

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**Přelet nad kukaččím hnízdem - kulturní
interpretace**
One Flew Over the Cuckoo's Nest - Cultural Interpretation

Magisterská diplomová práce

Bc. Chenjie Zhang

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Daniel Bína, Ph.D

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu zdrojů a použité literatury. Zároveň souhlasím s tím, aby práce byla použita pro další studijní a jiné účely.

V Olomouci dne 25. 4. 2024

Chenjie Zhang

Poděkování

Rád bych zde poděkoval vedoucímu práce Doc. PhDr. Danielu Bínovi, Ph.D, za odborné vedení, ale především za jeho trpělivost a vstřícnost. Chtěl bych zde také poděkovat zejména Mgr. Jakubu Wenzlovi a Mgr. et Mgr. Michaele Noskové, kteří mě podporovali. Všem moc děkuji a nesmírně si vážím vaší podpory.

Abstrakt

Diplomová práce zkoumá film *Přelet nad kukaččím hnízdem*, analyzuje a interpretuje daný film z široké kulturní perspektivy. Cílem předkládané práce je prozkoumat obsah a významy znázorněné ve filmu z pohledu existencialismu, psychoanalýzy, psychologie, teorie moci, feminismu atd. Práce také vyzdvihuje podobnosti a rozdíly ve srovnání s podobně zaměřenými asijskými filmy. Na cestě k tomuto cíli byly na základě teorií Sartra, Foucaulta, Freuda, ale také některých čínských myslitelů byly v analyzovaném filmu objeveny existenciální motivy hlavních postav, psychologické faktory jejich situace a univerzální způsoby fungování moci.

Abstract

The diploma thesis examines the film *One Flew Over the Cuckoo's Nest*, analyzes and interprets the film from a broad cultural perspective. The aim of the work is to explore the content and meanings depicted in the film from the perspective of existentialism, psychoanalysis, psychology, power theory, feminism, etc. The work also highlights similarities and differences compared to similarly focused Asian films. On the way to this goal, based on the theories of Sartre, Foucault, Freud, but also some Chinese thinkers, the analyzed film revealed the existential motives of the main characters, the psychological factors of their situation and the universal ways of power functioning.

Klíčová slova

Existencialismus, svoboda, psychoanalýza, psychiatrie, abnormální psychologie, šílenství, moc, beatnik, feminismus

Keywords

Existentialism, freedom, psychoanalysis, psychiatry, abnormal psychology, madness, power, beat generation, feminism

Obsah

Úvod.....	Chyba! Záložka není definována.
1. Přelet nad kukaččím hnízdem	3
2. Přelet nad kukaččím hnízdem a existencialismus	6
2.1 Hlavní existenciální teorie	6
2.1.1 Sartre: Existence předchází esenci	8
2.1.2 Mezi Sartrem a Heideggerem.....	9
2.2 Svoboda volby postavy.....	10
2.2.1 McMurphy: Dej mi svobodu nebo smrt	11
2.2.2 Chief: Skok víry	13
2.3 O svobodě.....	14
2.3.1 O svobodě myšlení a slova.....	14
2.3.2 O svobodě individuality	16
3. Přelet nad kukaččím hnízdem a psychoanalýza Chyba! Záložka není definována.	8
3.1 Freudova teorie osobnosti.....	Chyba! Záložka není definována. 8
3.1.1 Id a ego.....	Chyba! Záložka není definována. 9
3.1.2 Ego a superego	21
3.2 Šílenství vs. duševní nemoc.....	22
3.2.1 Foucaultovo šílenství	23
3.2.2 Čínské šílenství: Diary of a Madman.....	26
3.2.3 Šílenství v moderní společnosti.....	Chyba! Záložka není definována. 8
3.3 Abnormální psychologie.....	31
3.3.1 Posouzení abnormalit.....	32

3.3.2 Abnormální chování	32
3.3.3 Má McMurphy antisociální poruchu osobnosti?.....	33
4. Přelet nad kukaččím hnízdem a moc	36
4.1 Disciplína a moc	36
4.1.1 Prostředky výcviku.....	37
4.1.2 Doxing: panoptikální efekt v perspektivě dohledu	38
4.2 Sex a moc.....	40
4.2.1 Kritika sexuální represe.....	41
4.2.2 Od sexuální represe k sexuální svobodě: posun moci.....	43
5. Přelet nad kukaččím hnízdem v kulturní perspektivě	47
5.1 Beatníci a hippies jako prototypy kontrakultury	47
5.2 Feminismus, nebo misogynie?	53
5.2.1 Feminismus v kostce	54
5.2.2 Ratched jako symbol misogynie	56
6. Přelet nad kukaččím hnízdem a Komorná	60
6.1 Komorná a existencialismus.....	61
6.2 Komorná a psychoanalýza.....	64
6.3 Komorná a moc	66
6.4 Komorná a feminismus.....	69
6.5 Miloš Forman a Park Chan-wook.....	72
6.6 Shrnutí	74
Závěr	76
Použité zdroje.....	78
Přílohy.....	84

Úvod

Film *Přelet nad kukaččím hnízdem*, adaptovaný podle románu Kena Keseyho a režirovaný Milošem Formanem, je klasikou filmové historie. Jeho zásadní postavení dokládá také fakt, že získal téměř všechna ocenění na 48. ročníku udílení cen Akademie. Film vypráví příběh skupiny lidí vyloučených ze společnosti, kteří pobývají v psychiatrické léčebně. Tito lidé hledají úlevu prostřednictvím odporu a ducha svobody. Film má nejen poutavý děj a skvělé herecké výkony, je také hlubokou sondou do témat, jako je svobodná vůle, duševní zdraví a sociální instituce. To je důvod, proč je film stále tak populární.

V dnešní společnosti, kdy se tématům jako sociální systém a duševní zdraví dostává stále více pozornosti, má interpretace filmů jako *Přelet nad kukaččím hnízdem* velký význam pro pochopení lidské povahy a společenských jevů. Cílem této práce je proto provést kulturní interpretaci filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem*, analyzovat kulturní konotace a hodnoty v něm obsažené a prozkoumat důsledky pro současnou společnost.

První kapitola práce je úvodem do děje filmu, podrobněji popsány jsou též okolnosti, které film a jeho vznik doprovázejí.

Druhá kapitola práce je založena na existencialismu, jsou zde analyzovány existenciální myšlenky hlavních postav filmu. Výsledky analýzy jsou propojeny s dílem O svobodě, tím jsou představeny obecné myšlenky spojené s problematikou svobody a liberalismu.

Třetí kapitola práce analyzuje osobnost, duševní stavy a psychologické faktory hlavních postav filmu v kontextu Freudovy teorie osobnosti, Foucaultovy definice šílenství a abnormální psychologie. Evropský diskurs o psychologických aspektech je srovnán s pojetím šílenství v čínské společnosti. Dále je zkoumáno, zda je použití postupů biomoci ve filmu oprávněné, nebo zda jde o zneužití moci.

Čtvrtá kapitola práce, vychází z Foucaultovy teorie moci. Nejprve jsou analyzovány ve filmu zobrazené prostředky disciplíny a způsoby prosazování moci v psychiatrické léčebně. Ve spojení s Foucaultovou diskusí o moci a sexualitě je následně analyzována

hlavní zápletka filmu. Ta je srovnána s pojetím sexuality a dalších aspektů sociálního života v čínské společnosti, zejména vzhledem k vyobrazení v kinematografii.

Pátá kapitola práce je zaměřena na důvody vzniku románu *Vyhoďme ho z kola ven* i filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem*, a to z kulturního hlediska a v kontextu kontrakulturního hnutí v tehdejší americké společnosti. Z feministického pohledu práce analyzuje, nakolik ve znázorněných situacích ve filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem* dochází k diskriminaci žen.

Šestá kapitola přináší srovnání dvou filmů: *Přelet nad kukaččím hnízdem* a *Komorná*. Na základě předchozích čtyř kapitol práci uzavírá analýza podobností a rozdílů mezi asijskými a západními filmy.

1. Přelet nad kukaččím hnízdem

Přelet nad kukaččím hnízdem je americký film z roku 1975 režírovaný Milošem Formanem a adaptovaný podle stejnojmenného románu Kena Keseyho. Původní román Přelet nad kukaččím hnízdem vyšel v 60. letech a 60. léta byla bouřlivým obdobím americké společnosti. Po skončení 2. světové války probíhaly významné události, jako studená válka mezi Východem a Západem, mccarthismus, černošské hnutí za občanská práva obhajované Martinem Lutherem Kingem a atentát na prezidenta Kennedyho atd.

Ken Kesey byl spisovatelem hnutí beatnici. Většina jeho děl souvisela s tehdejší atmosférou Spojených států, vyjadřoval svou nespokojenost se systémem a touhu po míru během kontrakulturního hnutí. Ken Kesey si vypůjčil McMurphyho, aby symbolizoval tehdejší volání amerického lidu po svobodě a míru.

Režisér Miloš Forman, opora „české nové vlny“, žil po českém „pražském jaru“ v roce 1968 v exilu v Evropě a do Spojených států se dostal v roce 1969. *Tento film natočil v roce 1974. V roce 1976 získal film 5 cen včetně cen za nejlepší film, nejlepšího herce a nejlepší herečku na 48. udílení cen Akademie.*¹ Miloš Forman, který vystudoval pražskou filmovou akademii, natočil sérii humorných komedií, jeho díla se většinou zaměřují na malé lidi a zobrazují úvahy o společnosti z absurdní perspektivy. *„Je pečlivým malířem, režisérem, který svá témata ve svých záběrech zmenšuje do patřičných rozměrů, aby je ironicky prozkoumal a symbolicky evokoval.“*² Mezi jeho hlavní díla patří Černý Petr, Lásky jedné plavovlásky, Hoří, má panenko a Přelet nad kukaččím hnízdem.

McMurphy je „normální člověk“, který se náhodou dostal do psychiatrické léčebny. Jeho charakter, milující svobodu, mu znemožňuje, aby byl přijat vnějším světem, ale zároveň i světem uvnitř psychiatrické léčebny. Chybí mu tolerance k řádu a předpisům psychiatrické léčebny a na zavedená pravidla má vlastní názor. Poté, co

¹ SAFER, Elaine B. “‘It’s the Truth Even If It Didn’t Happen’: Ken Kesey’s ‘One Flew Over the Cuckoo’s Nest.’” *Literature/Film Quarterly* [online]. 1977, 5(2), s. 132. [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/43796071>

² BATES, Robin. “*The Ideological Foundations of the Czech New Wave.*” *Journal of the University Film Association* [online]. 1977, 29(3), s. 40. [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20687379>

opakovaně zpochybňoval nepřiměřená pravidla, byl nucen podstoupit lobotomii.

Ratched, vrchní sestra, je nejpřímější „vládkyně“ psychiatrické léčebny, která řídí a udržuje pravidla a řád nemocnice. V jejich očích to, co ovládá, není skupina lidí, ale pouze marginalizované postavy a „blázni“, které společnost opustila. Potřebuje pouze jednat podle pevné pracovní doby, bez ohledu na vnitřní pocity pacienta, a pokud se nepodřídí jejímu vedení, využije svou moc k omezení pacienta.

Chief, který se zdá být hluchoněmý, se ve skutečnosti v psychiatrické léčebně skrývá. McMurphyho příjezd mu dal naději na svobodu v psychiatrické léčebně. „Z pohledu Chiefa je to mýtický hrdina, silný kovboj amerického západu.“³ Poté, co byl McMurphy nucen podstoupit lobotomii, udusil ho polštářem a z psychiatrické léčebny utekl rozbitím okna.

McMurphy byl poslán do psychiatrické léčebny, protože nenáviděl práci na farmě a předstíral, že je psychicky narušený. Od jeho příjezdu došlo v původně klidné psychiatrické léčebně k řadě incidentů. Psychiatrická léčebna má daleko k bezpečnému přístavu, který si McMurphy představoval. Vrchní sestra Ratched zavedla celou řadu příkazů a od toho se musí vše odvíjet. „*Hierarchická mocenská struktura nemocnice, kde nejvyšším tyranem je Ratched, odráží bezohlednost autoritářské společnosti, která ignoruje občanská práva a ničí individualitu.*“⁴ Pacienti byli čas od času přísně kontrolováni, ponižováni a mučeni. McMurphy byl velmi nespokojený s chováním Ratched. V psychiatrické léčebně byli pacienti zbaveni práva svobodně usilovat o přežití. Ratched pravidelně pořádá diskuse s pacienty, například na druhém diskusním setkání, kdy McMurphy navrhl sledovat Světovou sérii, ho Ratched odmítla s odůvodněním, že pacient nemůže libovolně měnit pracovní dobu. Uvědomí si realitu psychiatrické léčebny a začne podnikat kroky k ovlivnění ostatních pacientů. Vyzval pacienty, aby vyjadřovali své názory, usilovali o svobodu a bojovali proti autoritě v ústavu. Jak se děj vyvíjí, McMurphy se postupně proměňuje z individualisty ve vůdce, který se stará o ostatní a bojuje za důstojnost

³ SAFER, Elaine B. “‘It’s the Truth Even If It Didn’t Happen’: Ken Kesey’s ‘One Flew Over the Cuckoo’s Nest.’” *Literature/Film Quarterly* [online]. 1977, 5(2), s. 134. [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/43796071>

⁴ tamtéž s. 132

a práva pacientů. McMurphyho přítomnost měla hluboký dopad na ostatní pacienty. Jeho vzpurný duch a pozitivní přístup inspirovaly ostatní pacienty k tomu, aby se vzbouřili proti jejich tísnivým podmínkám.

2. Přelet nad kukaččím hnízdem a existencialismu

Existencialismus jako filozofické směr se zabývá samotnou lidskou existencí. Krédem existencialismu je, jak lidé využívají svých práv k získání úplné svobody. To je téma, které film zprostředkovává a které prostupuje existencialistickým myšlením. Pro mnoho existencialistů je svoboda ztotožněna se skutečnou existencí, životem v dystopickém světě plném nejistoty, kde lidé musí dosáhnout svých cílů. Svobody se dosahuje prostřednictvím volby, odpovědnosti a jednání.

2.1 Hlavní existenciální teorie

*Heideggerovým výchozím bodem je otázka: „Jaký je základní stav bytí člověka?“⁵ Heidegger zavedl pojem pobytu (*Dasein*), bytí něčeho konkrétního. V němčině Da přibližně znamená tady a teď a sein je bytí, takže doslova toto spojení znamená něco, co existuje tady a teď. Další výklad, který Heidegger nabízí, je ten, že pouze prostřednictvím tady a teď mohou ostatní věci vykazovat smysl, a to pouze lidé. Člověk může ukázat smysl jiných věcí.*

Kierkegaard věřil, že v existenci je radost i smutek a že právě skrze radost a smutek lze prožít skutečný život. Jazyk, rozum a logika nemohou odhalit jedinečný charakter každého jedince ani skutečnou existenci lidské bytosti. Navrhoval pojetí „skok víry“, že samotné racionální myšlení nestačí k vyvolání akce, ale že je třeba odhodlání ukončit myšlenkový pochod a že toto odhodlání musí být vyvoláno vášní. *„Zralé lidské bytosti mohou existovat v naprosté svobodě pouze v přítomnosti Boha a pouze s Boží pomocí mohou dosáhnout zralosti a jednoty, víry, která je osobní, úplná a jedinečná.“⁶*

Camus věřil, že *„existuje pouze jeden vážný filozofický problém a tím je sebevražda. V jistém smyslu se sebevražda rovná přiznání viny. Je to uznání, že život byl pro vás příliš těžký nebo že mu nerozumíte.“⁷* Poté, co měl koktavý Billy sex

⁵ JAEGER, Hans. *Heidegger's Existential Philosophy and Modern German Literature*. PMLA [online]. 1952, 67(5), s. 656 [cit. 2024-03-08]. ISSN 00308129. Dostupné z: doi:10.2307/460020

⁶ BOURGEOIS, Patrick Lyall. *Dostoevsky and Existentialism: An Experiment in Hermeneutics*. Journal of Thought [online]. 1980, 15(2), s. 30 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42588842>

⁷ CAMUS, Albert. *The Myth Of Sisyphus*. [online]. 2016 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://archive.org/details/AlbertCamusTheMythOfSisyphus/page/n1/mode/2up>

s Candy, měl Ratched pocit, že Billy udělal něco trapného. Ratched mu vyhrožovala, že to řekne jeho matce. Její odmítnutí Billyho žádosti vede také k Billyho revoltě - ukončí svůj život sebevraždou. Pro Billyho se rozhodl uniknout realitě a uniknout vině své matky a Ratched spácháním sebevraždy, což Camus nazval přiznáním viny.

Sartrův existencialismus je ateistický existencialismus,⁸ což znamená, že odmítá jak mýtus o stvoření člověka Bohem, tak teorii vrozeného sexuálního dobra a zla. Podle něj nejprve existují lidské bytosti a pak se prostřednictvím svobodně zvoleného jednání lidských bytostí stávají lidé dobrými nebo zlými. Vychází ze základního argumentu, že existence předchází podstatě. Protože člověk jedná na základě svobodné volby, je odpovědný nejen za důsledky svých činů, ale také za to, čím se stane. Z tohoto hlediska se jedná o humanismus, tj. o obnovu lidské důstojnosti tím, že se k lidem přistupuje jako k lidským bytostem, a ne jako k předmětům. *V humanismu je idealismus a projev víry v člověka. Ignorovat to a stále mluvit o humanismu je klam.*⁹ Podle mého názoru je jednou z nejlidštějších postav tohoto filmu Pan Turkle, noční hlídač. Je to již druhý útěk z vězení, který McMurphy naplánoval, a aby se rozloučil se svými přáteli, zavolá dvěma svým kamarádkám, aby pana Turkleho uplatily sklenkou vína. pan Turkle se zpočátku zdráhá, protože by ho to stálo místo. S pokušením alkoholu a krásných žen však přistoupí na kompromis. V tuto chvíli se rozhodne zpestřit si čas osamělého nočního hlídače trochou zábavy. Podle Sartra, *„když se člověk svobodně rozhodne, odráží se v této volbě podstata člověka. Právě proto, že je tato volba svobodná, je člověk zodpovědný za to, jakým je člověkem. Tato odpovědnost je však těžká a člověk není odpovědný jen za svou individualitu, ale za všechny.“*¹⁰ Pan Turkle je jednak člověkem individuality, který má také své touhy, ale zároveň je i nočním hlídačem. Když druhý den ráno po orgiích zavládne v chaos, pan Turkle musí nést odpovědnost za svou nedbalost.

⁸ SARTRE, Jean-Paul. *Existentialism Is a Humanism*. [online]. s. 3 [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/complexity/people/students/dtc/students2011/maitland/philosophy/sartre-eih.pdf

⁹ HARDRÉ, Jacques. *“Sartre’s Existentialism and Humanism.”* *Studies in Philology* [online]. 1952, 49(3), s. 537 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4173026>

¹⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Existentialism Is a Humanism*. [online]. s. 3 [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/complexity/people/students/dtc/students2011/maitland/philosophy/sartre-eih.pdf

2.1.1 Sartre: Existence předchází esenci¹¹

Jako francouzský existencialistický filozof, myslitel, spisovatel, dramatik a sociální aktivista měl Jean-Paul Sartre svými myšlenkami, doktrínami a sociálními aktivitami široký a hluboký vliv na Francii a dokonce na celou poválečnou generaci na Západě.

V knize *Existencialismus jako humanismus* vysvětlil, že člověk musí převzít odpovědnost za svou existenci a všechny své činy. Sartrova myšlenka humanitního existencialismu měla ve Francii, a dokonce i v Evropě, velký ohlas u lidí, kteří zažili druhou světovou válku, zejména u intelektuálů, kteří se nacházeli ve stavu zmatku a snažili se najít úlevu a východisko. Myšlenka, že existence předchází esenci, je základním principem existencialismu, který odkazuje na konkrétní stav lidské existence. Sartre věřil, že lidé jsou odlišní od věcí. Charakteristiky věcí nebo nástrojů mohou být předem určeny a jejich podstata předchází jejich existenci. Lidská existence je reprezentována různými možnostmi, které získávají své vymezení porozuměním, plánováním a výběrem, takže existence předchází esenci. Lidský stav existence ukazuje, že nejprve existují lidé, lidé se setkávají se sebou samými a vynořují se ve světě, a pak se definují. Zpočátku není člověk ničím, teprve později se něčím stává. Byl nejen tím, kým si představoval, že bude, ale kým toužil být. Lidé nedokážou vysvětlit lidské činy pevnou, připravenou lidskou přirozeností. Proces získávání lidské podstaty není nic jiného než proces sebe-designu a sebeutváření. Lidské bytosti jsou souhrnem řady jejich činů. Existuje natolik, natolik si je. „*Existence jednotlivce spočívá v překračování daných skutečností kvůli nějakému cíli a tato transcendence je normou, jejíž jedinou složkou je zahrnutá faktičnost.*“¹²

V roce 1943 Sartre publikoval knihu *Bytí a nicota*, byla to bouřlivá doba a druhá světová válka dosahovala svého kritického okamžiku. Ve válce bylo zabito příliš mnoho nevinných lidí, mnoho lidí zažilo strach, úzkost, osamělost, absurditu a další

¹¹ SARTRE, Jean-Paul. *Existentialism Is a Humanism*. [online]. s. 2 [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/complexity/people/students/dtc/students2011/maitland/philosophy/sartre-eih.pdf

¹² AQUILA, Richard E. *Two Problems of Being and Nonbeing in Sartre's Being and Nothingness*. *Philosophy and Phenomenological Research* [online]. 1977, 38(2) s. 178 [cit. 2024-03-10]. ISSN 00318205. Dostupné z: doi:10.2307/2107159

zážitky mezi životem a smrtí a hlouběji přemýšleli o lidské existenci. Na druhou stranu, přestože lidé v tomto období disponovali špičkovou technologií a civilizací, ocitli se také duchovně bez domova. Se ztrátou náboženství, duchovní oblasti, která poskytuje útěchu duším lidí, se lidé téměř stali roztržštěnou existencí. V takovém pozadí doby se zrodilo Sartrovo Bytí a nicota. Sartre navrhl teorii bytí v sobě a bytí pro sebe. Rozlišoval bytí v sobě a bytí pro sebe a člověka chápal jako druh bytí pro sebe, který neustále přesahuje. Základním předpokladem tohoto bytí pro sebe je absolutní svoboda jednotlivce.

2.1.2 Mezi Sartrem a Heideggerem

*„Existence je pouze jednou částí existenciální struktury člověka. Je nejen možností, ale člověk je také vržen do světa. Toto „vrženost“ je faktem jeho existence ve světě.“*¹³ Jádrem Heideggerovy existenciální filozofie je Pobyt (*Dasein*). Je to druh existence specificky související s lidskými bytostmi, srovnáme-li existenci lidských bytostí s existencí všech věcí, pouze existence lidských bytostí je neustále se obnovující existencí. To znamená, že může existovat. Stůl je stůl, ale lidé mohou být učitelé, studenti a rodiče. To je rozdíl mezi lidmi a věcmi. Z toho můžeme vědět, že pobyt je plán člověka pro jeho vlastní existenci. A tento druh plánování vychází z nespokojenosti a starosti, které lidé v životě pociťují spolu se svou vlastní existencí. To je koncept pobytu. Heideggerův pobyt konkrétně odkazuje na lidskou existenci, která se neustále mění a nelze ji definovat jako určitou podstatu. Do jisté míry je to ekvivalentní tomu, co řekl Sartre, existence předchází esenci. *„Heidegger mluví o člověku jako o „Vrzení bytí, do existence. Vrzení do světa nejsme v něm, pouze opuštění, ale jsme mu přiřazeni, nebo spíše přiřazeni k sobě ve světě, na místě, kde se nacházíme.“*¹⁴

Sartre věřil, že existence jevů je existence sama o sobě, existence bez jakéhokoli důvodu nebo základu. Řečeno Sartrovými slovy, bytí tam prostě je, tak je to jednoduché. *„To, co se jeví, neexistuje jednoduše proto, že se to jeví, existuje to samo*

¹³ JAEGER, Hans. *Heidegger's Existential Philosophy and Modern German Literature*. PMLA [online]. 1952, 67(5), s. 657 [cit. 2024-03-08]. ISSN 00308129. Dostupné z: doi:10.2307/460020

¹⁴ tamtéž

o sobě.“¹⁵ Jeho existence jako člověka není jednoduše vržena do světa, ale člověk by měl také aktivně vytvářet svůj vlastní svět. Takzvané vržení do světa znamená, že existence lidí ve světě je především existencí bez jakéhokoli důvodu. Lidé přicházejí na tento svět bez jakéhokoli vysvětlení. Zároveň jsou také určováni silami a prostředím. Odhodlaní lidé nemají jinou možnost, než přijít na tento svět. Lidská existence je však jiná než u ostatních živých bytostí, nedokáže pasivně přijmout úděl vržení do světa a spokojí se pouze s tím, že je „tam“. Svět, který patří jemu samému, a tím ze sebe činí skutečně vlastní existenci.

*„Proto podle Sartra není život ve světě ničím jiným než dvěma způsoby existence, jedním je bytí v sobě a druhým je bytí pro sebe. Ale konečným cílem člověka je stát se bytí pro sebe.“*¹⁶ Bytí pro sebe je potřeba, aby si ho lidé uvědomili, protože proměna od sebe sama k sobě samému vyžaduje lidské vědomí, aby se samo nihilizovalo. Proto jako lidská bytost nemůžeme odložit vědomí a spokojíme se jen se svobodnou existencí. Taková existence je pro lidi nezodpovědná existence.

2.2 Svoboda volby postavy

Sartre zdůrazňoval důležitost osobní svobody a věřil, že lidé jsou svobodní. Ve filmu mají McMurphy a Chief jasný smysl pro svobodu volby. Ve snaze o smysluplný život statečně bojují v absurdním světě. Svému životu čelí prostřednictvím svobody a volby.

Film se odehrává ve Spojených státech v roce 1963, v době sociálních nepokojů a kulturní revoluce. Po válce americká mládež zahájila kontrakulturní hnutí¹⁷ kvůli své nespokojenosti s tradičními hodnotami a morálními standardy. Celá společnost čelí nejvážnějším sociálním a politickým nepokojům od druhé světové války. Šedesátá léta byla kontrakulturním hnutím s dalekosáhlým dosahem a jeho zrod úzce

¹⁵ DUFRENNE, Mikel. *Existentialism and Existentialisms*. Philosophy and Phenomenological Research [online]. 1965, 26(1), s. 53 [cit. 2024-03-10]. ISSN 00318205. Dostupné z: doi:10.2307/2105468

¹⁶ CHEN, Sujun. 萨特自由哲学中的“自为存在”释义. Shanghai, 2014. Disertační práce. Shanghai Jiao Tong University. Fakulta humanitních věd. [online] s. 10 [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD201501&filename=1015028525.nh>

¹⁷ Dostupné z: <https://digilab.libs.uga.edu/exhibits/exhibits/show/civil-rights-digital-history-p/counterculture> [cit. 2024-01-11].

souvisel s tehdejšími sociálními zázemím. McMurphyho svoboda a vůle k odporu jsou typické pro kontrakulturní hnutí.

2.2.1 McMurphy: Dej mi svobodu nebo smrt

Randall Patrick McMurphy, 38 let, byl zatčen za agresivní podvod, mluvil, když neměl, měl špatný pracovní postoj, byl nejméně pětkrát zatčen za pět rvaček při práci na farmě a měl sex s nezletilou, za nezákonné znásilnění byl poslán do psychiatrické léčebny. Skutečným důvodem bylo ověřit, zda je skutečně duševně nemocný. Co ale víme jistě je, že McMurphy předstíral duševně nemocného, aby se vyhnul práci a trestu na farmě.

Kapitalistický institucionální systém způsobuje, že McMurphy chce být na jedné straně svobodný a na druhé straně chce tomuto životu uniknout. „*Tento systém, jeho práce a duch, který z něho vyrostl a zasáhl každou oblast života, vtiskl základní rysy celé jeho individualitě a navíc zesílil konflikty. To vše ovlivnilo vývoj jedince a učinilo ho ještě bezmocnějším, rozšířilo jeho svobodu a zároveň vytvořilo závislosti nového druhu.*“¹⁸ Při volbě mezi tímto nebo tím obrazem také potvrzuje hodnotu zvoleného obrazu.¹⁹ Tváří v tvář práci a přijetí do psychiatrické léčebny udělal McMurphy první volbu pro svou svobodu.

McMurphy je člověk, který miluje svobodu a nechce se nechat omezovat. Poté, co na určitou dobu nastoupil do psychiatrické léčebny, se ho velmi dotkl přístup personálu k němu, což probudilo i jeho vnitřní pocit svobody. Začal tedy vzdorovat a bojovat za štěstí a svobodu. McMurphy podnikl řadu akcí, z nichž nejtypičtější byly jeho dva plány na „útěk z vězení“.

Při svém prvním útěku z vězení přešel McMurphy s pomocí Chiefa plot a odvezl autem kamarády pacienta na moře na ryby. Cestou s napětím sledovali zázraky života, možná poprvé po mnoha letech spatřili krásu světa. Když se vrátili domů s nákladem velkých ryb, které ulovili, břeh už byl přeplněný lidmi a vláda

¹⁸ FROMM, Erich. *Strach ze svobody*. Přeložil Vlastislava ŽIHLOVÁ. Praha: Portál, 2014. Klasici (Portál). ISBN 978-80-262-0615-6. s. 87

¹⁹ SARTRE, Jean-Paul. *Existentialism Is a Humanism*. [online]. s. 3 [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/complexity/people/students/dtc/students2011/maitland/philosophy/sartre-eih.pdf

dokonce vyslala vrtulníky, aby tyto uprchlé duševně nemocné pacienty hledaly. Ve filmu nejsou žádné konkrétní scény ukazující, jaký trest za tuto směšnou akci dostali, ale můžeme si být jisti, že to, co je přivítalo, bylo násilí Ratched. Sartre řekl, že „*lidé jsou nešťastní, když člověk převezme za něco odpovědnost, netuší, že to, co udělal, se týká pouze jeho samotného.*“²⁰ Člověk nemůže uniknout pocitu naprosté a vážné odpovědnosti. Stejně jako McMurphy uvažuje pouze o svém krátkodobém štěstí, ale neuvažuje o bolesti a trestu za štěstí pro ostatní.

McMurphyův druhý plán útěku je zlomový bod ve filmu. Přivedl dvě dámy a spojil je s pacienty na divokou noc. Když Ratched a strážci šli druhý den ráno do práce, našli místo v nepořádku a spatřili chaotickou scénu. Strážci se usmáli, protože věděli, že mohou tyto šílence znovu potrestat. Billy a Candy měli skvělou noc. Když Ratched otevřela dveře a našla ty dva ležet spolu nahé, zeptala se Ratched Billyho: „Nestydiš se?“ Vyhrožovala mu Billyho matkou, což způsobilo, že Billy v hanbě spáchal sebevraždu. McMurphyův plán útěku z vězení byl v důsledku toho odložen. Každý jeho krok je založen na jeho vnitřních emocích. Nikdy si nestěžuje a nevzdává se, ale přizpůsobuje své volby podle vývoje situace, přebírá plnou odpovědnost za své činy a přijímá každou situaci, která nastane. Proto není pochyb o tom, že McMurphy je typickým prosazovatelem svobody volby. Sartre řekl, že „*základní myšlenkou existencialismu je absolutní povaha svobody převzít odpovědnost. Svobodným převzetím odpovědnosti ztělesňuje ten, kdo ztělesňuje lidský typ, také sám sebe.*“²¹

Přelet nad kukaččím hnízdem odráží nejen historii amerických psychiatrických léčeben a situaci duševně nemocných, ale také na hlubší úrovni zkoumá skutečnou tíseň některých zranitelných skupin moderní společnosti. Postavu McMurphyho lze vnímat jako reprezentativní zranitelnou skupinu, představuje lidi, kteří se nedokážou přizpůsobit moderní civilizaci, z různých důvodů unikli z hlavního proudu společnosti a stali se ve společnosti marginalizovanými lidmi.

²⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Existentialism Is a Humanism*. [online]. s. 4 [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/complexity/people/students/dtc/students2011/maitland/philosophy/sartre-eih.pdf

²¹ tamtéž s. 10

2.2.2 Chief: Skok víry

Z filmu není jasně patrné náčelníkovo rodinné a životní zázemí, ze slov pacienta se dozvídáme, že jde o hluchoněmého indiána. Díky románu víme, že Chief byl svědkem ponížení a zkázy, kterou jeho otec utrpěl kvůli zabavení země, a vydržel krutost a absurditu války. Začal předstírat, že je hluchý a němý, ne zcela vyhnout se zranění, ale uniknout. V jistém smyslu odmítání funkce jazyka znamená odmítání vztahu ke společenským institucím. Předstíráním hluchoty se může psychicky bránit tomu, aby ho systém přemohl. Tímto způsobem si Chief udržuje svou vlastní duševní svobodu. Příchod McMurphyho mu skutečně umožnil udělat první krok ke svobodě jednání.

Když McMurphy nastoupil do psychiatrické léčebny, první, koho pozdravil, byl Chief. Možná tento jednoduchý pozdrav dal Chiefovi naději na život. Zatímco den za dnem předstíral, že je hluchý a němý, neměl si s kým promluvit a všichni ho považovali za blázna, ale McMurphy ho zdravil jako normálního člověka. V prvním útěku z vězení později můžeme také vidět Chiefa, jak pomáhá McMurphymu vylézt ze zdi. Chief už McMurphyho považuje za přítele.

Chiefovou první volbou je prozradit McMurphymu své tajemství – umí mluvit. Příčinou bylo, že při čtvrté diskusi Taberovi spadla cigareta na kalhoty a on vykřikl. Strážci si mysleli, že je nemocný. Pacienti měli svou první fyzickou hádku s Ratched. Tři pachatelé, Cheswick, McMurphy a Chief, byli posláni k potrestání za své iracionální chování. McMurphy podal žvýkačku Chiefovi a Chief řekl: „Děkuji, příchut' šťávy.“ McMurphy zjistil, že Chief skutečně umí mluvit, a ukázalo se, že je Chief klame.

Fromm navrhl, že „*psychologickým mechanismem k úniku ze svobody je konformita automatů*.“²² Chief se izoluje od světa tím, že předstírá, že je hluchý a němý, a podlehne nemocničnímu opatření. Chief jako původně obyvatel Ameriky obdivuje přírodu, ale uzavřená psychiatrická léčebna přerušuje komunikaci s vnějším světem, což Chiefovi způsobí psychickou a duchovní ránu. Začal tedy utíkat ze

²² FROMM, Erich. *Strach ze svobody*. Přeložil Vlastislava ŽIHLOVÁ. Praha: Portál, 2014. Klasici (Portál). ISBN 978-80-262-0615-6. s. 145

svobody, aby překonal tento pocit osamělosti. Ztráta vlastního já a nahrazení původního já falešným já staví jedince do situace krajní nejistoty, a to do té míry, že ztrácí svou individualitu. „*Je proto připraven podrobit se novým autoritám, jež mu nabídnou jistotu a zmírní jeho pochybnosti.*“²³ Podle Chiefa je McMurphy novou autoritou, která se může postavit Ratched.

Chiefova druhá volba je na konci filmu, kdy McMurphy podstoupí operaci lobotomie a úplně se z toho „zblázní.“ Chief se rozhodne ukončit McMurphyho nesvobodný život s vědomím, že je to také McMurphyho přání. Potom zvedl vodní hladinu a rozbil jí o okno, rozběhl se ke své vlastní cestě ke svobodě. Kierkegaard věřil, že lidská existence je ze své podstaty omezená a my nemůžeme plně pochopit a vysvětlit podstatu a pravdu světa prostřednictvím omezené zkušenosti a racionality. Lidská mysl však touží po poznání a přiblížení se k existenci za hranicemi omezení, což vyžaduje víru, která přesahuje omezenou zkušenost a rozum. Skok víry je, když člověk prostřednictvím riskování, odhodlání a riskování vyskočí z oblasti omezených životních zkušeností a racionálního usuzování, aby přijal víru, která přesahuje omezenou zkušenost a racionalitu. V tomto procesu budou jednotlivci čelit určitým potížím a nejistotám, ale mohou také získat hlubší a bohatší životní zkušenosti. Na konci filmu byl Chiefův útěk z psychiatrické léčebny skokem ve víře.

2.3 O svobodě

V knize O svobodě jsou tři ústřední témata: o svobodě myšlení a slova, svoboda individuality a společenská kontrola svobody jednotlivce. Při čtení knihy je patrné, že vymezení hranic práv mezi jednotlivcem a společností je ústředním bodem celé knihy. Na jednu stranu, jednotlivce není odpovědný společnosti, pokud se jeho jednání netýká zájmů jiných lidí než jeho samotného. Na druhou stranu, jednotlivce je odpovědný společnosti pouze za podmínky, že jeho jednání ohrožuje zájmy jiných.

2.3.1 O svobodě myšlení a slova

„*Zločin vymocování zamlčení názoru je zbavením celého lidského rodu.*“²⁴

²³ FROMM, Erich. *Strach ze svobody*. Přeložil Vlastislava ŽIHLOVÁ. Praha: Portál, 2014. Klasici (Portál). ISBN 978-80-262-0615-6. s. 159-160

²⁴ MILL, John Stuart. *On Liberty* [online]. 2001, s. 20 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z:

Během druhé diskuse o filmu McMurphy navrhl změnit časový režim na večer, aby mohl sledovat světovou baseballovou sérii. Ratched jeho nabídku odmítla s tím, že jeho nápad změni naprosto vhodný časový režim a že jeho nápad je špatný. Ratched využila své absolutní autority k potlačení názorů pacientů.

Mill analyzoval tři situace: menšinové názory mohou být pravdou, menšinové názory jsou bludy a většinové a menšinové názory mají pravdu, aby ilustroval důležitost svobody myšlení a projevu.²⁵ „*Různé názory mohou být správné. Pokud to potlačíme, nemůžeme znát pravdu. Na druhou stranu, odlišný názor může být i chybný, a pokud jej potlačíme, bude pravda přijatého názoru chápána spíše jako dogma než pravda.*“²⁶

První situace je, když menšinový názor může být pravdou. Pokud v tomto případě společnost donutí několik lidí mlčet a bude jim bránit ve vyjadřování svých názorů, připraví to celé lidstvo o možnost hledat a přijmout pravdu a bude to brzdit i lidskou moudrost a pokrok. „*Správná oblast lidské svobody spočívá především ve vnitřní sféře vědomí, vyžadující svobodu svědomí, svobodu myšlení a citění v plném smyslu.*“²⁷ Mill věřil, že nikdo nemá právo rozhodovat o určité otázce nebo názoru za celé lidstvo, protože názor každého člověka může být špatný. Společnost by proto měla respektovat svobodu menšin vyjadřovat své názory, protože mohou být nositeli nebo objeviteli pravdy. Ve filmu, protože se pacienti Ratched bojí a neodvažují se vyjádřit své skutečné myšlenky, ztrácejí svobodu slova.

Druhá situace je, když je menšinový názor mylný. *V tomto případě, pokud společnost donutí menšinu mlčet, pravda ztratí svou pojmovou odlišnost a vitalitu.*²⁸ Protože po střetu pravdy a omylu budou mít lidé jasnější pochopení a živější dojem z pravdy. „*Existence svobody myšlení bez svobody slova je marná.*“²⁹ Společnost by

<https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>

²⁵ MILL, John Stuart. On Liberty [online]. 2001, s. 20 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>

²⁶ MAGID, Henry M. „*Mill and the Problem of Freedom of Thought.*“ Social Research [online]. 1954, 21(1) s. 45 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40982370>

²⁷ tamtéž s. 44

²⁸ MILL, John Stuart. On Liberty [online]. 2001, s. 50 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>

²⁹ MAGID, Henry M. „*Mill and the Problem of Freedom of Thought.*“ Social Research [online]. 1954, 21(1) s. 54 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40982370>

proto měla respektovat svobodu menšin vyjadřovat své názory, protože mohou být doplňky nebo korektory pravdy.

Třetí situace je, když většinový názor a názor menšiny mají oddělené pravdy. *V tomto případě, pokud společnost donutí menšinu mlčet, učiní většinu příliš sebevědomou a slepou v pravdě, kterou zastává, a bude ignorovat složitost a mnohotvárnost pravdy, což způsobí, že většina a několik lidí ztratily příležitost upřesnit své názory prostřednictvím srovnání a debaty.*³⁰ Společnost by proto měla respektovat svobodu menšin vyjadřovat své názory, protože mohou být opakem nebo vyvažovačem pravdy. McMurphyho příchod ve skutečnosti přináší „světlo pravdy“ do psychiatrické léčebny. Je vzorem pro pacienty a odvažuje se bojovat proti Ratched „absolutní pravdě.“ Dva hlasy pro sledování baseballového zápasu odrážely probuzení tohoto vědomí ideologické svobody: poprvé dostal McMurphy jen tři hlasy, ale podruhé to bylo jednomyslné hlasování. Ratched samozřejmě potlačovala chování pacientů, kteří chtěli mít svůj život pod kontrolou. I když dva hlasy nejprve navrhla faktická diktátorka Ratched, je zřejmé, že diktaturu nelze změnit.

2.3.2 O svobodě individuality

Mill věří, že *„individualita by si měla zachovat svá práva ve věcech, které se primárně netýkají ostatních. Lidstvo má být vznešeným a krásným předmětem myšlení.“*³¹ Nemůžeme se spoléhat na to, že v sobě vymažete všechny jednotlivé věci, ale musíte se spolehnout na to, že je budete kultivovat a rozvíjet v mezích povolených právy a zájmy druhých. Různí lidé potřebují různé podmínky pro duchovní rozvoj. Chceme-li dát naší individualitě spravedlivou šanci se rozvíjet, nejdůležitější je umožnit různým lidem žít různé životy.

Jako nejunikátnější postava v psychiatrické léčebně je McMurphy postavou se vzpurným duchem a svobodnou vůlí. McMurphy ukazuje impulzivní a neomezený charakter a jeho boj proti systému pramení z jeho vnitřní touhy po svobodě a nespokojenosti s nespravedlností. Jeho individualita z něj dělá vůdce a inspiraci pro

³⁰ MILL, John Stuart. *On Liberty* [online]. 2001, s. 53 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>

³¹ tamtéž s. 53

své pacienty.

Pro jednotlivce individualita znamená, že jednotlivci by měli žít svůj život tak, jak se jim líbí. Pokud společnost umožňuje různé životní styly a různý vývoj, ale mnoho lidí stále rádo dělá své vlastní věci stejným způsobem, pak společnost nebude mít žádný pokrok a vývoj. Individualita vyžaduje, aby každý měl vášeň, touhu a impuls. To znamená, že pokud člověk nemá žádnou touhu a pud, pak bude rozvoj individuality tohoto člověka omezen, protože pouze lidé s touhou budou aktivně usilovat a aktivně usilovat o úspěch, aby se jejich individualita mohla plně rozvinout a podporovat sociální rozvoj. „*Cílem, o který musí každý člověk neustále usilovat, a zejména k němuž musí neustále obracet pozornost ten, kdo chce ovlivňovat své bližní, je moc a rozvoj individuality.*“³² Individualita také vyžaduje, aby se člověk odvážil nést všechna rozhodnutí, která činí, aby nesl břemeno svých vlastních rozhodnutí, protože člověk, jehož individualita byla plně a svobodně vyvinuta, se bude moci svobodně rozvíjet a volit bez ohledu na to, co dělá během procesu růstu.

³² MILL, John Stuart. *On Liberty* [online]. 2001 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf> s. 54

3. Přelet nad kukaččím hnízdem, psychoanalýza a psychologie

Tato kapitola analyzuje Freudovu teorii osobnosti, Foucaultovu interpretaci duševně nemocných, léčbu duševně nemocných pomocí moderní lékařské techniky a interpretaci chování pacientů v psychiatrických léčebnách z pohledu abnormální psychologie.

Freudovská psychoanalýza je jeho nejdůležitější teorií. Freud představuje jednoho z největších učenců 20. století. Pokusil se vysvětlit celou historii lidstva, sociální praxi a strukturu společenského života ze své psychoanalytické perspektivy, vytvořil tak soubor teorií o zákonech lidského duchovního života.

Dějiny šílenství v době osvícenství představují Foucaultovu doktorskou práci. V této knize analyzuje historické podmínky, za nichž se v dějinách civilizace objevilo oddělení racionality a iracionality, racionality a šílenství, dílo poskytuje také historické upochopení podstaty šílenství.

Abnormální psychologie se týká abnormalit v psychologických procesech a osobnostních charakteristikách člověka, včetně abnormalit v poznání, emocí, vůle a osobnosti. Všechno na světě má pozitivní i negativní stránky a lidské psychologické aktivity nejsou výjimkou. Lidské psychologické aktivity lze rozdělit na normální psychologické aktivity a abnormální psychologické aktivity, na tomto základě potom rozlišujeme skupiny s normální psychologií a skupiny s abnormální psychologií.

3.1 Freudova teorie osobnosti

Zpočátku Freud věřil, že struktura osobnosti se skládá ze dvou úrovní: nevědomí a vědomí. Freud zdůrazňoval, že lidské psychologické procesy jsou především nevědomé, vědomé procesy jsou odvozeny od nevědomých procesů. Protože však jeho vědomá vrstva zahrnuje i vrstvu předvědomou, rozděлил osobnost vlastně do tří úrovní: nevědomí, předvědomí a vědomí.³³

³³ FREUD, Sigmund. *The Ego and the Id*. [online]. London: Leonard and Virginia Woolf at the Hogarth Press, 1926, s. 10 [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.218607/page/n47/mode/2up>.

Podle Freuda je nevědomí hlavním aspektem duševní činnosti, lidé si jej neuvědomují. Nevědomí je zvláštní duševní stav a psychický proces. Zahrnuje různé primitivní instinktivní impulsy a různé touhy související s instinkty, zejména potlačované touhy - sexuální touhy. Tyto impulsy a touhy nelze svobodně vyjádřit, protože jsou v rozporu se zvyky, etikou nebo zákony, a jsou proto potlačovány nebo vyloučeny z oblasti vědomí. Ale potlačované touhy nemizejí, jsou stále aktivní v nevědomí a chtějí být uspokojeny. Nevědomí je hlubokým základem psychologie a vnitřní hnací silou lidských činností. Ovládá lidské jednání.

Předvědomí označuje psychologický fenomén mezi podvědomím a vědomím, je to paměť, kterou si lidé mohou vybavit. Vědomí obecně označuje vědomé psychologické aktivity, tedy vědomou reflexi objektivní reality lidmi.

Vědomí je ta část mysli, kterou lze kdykoliv přímo vnímat. Je zodpovědná za regulaci různých obrazů, které vstupují do vědomí, a potlačování vrozených, živočišných instinktů a tužeb v mysli. Podle Freuda je vědomí jen velmi malou a slabou částí lidské duševní struktury, která pochází z nevědomí.³⁴

V pozdějším období Freud navrhl novou teorii struktury osobnosti v díle *The Ego and the Id*. Zde Freud pojímá osobnost jako celek, který zahrnuje tři části: id, ego a superego. Tyto tři části se vzájemně ovlivňují a mají různé dominantní účinky na individuální chování v různých situacích.

3.1.1 Id a ego

Id je nejzákladnější a nejprimitivnější součástí struktury osobnosti. Id se skládá ze zděděných instinktů a tužeb, jako je hlad, žízeň a sex,³⁵ je neznámou řídicí silou a vychází z tělesné energie. Jedinou funkcí id je přímo uvolnit psychologickou energii nebo snížit napětí a tím získat šťastné uspokojení. Nemá žádnou koncepci dobra a zla z hlediska uspokojení požadavků a nebere v úvahu morální omezení. Tato funkce id naplňuje první princip života, princip slasti. McMurphy byl zatčen nejméně pětkrát za způsobení problémů na pracovní farmě a sex s nezletilým, a byl proto poslán do

³⁴ Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/the-conscious-and-unconscious-mind-2795946> [cit. 2024-01-23].

³⁵ Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-is-the-pleasure-principle-2795472> [cit. 2024-01-23].

psychiatrické léčebny. Vzal také pacienty na moře rybařit a měl sex s Candy na lodi. Vše výše popsané lze považovat za projevy lidské povahy. „*Id je ovlivněno instinkty, jedním z nich je eros a sexuální instinkt. Druhým je instinkt smrti, síla nenávisti a ničení. Id je hlavním zdrojem motivace k porušování, ničení a dobývání.*“³⁶

McMurphyho příchod do nemocnice způsobil, že dříve dobře vychovaní pacienti se začali projevovat excentricky. Toto chování, které odhaluje povahu normálních lidí, ve skutečnosti poskytuje potěšení vyplývající z lidské přirozenosti v závislosti na nekonvenčním podnětu. Takové chování je vhodné vysvětlit z pohledu id, protože všechny akce id jsou nevědomé. Dokáže uspokojit touhy a získat pocit štěstí prostřednictvím představivosti a fantazie. Pro id neexistují žádné morální standardy a správné a špatné, pouze včasné uspokojení.

Ego je strukturální část vědomí. Je to specializovaná organizace vyplývající z části id, která prošla zvláštním vývojem během kontaktu mezi já a realitou. Ego stojí mezi id a vnějším světem a je racionálním a realizovaným id. Ego funguje podle principu reality a většina jeho psychologické energie se spotřebuje na ovládnutí a potlačování id. „*Funkční význam ega se projevuje ve skutečnosti, že na něj normálně přechází kontrola nad přístupy k aktivitě*“.³⁷

V podstatě má id dvě strany. Lidé mohou obnovit sílu ega prostřednictvím id. Když se McMurphy vsadil s pacienty o zvednutí vodní plošiny, pacienti se nemohli dočkat, až podepíší a dokumenty o hazardu. Věděli totiž, že s plošinou McMurphy nemůže pohnout. McMurphyho dva neúspěšné zdvihy ilustrují, že ačkoli má id sílu, není dostatečně silný, aby zvedl hladinu vody. To dokazuje, že id nemůže myslet. Id má pouze vlastnosti touhy a jednání. Scéna dále implikuje, že při řešení duševních problémů nestačí pouze síla id. Je však nepopiratelná role, kterou id hraje u zdravého jedince. Existence ega je pro jednotlivce zárukou vyšší míry jistoty a většího úspěchu. *Tedy ve vztahu k id je jako muž na koni, který musí držet na uzdě nadřazenou sílu koně. Potlačené se také spojuje s id a je prostě jeho součástí. Potlačovaný je pouze*

³⁶ FREUD, Sigmund. *The Ego and the Id*. [online]. London: Leonard and Virginia Woolf at the Hogarth Press, 1926, s. 55 [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.218607/page/n47/mode/2up>.

³⁷ tamtéž s. 30

*ostře odříznut od ega odporem represe. Může komunikovat s egem prostřednictvím id.*³⁸

3.1.2 Ego a superego

*Superego se skládá z ego-ideálu a svědomí,*³⁹ představuje společenské morální standardy a je soudním oddělením osobnosti, které se specializuje na morální chování. Superego je moralizované ego, které se liší od ega, stojí na nejvyšší úrovni osobnosti a postupně je utvářeno jedinci, kterým se v životě dostává vzdělání ze sociálních, kulturních a mravních norem. Během druhého útěku z vězení plánovaného McMurphym byl Billy potlačen superegem a zabil se pod vlivem silného pocitu méněcennosti a viny. Jeho tragédií je, že se nakonec vrátí k dítěti, které má oidipovský komplex a bojí se matčina trestu. I když touží opustit psychiatrickou léčebnu, pocit bezpečí může získat pouze pobytem v psychiatrické léčebně pod ochranou své „matky“. Nakonec nedokázal opustit psychiatrickou léčebnu, protože ještě nebyl psychologicky vyzrálý a jeho ego se ještě nezbavilo sebeobviňování a lítosti způsobené superegem. Billyho sebevražda ukázala, že křehké ego může být zničeno mocným superegem, a také inspirovala McMurphyho k překonání superega odhodláním a bojovným duchem. Vrhł se na Ratched a pokusil se ji uškrtit.

Ego Ratched se projevuje v její touze po moci a kontrole, vede psychiatrickou léčebnu po svém, snaží se udržet pořádek a stabilitu. Ráda vše kontroluje a je příliš přísná. Vyžaduje, aby se všichni v psychiatrické léčebně chovali podle jejích standardů. Pacienti jsou povinni pravidelně užívat léky a nesmí sledovat baseballový zápas. Tyto požadavky ztělesňují superego Ratched.

Id, ego a superego lze popsat metaforou ledovce: část ledovce, id, je skryta pod vodou a většina obsahu je nevědomá. Část nad vodou, ego, je část, kterou si jedinec uvědomuje, tato část interaguje s vnějším světem prostřednictvím rozhodnutí a jednání. Konečně část na vrcholu hory, superego, představuje morální vědomí

³⁸ FREUD, Sigmund. *The Ego and the Id*. [online]. London: Leonard and Virginia Woolf at the Hogarth Press, 1926, s. 28 [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.218607/page/n47/mode/2up>.

³⁹ tamtéž s. 34

jednotlivce.⁴⁰

Mezi id, egem a superegem je napětí a konflikt. Id sleduje okamžité uspokojení a potěšení, aniž by byl omezován realitou a morálkou, zatímco superego představuje morální normy a omezení. Ego funguje jako prostředník a snaží se najít rovnováhu mezi impulsy id a požadavky superega.

Když jsou touhy id v rozporu s morálními normami superega, ego čelí vnitřnímu konfliktu a tlaku. Ego musí zvážit realitu a společenské normy a najít vhodné způsoby, jak uspokojit své touhy. Pokud ego není schopno tento konflikt vyřešit, může to vést k úzkosti, stresu a psychickým problémům.

Freud věřil, že tento konflikt a rovnováha mezi id, egem a superegem je důležitou součástí rozvoje osobnosti a psychodynamiky. Individuální duševní zdraví a formování osobnosti vyžaduje dosažení relativní rovnováhy mezi id, egem a superegem a neustálé přizpůsobování a přizpůsobování v různých fázích a situacích.

3.2 Šílenství vs. duševní nemoc

Michel Foucault ve své knize Dějiny šílenství v době osvícenství zkoumal definici a léčbu šílenství v různých historických obdobích. Poukázal na to, že v procesu civilizačního vývoje doznala také definice a zacházení se šílenými lidmi obrovských změn.

V raných civilizovaných společnostech byli šílení obvykle považováni za posedlé bohy nebo pod vlivem zla. Byli považováni za kacíře nebo zločince a byli izolováni nebo přísně trestáni. S nástupem moderní civilizace se definice šílenství začala měnit v medicínský koncept, to znamená, že šílenství začalo být považováno za nemoc nebo abnormální stav, který vyžaduje lékařský dohled.

Foucault proto provedl hlubokou úvahu o šílenství a civilizační definici šílenství. Poukázal na to, že šílenství není neměnný pojem, prochází totiž změnami v rámci různých historických období a civilizací. Vyzval k většímu respektu a porozumění vůči šíleným lidem, k zamyšlení nad tím, jak se lidé vypořádávají se šílenstvím a k hledání humánnějšího přístupu.

⁴⁰ Dostupné z: <https://wikisofia.cz/wiki/Psychoanal%C3%BDza> [cit. 2024-01-30].

3.2.1 Foucaultovo šílenství

Se šílenstvím se vždy ve společnosti zacházelo jinak jako s „jiným“. Šílenci byly na „lodích bláznů“ odesíláni přes oceán pryč, byli doživotně vězněni ve velkých vězeních. Se vznikem psychiatrických léčeben se duševně nemocní pacienti postupně dostávali mimo pozornost veřejnosti. V naší společnosti vždy existuje „tajná oblast“ vyhrazená pro šílence, kam se obyčejní lidé nedostanou. Civilizovaná společnost složená z obyčejných lidí neustále mění své metody, aby vyhnala, izolovala a omezila šílence. I když je společnost dokáže léčit, základní premisa je stále: šílenci jsou „jiní“ a nemocní. Jsou to zvláštní skupiny, se kterými je třeba zacházet jinak. *Blázni jako takoví mají ve světě internace přece jen určité zvláštní postavení. Jejich statut nespočívá pouze v tom, že se s nimi nakládá jako s trestanci. Obecný postoj vůči nerozumu má v případě šílenství, těch, kdo jsou bez přesného sémantického rozlišení nazýváni pomatení, choromyslní, blázni, potrhli či dementní, jakousi speciální formu.*⁴¹

V průběhu většiny knihy je nemoc dalším způsobem, jak vysvětlit šílenství. Nahlížení na šílenství jako na duševní chorobu lze považovat za nit, jež se táhne celou knihou, přičemž většina kapitol se zaměřuje na odlišení, izolaci a léčbu šílenství. Z definice těchto témat Foucault jasně stanovil vztah mezi šílenstvím a lékařskou léčbou, popisuje symptomy, zkoumá příčiny a rozlišuje typy z lékařského hlediska. Teorie o těchto šílenstvích jsou doloženy i v tradiční čínské medicíně a kultuře. *V Knize proměn,⁴² Knize písní,⁴³ Knize dokumentů⁴⁴ a Klasice hor a moří⁴⁵ bylo mnoho záznamů o duševních chorobách, jako jsou obavy, šílenství, klam, strach, noční můry atd. Šílenství, melancholie a psychoterapie jsou také zaznamenány v díle*

⁴¹ FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Edice 21. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-085-2. s. 56

⁴² *I-ting* nebo také *Knihy proměn*, případně *Čínská kniha proměn* je soubor čínských textů, jejichž vznik se klade až do 2. tisíciletí př. n. l. V její hlavní části se jedná o řadu 64 hexagramů, obrazců složených ze šesti čar, které představují 64 rozdílných archetypálních situací.

⁴³ *Knihy písní* nebo také *Š'-ting* je nejstarší známá sbírka čínské poezie. Obsahuje 305 básní pocházejících z období od jedenáctého do šestého století př. n. l.

⁴⁴ *Šu-ting*, tj. *Knihy dokumentů* nebo také *Knihy historie*, je sbírka nejstarších čínských historických pramenů, politických traktátů a rozprav, výnosů, právních předpisů atp. doplněných výklady a spojovacími texty.

⁴⁵ *Klasika hor a moří*, také známá jako *Shanghai jing*, dříve přeložená do romanizace jako *Shan-hai Ching*, je klasický čínský text a kompilace mýtické geografie a mýtických zvířat.

Dvacet čtyři dějin^{46, 47} V tradiční lékařské literatuře je šílenství definováno jako nerovnováha *jin a jang*.⁴⁸ Je vidět, že v civilizačních systémech Východu a Západu, zejména v hlavním kulturním proudu, se k šíleným vždy přistupovalo jinak než k obyčejným lidem. Šílenství bylo chápáno jako nemoc, a to nemoc duševního rázu. Synonymem pro šílenství je v moderní společnosti bezesporu duševní nemoc.

Jak bylo uvedeno výše, převážná část knihy se zabývá šílenstvím jako duševní chorobou, Foucault na toto téma dodává: „*Evolucionismu se tato animalita šílenství jednoho dne bude jevit jako znamení, dokonce jako sama podstata nemoci.*“⁴⁹ V naší civilizaci bylo šílenství vždy považováno za nemoc a kolem nás je nespočet psychiatrických léčeben. Předtím byli šíleni považováni za „něco blízké nějaké primitivní zvrhlosti nebo nějaké nejasně existující bestialitě“ a byli vyhnáni ze společnosti na lodi bláznů. V dávných dobách byla definice šílenství zvířecí povaha, nikoli nemoc. Šíleni byli kdysi považováni za bestie ve svém přirozeném stavu a byli nositeli nespočtu utrpení. „*Zvíře v člověku už neodkazuje k jinému světu, stalo se prostě šílenstvím člověka a k ničemu jinému se nevztahuje: jeho šílenstvím v přírodním stavu. Šílenec ve své rozzuřené animalitě ztrácí všechno svou lidskost; neocitá se však v moci jiných sil, nýbrž jen zpátky v nulovém bodě své přirozenosti. Šílenství ve svých nejzazších formách znamená pro osvícenství přímé spojení člověka s jeho animalitou bez jakéhokoli dalšího odkazu jinam a bez odvolání.*“⁵⁰

Než začalo být považováno za nemoc, bylo šílenství spojováno se zvířecí povahou. Jaký je však jeho další osud v historickém vývoji? Hlavní část knihy pojednává o šílenství jako duševní nemoci a končí dokonce zrozením psychiatrické léčebny. Foucault však napsal na konci 7. kapitoly, aby ukázal, že duševní nemoc není nejpřesnější definicí šílenství: „*Šílenství dostává nový řád, který už není řádem přírody ani pádu, řád, v němž se začíná rýsovat tušení dějin a v němž se formuje dvojí*

⁴⁶ *Dvacet čtyři dějin* je obecný název pro dvacet čtyři oficiálních dějin napsaných čínskými dynastiemi. Pokrývá různé aspekty starověké čínské politiky, ekonomiky, armády, myšlení, kultury, přírody, geografie atd.

⁴⁷ HU Junfei. 驳杂与悖离: 中西“疯癫”文化义涵的衍变. 长江师范学院学报 [online]. 2008, 6, 24-29 [cit. 2024-01-31]. Dostupné z: doi:CNKI:SUN:FLSZ.0.2008-06-006.

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Edice 21. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-085-2. s. 63

⁵⁰ tamtéž, s. 64

zkušenost neurčitě příbuzného rodu: „šilenství“ lékařů a „odcizení“ filosofů - dva vzorce, z nichž každý představuje deformaci pravdy člověka.“⁵¹ Zde psychóza a odcizení jako definice šilenství naruší jeho pravou povahu. Foucault zjevně nesouhlasí s tím, aby se psychóza považovala za konečný výsledek šilenství. V tomto případě se nezdá, že by Foucault přesně vysvětlil, co by to mělo být. Řekl pouze, že stávající definice a historické povědomí o šilenství projdou důležitým médiem - „generačním vztahem“. Šilenství není jen duševní nemoc nebo odcizení, ale spojuje se s „generačním vztahem“ a vytváří stávající porozumění lidí.

Mlčení Chiefa ve filmu symbolizuje základní strukturu psychiatrické léčebny. Při potlačení racionálního světa může iracionalita přežít pouze úplným mlčením. Konflikt mezi McMurphym a zdravotnickým personálem reprezentovaným Ratched je metaforou konfliktu mezi racionalitou a iracionalitou. McMurphy vstoupil do psychiatrické léčebny, aby se vyhnul práci na farmě. McMurphy si naivně myslel, že získal svobodu a pokračoval ve svém nespoutaném charakteru. Škádliil ostatní pacienty erotickými kartami a odmítal brát léky. V psychiatrické léčebně známé svými přísnými léčebnými opatřeními představovalo chování tohoto „vetřelce“ nepochybně výzvu pro autoritu. Zde se odráží obraz lékaře ve Foucaultově knize. Ratched, která pojímá svět vědecky, představuje jak autoritu, tak přísnou racionalitu. Jako racionální bytost čelí šilenství.

Konflikt mezi McMurphym, Billym a Ratched na konci filmu je také výsledkem toho, že racionalita poráží iracionalitu. Billymu Ratched vyhrožovala kvůli sexuálnímu vztahu, který Ratched nemohla tolerovat. Její obviňování vedlo k Billyho sebevraždě a McMurphyho iracionálnímu hněvu. McMurphy se pokusil Ratched uškrtit, ale skončil s lobotomií. Film končí absolutním vítězstvím racionality nad iracionalitou. Na jedné straně psychiatrické léčebny poskytují pacientům určitou míru osobní svobody a vědecké léčby, „osvobozují“ je od hluboce zakořeněného šilenství jejich povahy, což je humánní. Na druhé straně systém odměn a trestů sloužil k posuzování šilenství a k jeho omezení v činnosti mravního vědomí. Náboženskou

⁵¹ FOUCAULT, Michel. *Dějiny šilenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Edice 21. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-085-2. s. 152

izolaci nahradily psychiatrické léčebny devatenáctého a dvacátého století, na rozdíl od izolace šílených v klasickém období. Odpoutání pacienta však neznamenal, že iracionalita byla osvobozena, ale naopak, že byla „zkrocena“.

3.2.2 Čínské šílenství: *Diary of a Madman*

Od doby, kdy šílenec v Lu Sünově⁵² *Diary of a Madman*⁵³ otevřel téma šílenství v dějinách moderní čínské literatury, a to zejména v literatuře nového období. Dohromady tyto obrazy tvoří komplexní mozaiku. Od svého vzniku v literatuře má šílenství metaforický význam a s rozvojem společnosti získává stále nové konotace. Odráží nejen mnohé patologické problémy, s nimiž se potýká současná společnost, ale z estetického hlediska poskytuje literatuře a lidem také cestu k duchovní spáse. Dílo *Diary of a Madman* vyšlo v květnu 1918, rok před vypuknutím hnutí čtvrtého května.⁵⁴ Lu Sün řekl, že „chce odhalit zlo rodinného systému a feudálních obřadů“, tedy feudálního patriarchálního systému. Povídky nejsou namířeny pouze proti feudalismu, ale vyzývají ke svržení základů celého feudálního systému.

Typickou postavou ideologického osvícenství, kterou Lu Sün vykreslil, je šílenec, člověk trpící fobií pronásledování. V této povídce vede nenormální myšlení a chování šílence k tomu, že je ve svém životním prostředí ostrakizován, odmítán a považován za nemocného. Prostředí, které šílenec popisuje ve svém deníku, postrádá realismus, ale vyjadřuje sociální povahu „kanibalismu“ ve feudální společnosti Číny po tisíce let. Šílenec v díle je vlastně symbolickým obrazem. Lu Sün psal o šílencově šílenství, ale ve skutečnosti odkazoval k čtenářově přemýšlení o významu doby, společnosti a života. Šílenec není typickou postavou, je symbolický, je uměleckým symbolem rozhořčených myšlenek průkopníků tehdejší doby.

Lu Sün popisuje šílenčovo počínání formou deníku. Dílo je autorovým záznamem toho, co vidí, slyší a myslí šílenec.

⁵² Lu Sün (Lu Xun, 25. září 1881 – 19. října 1936) byl čínský spisovatel, překladatel, esejista, básník a literární kritik, jeden z nejvýznamnějších čínských spisovatelů 20. století.

⁵³ *Diary of a Madman* je povídka čínského spisovatele Lu Süna, která vyšla v roce 1918.

⁵⁴ *Hnutí čtvrtého května* bylo vlastenecké hnutí, které se konalo v Pekingu 4. května 1919 a jehož hlavními účastníky byli mladí studenti, dále se ho účastnila široká veřejnost, občané, průmyslníci a podnikatelé a další vrstvy obyvatelstva. Hnutí je spojené s demonstracemi, s petiční činností, stávkami, s násilnými střety s vládou a dalšími formami vlastenectví. Jednalo se tedy o vlastenecké hnutí čínského lidu, které se důsledně stavělo proti imperialismu a feudalismu.

Šílenec je pečlivý myslitel, který ve svých myšlenkách a vnímání uplatňuje přísný postup logického uvažování. Toto uvažování prokazuje jasné chápání dějin, šílenec chápe sám sebe jako šílenec. Toto chápání je prezentováno fragmentem jazyka, tj. iracionálním světem šílenecovy představivosti, takový svět je postavený na hlavu a chaotický. „*Pan Čao měl v očích zvláštní výraz, jako by se mě bál, jako by mě chtěl zavraždit. Bylo tam sedm nebo osm dalších lidí, kteří se mnou šeptem diskutovali. A báli se, že je uvidím. Stejně tak se báli všichni lidé, které jsem mijel. Ti nejužravější z nich se na mě zašklebili, načež jsem se otrásl od hlavy až k patě, protože jsem věděl, že jejich přípravy jsou dokonány.*“⁵⁵ Vypravěč vychází z pocitu strachu a izolace, který v něm vyvolává nepřátelství pana Čao, kolemjdoucích a dokonce i dětí. Začíná přemýšlet, co mám proti Čao, co mám proti lidem na cestě, stavím se do opozice vůči okolnímu světu, ženám na cestě i lidem, v sousedství. Jeho rodina se na něj dívá, stejně jako ostatní. Když se dozví, že ve vlčí vesnici někteří lidé vyřezávají zlým lidem srdce a játra a smaží je v oleji, uvědomí si, že všichni kolem něj neustále jedí lidi a že on sám jeenou bude v pozici „snědeného“. Šílenec zkoumá celou společnost kolem sebe z pohledu svého „snědení“, které jej čeká. Uvědomuje si, že feudální společnost „požírá lidi“. K tomuto závěru dochází prostřednictvím zjištění, že lidské maso lze smažit a jíst, jak je zaznamenáno v historii. Poznává skutečnou povahu společnosti a dějin a začíná zkoumat svůj vlastní osud a situaci osamělého jedince. Šílenec je šokem pro feudální a pokleslou kulturu. Zmatenými slovy šílenec volá po zničení lidské přirozenosti tradiční kulturou a burcuje lid k probuzení a vzpouře.

Šílenství v kulturním smyslu znamená odchýlení se od cesty racionality, dalším významem je podivné chování plynoucí z absence racionality. Šílení lidé mají tendenci chovat se a přemýšlet odlišně od většiny lidí v reálném světě, často se odchylují od morálních norem a pravidel chování a často jsou ostrakizováni. Duševní fenomén šílenství je sám o sobě vzpourou proti tradici a realitě, vzpourou proti iracionalitě a racionalitě. Šílenství znamená rozbití svobody a racionality. Během Hnutí čtvrtého května v Číně vznikla skupina vyspělých intelektuálů. Kritizovali

⁵⁵ LU Xun, 狂人日记 . 1918. [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/chinese/reference-books/luxun/03/005.htm>

tradiční kulturu a usilovali o racionalitu. Vycházeli z osvícenství, poukazovali na reflexi a kritiku tradiční kultury a prosazovali individuální práva a svobodu. Individualita a individuální svoboda se staly hlavní hodnotou intelektuálů.

Diary of a Madman popisuje společnost, která „požírá lidská srdce a játra“ podobně jako Foucaultův „bestiální“ šílenec. Šílenec se svým fyzickým i duchovním šílenstvím se stal metaforou duševního stavu celého národa a léčba šílenství se stala osvíceným manifestem duchovní spásy národa. Šílenství u Lu Süna i Foucaulta znamená obžalobu iracionality proti racionalitě a marginalizace šílenství znamená, že racionální společnost šílenství neuzná. Rozdíl je v tom, že Lu Sün žil v čínské společnosti na počátku 20. století. Osvícenské ideologické rysy v díle *Diary of a Madman* se projevují především odhalením feudálních obřadů a rituálů, v dále kritikou otupělé a pošetilé národní povahy a dále také pevným přesvědčením a naději do budoucna.

3.2.3 Šílenství v moderní společnosti

Moderní společnost dala šílenství legitimní a správný název: duševní nemoc. Zřídila také výzkumné a léčebné ústavy se složitými strukturami a kompletním vybavením: psychiatrické léčebny. Jakmile člověk vstoupí do psychiatrické léčebny a je definován jako duševně nemocný, celá jeho osobnost je definována v rámci symbolu duševně nemocného. Definice šílenství se netýká jen osob, týká se také sociálních vztahů, práv a norem spojených s duševními chorobami. Každý duševně nemocný musí bez ohledu na svou situaci povinně dodržovat sociální roli odpovídající „duševnímu onemocnění“, tato role vyplývá z moderního lékařského systému, jehož hlavním orgánem jsou psychiatrické léčebny.

O léčebných metodách používaných k léčbě pacientů v psychiatrické léčebně ve filmu lze říci, že jsou extrémní. Jeffreyho výzkum ukazuje, že „*nejběžnější léčbou psychiatrických pacientů v 70. letech ve Spojených státech byla psychoterapie (90%) a psychofarmaka (83%).*“⁵⁶ Film nám ukazuje pouze konvenční léčbu léky

⁵⁶ GELLER, Jeffrey L. *A History of Private Psychiatric Hospitals in the USA: From Start to Almost Finished*. *Psychiatric Quarterly* [online]. 2006, 77(1), 1-41 [cit. 2024-01-24]. ISSN 0033-2720. Dostupné z: doi:10.1007/s11126-006-7959-5

a elektrokonvulzivní terapií.

Zdravotní sestra umístila pilulky do krabiček, z nichž každá byla označena jinou barvou papíru. Pacienti se seřadili, aby si vzali léky. Obvykle vyplazovali jazyk a zapíjeli lék šťávou. Není však známo, zda tyto pilulky skutečně zlepšují zdraví lidí s duševním onemocněním. Výzkum ukázal, že *„zneužívání návykových látek může často ohrozit účinky psychofarmakologické léčby kvůli jejím přímým účinkům na psychiatrické onemocnění, interakcím s předepsanými léky a nedodržívání léků.“*⁵⁷

Kromě toho film také divákům dva způsoby biotechnologické léčby. S první se divák seznamuje během čtvrtého semináře, kdy pacienti způsobili ruzech a tři pachatelé, Cheswick, McMurphy a Chief, podstoupili elektrokonvulzivní terapii.

*„Elektrokonvulzivní terapie (ECT) zahrnuje indukci generalizovaného záchvatu elektrickým proudem. Byl vyvinut v roce 1938 a je široce používán po celém světě při léčbě těžkých depresivních onemocnění, mánie a schizofrenie.“*⁵⁸ Podle jedné instituce, která léčí přibližně 300 pacientů s ECT ročně, se v posledním desetiletí rozvinula epilepsie u čtyř pacientů. Instituce dospěla k závěru, že ECT je nepostradatelnou je nepostradatelnou léčbou pro některé pacienty se specifickou medikací.⁵⁹ V jiných zemích, jako je Čína, je ECT také běžnou metodou mezi dospívajícími psychiatrickými pacienty.⁶⁰

Je ECT bezpečná a akceptují pacienti léčbu pomocí ECT? Výzkum Cabrera ukazuje, že veřejnost je obezřetná ohledně ECT. Několik účastníků konkrétně zmínilo film *Přelet nad kukaččím hnízdem*, ve kterém zaměstnanci nemocnice předepisují ECT protagonistovi McMurphyemu jako prostředek k jeho ovládnutí. Tito účastníci považovali ECT za děsivou nebo traumatickou, někteří pacienti si dokonce mysleli, že léčba již není užívaná. Existující důkazy naznačují, že pacienti, kteří jsou o ECT

⁵⁷ GELLER, Jeffrey L. *A History of Private Psychiatric Hospitals in the USA: From Start to Almost Finished*. *Psychiatric Quarterly* [online]. 2006, 77(1), 1-41 [cit. 2024-01-24]. ISSN 0033-2720. Dostupné z: doi:10.1007/s11126-006-7959-5

⁵⁸ RASMUSSEN, Keith G. a Mary E. LUNDE. *Patients who develop epilepsy during extended treatment with electroconvulsive therapy*. *Seizure* [online]. 2007, 16(3), 266-270 [cit. 2024-01-24]. ISSN 10591311. Dostupné z: doi:10.1016/j.seizure.2006.12.002

⁵⁹ tamtéž

⁶⁰ WANG, Shuai, Chao YANG, Junpu JIA, Yuming ZHOU a Yi ZHENG. *Use of electroconvulsive therapy in adolescents with schizophrenia in China*. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* [online]. 2018, 12(1) [cit. 2024-01-24]. ISSN 1753-2000. Dostupné z: doi:10.1186/s13034-018-0254-z

poučení, pozitivněji vnímají terapii a jsou ochotnější ji přijímat.⁶¹

Výše uvedené studie ukazují, že ECT je jedním z účinných způsobů léčby pacientů s duševním onemocněním, daný způsob však není vhodný. ECT vyobrazená ve filmu je přiměřená.

Druhou biotechnologickou léčbou byla lobotomie.⁶² Leukotomie, kterou poprvé provedl v roce 1935 portugalský neuropsychiatr Dr. Antonio Egas Moniz, zahrnuje odstranění mozkové tkáně z prefrontálního laloku za účelem léčby psychóz. *V USA byli průkopníky nové psychochirurgické léčby neurolog Dr. Walter Freeman a neurochirurg Dr. James Watts. Právě tito lékaři modifikovali leukotomii v transorbitální lobotomii.*⁶³

Ellinor Hamsun, dcera slavného norského spisovatele Knuta Hamsuna, byla v 50. letech v Dánsku kvůli poruše příjmu potravy a depresi dvakrát podstoupila lobotomii. Stala se tak jednou z mnoha skandinávských obětí psychochirurgie. Po operaci se u ní rozvinula epilepsie čelního laloku a vážná změna osobnosti. Posledních 30 let svého života strávila v pečovatelském domě. *Ve Skandinávii bylo v období 1939–1983 podstoupilo lobotomii nejméně 11 500 lidí.*⁶⁴

Dalším slavným příkladem je Rose Marie Kennedyová, sestra prezidenta Johna F. Kennedyho. Aby vyléčil její intelektuální postižení, provedl jí Freeman v roce 1941 frontální lobotomii. Výsledky operace byly katastrofální. Inteligence slečny Kennedyové po operaci klesala, místo aby se zvyšovala.⁶⁵

Výzkum Terrier ukazuje, že „prefrontální lobotomie byla lézí operace mozku, jejíž původním cílem bylo zbavit pacienty těžkých neuróz a umožnit jim znovu získat

⁶¹ CABRERA, Laura Y., Maryssa M. C. GILBERT, Aaron M. MCCRIGHT, Eric D. ACHTYES a Robyn BLUHM. *Beyond the Cuckoo's Nest: Patient and Public Attitudes about Psychiatric Electroceutical Interventions*. *Psychiatric Quarterly* [online]. 2021, 92(4), 1425-1438 [cit. 2024-01-24]. ISSN 0033-2720. Dostupné z: doi:10.1007/s11126-021-09916-9

⁶² Příloha č. 1, Obrázek: lobotomie. Dostupné z: <https://zhuanlan.zhihu.com/p/23691825> [cit. 2024-01-24].

⁶³ Dostupné z: <https://zhuanlan.zhihu.com/p/30356141> [cit. 2024-01-24].

⁶⁴ TUFT, Mia a Karl O. NAKKEN. *Post-lobotomy epilepsy illustrated by the story of Ellinor Hamsun, the daughter of the famous Norwegian author Knut Hamsun*. *Epilepsy & Behavior Case Reports* [online]. 2017, 8, 87-91 [cit. 2024-01-24]. ISSN 22133232. Dostupné z: doi:10.1016/j.ebcr.2017.08.003

⁶⁵ Dostupné z: <https://medium.seznam.cz/clanek/eva-slachova-tragicky-osud-rosemary-kennedy-lobotomie-mela-nezkratne-krasce-pomoci-stal-se-pravy-opak-11287> [cit. 2024-01-24].

společenský život v době, kdy psychiatři neměli žádné možnosti účinné léčby. Až do 50. let 20. století nebyly dostupné žádné antipsychotické léky a psychiatři byli zcela zbaveni účinné léčby. Prvotním cílem lobotomie tedy bylo zbavit šílence neuróz.⁶⁶

Lobotomie představuje temnou kapitolu v dějinách medicíny. Dnes je snadné odsoudit tento druh operace jako strašlivé zmrzačení nejdůležitějšího lidského orgánu. Nejenže úleva od příznaků byla často pochybná, také cena, kterou pacienti za zákrok zaplatili, byla vysoká. Mnoho pacientů při zákroku zemřelo, a značný počet skončil s trvalými změnami osobnosti nebo iatrogenní epilepsií.⁶⁷

Výše uvedené studie ukazují, že lobotomie je velmi riskantní operace i v moderní společnosti s vyspělou lékařskou technologií. Ve filmu *McMurphy* podstoupil tuto operaci, která šla proti veškerým morálním principům. To také odráží povahu vedení psychiatrické léčebny.

3.3 Abnormální psychologie

Abnormální psychologie (*abnormal psychology*) je obor lékařské psychologie, který studuje abnormální psychologii nebo patologické chování pacientů. Využívá psychologických principů a metod ke studiu projevů, příčin, mechanismů a vzorců vývoje abnormálního psychologického nebo patologického chování a zkoumá metody identifikace a hodnocení, jakož i nápravná a preventivní opatření. Abnormální psychologie má mnoho podob. Podle psychických procesů nebo příznaků ji lze rozdělit na poruchy smyslové, poruchy vnímání, poruchy paměti, poruchy myšlení, poruchy emocí atd. Podle projevů nebo příznaků klinického duševního onemocnění je lze rozdělit na psychotické poruchy, drogovou a alkoholovou závislost, sexuální perverzi atd.⁶⁸

Susan Nolen-Hoeksema je profesorkou na katedře psychologie na Yale

⁶⁶ TERRIER, Louis-Marie, Marc LÉVÊQUE a Aymeric AMELOT. *Brain Lobotomy: A Historical and Moral Dilemma with No Alternative?* World Neurosurgery [online]. 2019, 132, 211-218 [cit. 2024-01-24]. ISSN 18788750. Dostupné z: doi:10.1016/j.wneu.2019.08.254

⁶⁷ TUFT, Mia a Karl O. NAKKEN. *Post-lobotomy epilepsy illustrated by the story of Ellinor Hamsun, the daughter of the famous Norwegian author Knut Hamsun.* Epilepsy & Behavior Case Reports [online]. 2017, 8, 87-91 [cit. 2024-01-24]. ISSN 22133232. Dostupné z: doi:10.1016/j.ebcr.2017.08.003

⁶⁸ Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-is-abnormal-psychology-2794775> [cit. 2024-01-24].

University. Její výzkum zkoumal, jak by strategie regulace nálady mohly korelovat se zranitelností člověka vůči depresi, se zvláštním zaměřením na konstrukt, který nazvala ruminace, nebo s rozdíly mezi pohlavími.

3.3.1 Posouzení abnormalit

Obecným názorem je, že chování, myšlenky nebo pocity mohou být považovány za patologické nebo abnormální, pokud jsou příznaky duševní choroby.⁶⁹ Nolen poukazuje na to, že moderní soudy o anomáliích jsou ovlivněny interakcí čtyř dimenzí, často označovaných jako „čtyři D“: „*dysfunction, distress, deviance a dangerousness*.”⁷⁰ *Chování, myšlenky a pocity jsou dysfunkční, pokud narušují schopnost člověka fungovat v každodenním životě, mít zaměstnání nebo navazovat blízké vztahy.*⁷¹ Než McMurphy nastoupí do léčebny, žijí všichni pacienti pod vedením Ratched každodenně opakovaným životem, který se řídí rozvrhem. McMurphy se chce podívat na baseballový zápas a zpochybní autoritu Ratched, když navrhne změnu pracovní doby na večer, čímž naruší rozvrh pacientů. Jeho chování a nápady narušují normální běh života v psychiatrické léčebně. McMurphy přešel plot a vzal pacienty na moře rybařit. Bez dohledu zdravotnického personálu nebylo možné zaručit osobní bezpečnost pacientů. Jeho činy by mohly potenciálně ohrozit život ostatních pacientů. Stručně řečeno, McMurphy byl považován za anomálii.

3.3.2 Abnormální chování

Posttraumatická stresová porucha (PTSD) je definována jako důsledek prožívání extrémního stresoru. „*Typ příznaků u PTSD zahrnuje trvalé vyhýbání se situacím, myšlenkám nebo vzpomínkám spojeným s traumatem.*“⁷² McMurphy navrhl změnit svou pracovní dobu, aby mohl sledovat baseballový zápas. Ratched navrhla, aby všichni hlasovali, ale Martini se strachy chytíl za hlavu.⁷³ Dá se spekulovat o tom, že Martini mohl již dříve navrhopvat, aby bojoval za vlastní svobodu, ale Ratched to

⁶⁹ NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Abnormal psychology*. Edice 8. New York: McGrawHill Education, 2020. ISBN 978-1-260-50018-9. s. 4

⁷⁰ tamtéž s. 6

⁷¹ tamtéž s. 6

⁷² tamtéž s. 109

⁷³ Příloha č. 2, Obrázek: Martini. Dostupné z: <https://www.iyf.tv/play/t46XICxzNQ7> [cit. 2024-01-25].

popřela. Možná se bránil, ale v důsledku toho mohl čelit trestu. Nyní si tedy netroufá podávat návrhy ani klást odpor a hlasování se může vyhýbat pouze proto, aby si neuškodil. Také Cheswick se choval extrémně vyděšeně, když měl za trest podstoupit ECT.⁷⁴

„Jednou z osobnostních charakteristik, která, jak se zdá, předpovídá sebevraždu, je impulzivita, všeobecná tendence jednat na základě vlastních popudů spíše než je brzdit, když je to vhodné. Tato vlastnost byla dlouho považována za rizikový faktor sebevraždy, ale souvislost nemusí být tak silná, jak se kdysi věřilo. Nicméně, když je impulzivita překryta jiným psychologickým problémem, jako je deprese, zneužívání návykových látek nebo život v chronicky stresujícím prostředí, může to přispívat k sebevražednému myšlení a chování.“⁷⁵ Ratched Billymu neustále připomínala jeho matku, což způsobilo, že se Billy styděl a po sexu s dívkou spáchal sebevraždu. Protože Billy žil dlouhou dobu pod „chronickým útlakem“, Billy cítil, že život je beznadějný, tak spáchal sebevraždu.

Mezi další abnormální projevy patří poruchy řeči a myšlení. Neuspořádané myšlení jedinců se schizofrenií označuje poruchy formy myšlení. Nejčastější poruchou u schizofrenie je přesun z jednoho tématu do jiného nesouvisejícího tématu bez jakékoli souvislosti. Když Martini hrál karty s pacienty, ignoroval pravidla, která mu McMurphy řekl, a hrál vlastním způsobem. Neuspořádané chování schizofrenních jedinců často vzbuzuje u ostatních strach. *Jednotlivci mohou zažívat nepředvídatelné a nevysvětlitelné vzrušení, které se projevuje náhlým křikem, nadávkami nebo rychlou chůzí.*⁷⁶ Když Harding řekl *peculiar*, ostatní pacienti to slovo nepoznali a najednou začali na Hardinga křičet a smát se.

3.3.3 Má McMurphy antisociální poruchu osobnosti?

Dle kritérií DSM-5 můžeme v jeho chování pozorovat antisociální poruchu osobnosti,⁷⁷ McMurphy byl nejméně pětkrát zatčen za způsobení problémů na farmě,

⁷⁴ Příloha č. 3, Obrázek: Cheswick. Dostupné z: <https://www.iyf.tv/play/t46XICxzNQ7> [cit. 2024-01-25].

⁷⁵ NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Abnormal psychology*. Edice 8. New York: McGrawHill Education, 2020. ISBN 978-1-260-50018-9. s. 203

⁷⁶ tamtéž s. 217

⁷⁷ Příloha č. 4: Obrázek: DSM-5 *Diagnostic Criteria for Antisocial Personality Disorder*. Dostupné z:

předstírání duševní nemoci, aby se vyhnul práci na farmě, a vyvádění pacientů z psychiatrických léčeben bez ohledu na jejich bezpečnost. Neschopnost dodržet společenské normy v oblasti chování opakovaně vede k jeho zatčení. Opakované lhaní. Naprostá lhostejnost k vlastní bezpečnosti nebo bezpečnosti ostatních. Z tohoto hlediska může být McMurphy posuzován jako antisociální osobnost.

To, zda má McMurphy antisociální poruchu osobnosti, však vyžaduje hlubší analýzu. Antisociální porucha osobnosti často zahrnuje trvalé porušování společenských norem a práv druhých, stejně jako nedostatek porozumění a odpovědnosti za emoce druhých. McMurphyho činy mohly být spíše reakcí na institucionální nespravedlnost a autoritářský útlak než touhou ublížit druhým.

Nolen poukazuje na to, že většina dospělých s diagnózou antisociální poruchy osobnosti vykazovala antisociální sklony již od dětství. Lidé s antisociální poruchou osobnosti mají tendenci vykazovat nedostatky ve verbálních dovednostech a ve výkonných funkcích mozku. *Porucha se projevuje např. neschopností udržet koncentraci, těžkostmi na rovině abstraktního uvažování a utváření konceptů a cílů, sníženou schopností předvídat a plánovat, dále je omezena schopnost programovat a iniciovat účelové sekvence jsou přítomny problémy na úrovni chování, sebemonitorování a sebeuvědomění, snížena je též schopnost přejít od maladaptivních vzorců chování k adaptivnějším.*⁷⁸ Je zřejmé, že McMurphyho dva plány na útěk z vězení dané charakteristiky nesplňují.

Kromě toho Nolen také analyzovala vztah mezi antisociální poruchou osobnosti a dětským neštěstím a zneužíváním. Film neukazuje McMurphyho dětský život, ale víme, že film popisuje americkou společnost 70. let, tedy období plné zmatku, vzpour a výzev pro systém. V tomto období ovlivnilo celou společenskou atmosféru protiválečné hnutí, hnutí za občanská práva, kultura hippies atd. Toto sociální zázemí mělo hluboký dopad na formování McMurphyho antisociální osobnosti. Společnost procházela hlubokými změnami. Nová generace mladých lidí začínala zpochybňovat

NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Abnormal psychology*. Edice 8. New York: McGrawHill Education, 2020. ISBN 978-1-260-50018-9. s. 321

⁷⁸ NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Abnormal psychology*. Edice 8. New York: McGrawHill Education, 2020. ISBN 978-1-260-50018-9. s. 323

tradiční morálku a hodnoty, snažila se o individualitu a svobodu. Stále více pozornosti přitahovaly také otázky rasové a genderové diskriminace, objevovaly se nejrůznější kontroverze a sociální rozmanitost postupně docházela uznání a respektu. „*Hnutí hippies je založeno na kulturní vzpouře a usiluje o alternativní životní styl, proto nevyužívá přímou konfrontaci jako strategii boje, ale bojuje proti ortodoxní kultuře nemocné společnosti způsobem odděleným od společnosti.*“⁷⁹

O kontrakulturních hnutích bude dále pojednáno v páté kapitole.

Vztahuje-li se utváření McMurphyho antisociální osobnosti k tehdejšímu sociálnímu prostředí, jeho chování může být symbolickým vyjádřením očekávání společenských změn, odrážejících kolektivní protest proti autoritě a nespravedlnosti v daném období. McMurphy nemá antisociální poruchu osobnosti.

⁷⁹ WANG Enming. *美国嬉皮士运动: 对正统文化的反抗和颠覆*. 历史教学问题 [online]. 2009, 5, 4-10 [cit. 2024-01-30]. Dostupné z: doi:CNKI:SUN:LSJX.0.2009-05-002

4. Přelet nad kukaččím hnízdem a moc

Čtvrtá kapitola je rozdělena do dvou částí. První část se zaměřuje na popis mocenského systému psychiatrické léčebny jako „vězení“ a na fungování moderní společnosti z hlediska teorie panoptismu. Druhá část analyzuje projevy moci ze sexuální perspektivy a analyzuje sexuální koncepty v čínské společnosti.

Foucault se začal více věnovat otázce moci v 70. letech 20. století. Byl hluboce ovlivněn Nietzsche a v oblasti filozofie překonal tradiční vysvětlení moci. Právě na základě Foucaultovy nové interpretace moci musela projít moderní sociální teorie a kulturní teorie obrovskými změnami. V procesu studia moci Foucault propojil marxismus, Nietzscheho myšlenky, strukturalismus a teorii analýzy diskurzu, aby vytvořil svou jedinečnou teorii moci.

Moc z historického hlediska vyplývá z dvou principů, a to dohledu a trestů. V rámci těchto principů lze rozlišit tři konkrétní formy. První formou je „mučení“ jako projev královské moci ve feudálním období, druhou představuje reforma trestání v době osvícenství a třetí zastupuje moderní disciplína a věznice ztělesňující disciplinární techniky. Podle Foucaulta nebyly změny forem vynucování moci v těchto třech obdobích lineárním vývojovým procesem, ale „zlomy“.

V díle *Dějiny sexuality* chápe Foucault sex jako výzkumný objekt. Zabývá se principy síly v oblasti sexu, popisuje rozmanité formy sexuální moci a zkoumá také vztah sexuální moci vzhledem ke fungování vztahů. Foucault zjistil, že od konce 16. století je sex na jedné straně potlačován, ale na druhé straně také vyhledáván. To lze považovat za výsledek různých mocenských vztahů působících v rámci mechanismů sexuální zkušenosti. Represe a osvobození jsou dva vzájemně související aspekty mocenského mechanismu.

4.1 Disciplína a moc

Disciplinární moc je klíčovým principem Foucaultovy teorie moci. Klíčem k pochopení moci není to, co je nebo kdo ji má, ale jak je uplatňována.

Moderní psychiatrické léčebny jsou důležitými institucemi moci v civilizované

společnosti. Moderní systémy sociálního řízení jsou využívány k ukázkování jednotlivců. Autoritativní instituce fungují v kombinaci s řadou disciplinárních systémů, které mají dohled nad chováním jednotlivých členů společnosti. „*V celé společnosti je tělo polapeno uvnitř příliš těsných mocí, které mu ukládají omezení, zákazy či povinnosti.*“⁸⁰ Zda je jednatel společnosti přijat, závisí na tom, zda poslušně přijímá mocenskou disciplínu.

4.1.1 Prostředky výcviku

Psychiatrická léčebna vykazuje znaky Foucaultovy disciplinární společnosti, kde moc ovlivňuje každodenní život pacientů, okupuje a přetváří jejich těla, aby produkovala těla užitečná, disciplinovaná. *Disciplína tak vyrábí podřízená a vycvičená těla, těla poslušná.*⁸¹ Ačkoli psychiatrická léčebna na povrchu má budit dojem demokratického a centralizovaného systému, ve skutečnosti zavádí Ratched diktaturu. Ona určuje pravidla a má poslední slovo v tom, jak by měli být pacienti trestáni.

Nucená medikace, elektrokonvulzivní terapie a lobotomie jsou základními součástmi systému trestů psychiatrické léčebny. Autority mohou tyto prostředky používat k ovládnutí a mučení těl pacientů, aby si udrželi nadvládu. Když je čas vzít si léky, pacienti se řadí a dostávají předepsané medikamenty. Zdravotní sestra dává léky přímo na jazyky pacientů, pacienti je zapilejí a poté vyplazují jazyk, aby sestra zkontrolovala, zda léky skutečně požili. Během této doby sestra pouští hudbu, aby naznačila, že pacient se má v tuto chvíli uvolněně: „Ošetřujeme vás“. Postupně se z pacientů stávají poslušné stroje.

V psychiatrické léčebně je veškerý pohyb pacientů přísně kontrolován. Pacienti jsou oproti normálním lidem zbaveni mnoha práv a jejich každodenní život je vždy určován rozvrhem. Aby psychiatrická léčebna dobře fungovala, Ratched nastavuje pravidla pro každodenní život a chování pacientů, ti proto nemají možnost trávit čas tak, jak by si přáli. Jejich život běží v pevně zajetých kolejkách.

Omezený je i prostor, kde se pacienti mohou pohybovat. *Někdy vyžaduje disciplína*

⁸⁰ FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Studie (Dauphin). Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9. s. 201.

⁸¹ tamtéž s. 202

*klauzuru, specifikování místa, jež je heterogenní vůči všem ostatním, a jeho uzavření v sobě samém.*⁸² Protože to usnadňuje správu, každý pohyb je zaznamenán. Pacienti se mohou každý den ve volném čase pohybovat pouze po omezeném prostoru.

Ratched ráda vede diskuse s pacienty a kontroluje při tom jejich myšlenky. Jejím cílem je úplně ovládnutí pacienta. V první diskusi Ratched odhalila Hardingovo soukromí a mluvila o jeho životě s manželkou. Pacienti se zuřivě hádali, ale Ratched sledovala „frašku“ tiše, jako by sledovala skupinu opic. Ve druhé diskusi McMurphy navrhl změnu pracovního plánu a Ratched navrhla hlasování, přičemž menšina se podřídila většině. Z jejího výrazu je zřejmé její vysoké sebevědomí - věří, že ostatní pacienti se proti ní nepostaví. Výsledek je také zřejmý - ruce zvedli pouze tři lidé. Ve třetí diskusi McMurphy znovu požádal o hlasování, tentokrát zvedlo ruku devět lidí, ale Ratched řekla, že v léčebně je osmnáct lidí, a žádost pacientů zamítla. Její tvrdý postoj dokazuje, že je nejmocnější osobou v psychiatrické léčebně.

4.1.2 Doxing: panoptikální efekt v perspektivě dohledu

*„Benthamův Panoptikon je architektonickou figurou této kompozice. Jeho princip je známý: na okraji je budova ve tvaru kruhu; uprostřed je věž; věž je prošpikována širokými okny, která vedou směrem k vnitřní straně kruhu; okrajová budova je rozdělena na jednotlivé cely, z nichž každá prochází celou šířkou budovy; cely mají dvě okna, jedno, směřující dovnitř, odpovídá oknům věže; druhé, směřující ven, umožňuje, aby skrz celou procházelo světlo z jedné strany na druhou.“*⁸³ Výhodou tohoto druhu architektury je záměrné vytvoření vědomého a nepřetržitého stavu viditelnosti uvězněné osoby. I když je dohled ve věži přerušovaný, vězni mají pocit, že jsou sledováni neustále. Princip je jednoduchý: vězni na okraji kruhu jsou sledováni, ale sami své pozorovatele vidět nemohou. Lidé ve věži naopak mohou sledovat, aniž by byli viděni.

Celá společnost je jako toto prstencové „panoptikální vězení“ se strážní věží uprostřed. Každý, kdo je sledován a kontrolován, je jako vězeň. Vládce je jako hlídka

⁸² FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Studie (Dauphin). Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9. s. 207.

⁸³ tamtéž s. 281

ve věži. My nevidíme vládcce, ale vládci vidí nás. Definice vládce je jednoduchá - je to ten, kterého nevidíme. Každý ve společnosti je pod dohledem neviditelných očí a každý přitom může vykonávat funkci hlídky.

Rychlý rozvoj digitálních technologií v čele s počítačovými sítěmi má dnes hluboký dopad na lidskou společnost. Sledování se stalo všudypřítomným. Pod dohledem je vše, jak majetek, tak lidé. Rozvoj nových médií s internetem jako technologickou platformou zároveň proměnil komunikační proces. Internetu neslouží jen sběru a přenosu informací, jedná se také o komunikační prostředek, který umožňuje efektivně vytvářet a měnit komunikační vztahy mezi stranami.

„Doxing je vyhledávání a záměrné zveřejňování soukromých informací o konkrétní osobě na internetu bez jejího souhlasu a často se používá k vymáhání trestů.“⁸⁴

Sociální sítě, jako je Facebook, Twitter a Instagram dramaticky změnilly naše sociální interakce. Zdá se však, že ochrana soukromí nebyla tak důležitá jako vývoj webů samotných. Únik osobních údajů nejen značně usnadňuje výměnu a šíření osobních informací, ale také vážně poškozuje soukromí.

K doxingu dochází v anonymním prostředí internetu a jeho cílem se může stát kdokoli. Když jsou oběti doxingu identifikovány svým jménem a adresou, je pro ostatní uživatele sítě snazší odvodit o nich další identifikovatelné informace, což představuje porušení práva obětí na soukromí dat.⁸⁵

Doxing je efektivní formu sociálního monitorování. V prostředí s možnou hrozbou doxingu si jednotlivci musí dávat pozor na konzistentnost svého chování ve veřejných i soukromých situacích a omezit svá slova a činy. *Aby mohla být vykonávána, musí být této moci poskytnuty nástroje pro nepřetržité, vyčerpávající, všudypřítomné dohlížení schopné učinit vše viditelným za podmínky, že samo zůstane*

⁸⁴ CHEN, Qiqi, Ko CHAN a Anne CHEUNG. *Doxing Victimization and Emotional Problems among Secondary School Students in Hong Kong*. International Journal of Environmental Research and Public Health [online]. 2018, 15(12) [cit. 2024-02-07]. ISSN 1660-4601. Dostupné z: doi:10.3390/ijerph15122665

⁸⁵ tamtéž

neviditelné.⁸⁶

V červnu 2020 byla Rowlingová, autorka série knih o Harrym Potterovi, kritizována za zveřejňování kontroverzních tweetů o transgender komunitě. Bylo vyfotografováno její bydliště a následně dostala mnoho výhrůžek smrti. Požádala všechny, aby fotografie přestali přeposílat, a vyzvala veřejnost k ukončení sledování a výhrůžek.⁸⁷ Dne 2. prosince 2013 byla středoškolačka jménem Qiqi obviněna majitelem obchodu z krádeže. Ten následně zveřejnil snímky z jejího nakupování online a označil ji za zloděje. Ve stejný den byla zveřejněna adresa školy a bydliště Qiqi. Qiqi neunesla tlak a 3. prosince skočila do řeky a utopila se. Soud poslal majitele obchodu na jeden rok do vězení za urážku.⁸⁸ Podobných incidentů je mnoho. Myslím, že v čínské internetovém prostředí je situace závažnější než na Západě. Na čínských aplikacích, jako je např. Weibo, je identita uživatelů anonymizována, takže je obtížné zjistit, kdo komentáře zveřejnil. V důsledku toho lidé vyjadřují své názory bez skrupulí. Na západních sociálních sítích, jako je Instagram a Facebook, většina lidí používá svá skutečná jména a fotky. Před napsáním komentáře tak každý více přemýšlí o možných důsledcích. *Doxing je o porušování práv na soukromí, včetně citlivých informací, jako je jméno, adresa, telefonní číslo, stav majetku atd. Motivace vzniku doxingu je důležitá při určování, zda je doxing oprávněný.*⁸⁹ V rozsahu povoleném zákonem lze doxing využít k dohledu v rámci prosazování společenských a veřejných zájmů. Doxing může využívat například i státní správa. Pokud však doxing zahrnuje nezákonné získávání, prodej nebo poskytování osobních údajů, jako je místo pobytu, obsah komunikace apod., může jít o trestný čin. V rámci čínského internetového prostředí je možnou cestou deanonymizace. „*Deanonymizace doxingu usnadňuje objevení dalších identit, jako je fyzická poloha subjektu a pracoviště.*“⁹⁰

⁸⁶ FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Studie (Dauphin). Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9. s. 298.

⁸⁷ Dostupné z:

<https://www.glamour.com/story/a-complete-breakdown-of-the-jk-rowling-transgender-comments-contraversy> [cit. 2024-02-26].

⁸⁸ Dostupné z: <https://zhuanlan.zhihu.com/p/302407528> [cit. 2024-02-26].

⁸⁹ DOUGLAS, David M. *Doxing: a conceptual analysis. Ethics and Information Technology* [online]. 2016, 18(3), 199-210 [cit. 2024-02-26]. ISSN 1388-1957. Dostupné z: doi:10.1007/s10676-016-9406-0

⁹⁰ tamtéž

Doxing je jasně řízená aktivita, jedná se o shromažďování informací mnoha subjektů zaměřených na hledaný objekt. V panoptikální společnosti má každý pocit, že je sledován. Daný pocit následně vede k určité míře seberegulace. Na úrovni internetu navíc mizí ze vztahu sledující-sledovaný subjektivita. Doxing vytvořil v dnešní společnosti panoptikální efekt. Daný efekt plyne nejen ze shromažďování a šíření informací, ale především z varovného a účinku sociálních sítí, které se dají považovat za určitý typ dohledu. Dané sítě mají vliv na vědomí a chování lidí. Objektivita při sledování lidí navíc nejen umožňuje, aby působení moci podléhalo větší míře společenského dohledu, ale také pomáhá překonat disciplinární mechanismus centralizované společnosti a nastolit společenský řád, který je více v souladu s veřejným zájmem.

Psychiatrická léčebna ve filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem* představuje symbol společenské moci a kontroly. Třída, kterou *Ratched* představuje, se snaží udržovat pořádek tím, že kontroluje chování pacientů. Zveřejňování osobních údajů o soukromí představuje doxing, jehož cílem je nátlak na pacienty a jejich kontrola.

4.2 Sex a moc

Foucault v díle *Dějiny sexuality* přímo nemluví o sexu, ale nejprve sex zpochybňuje. Foucault totiž věřil, že v západní společnosti je sexu připisováno příliš mnoho významů. Věřilo se, že sexualita je potlačována, a sexuální osvobození bylo proto považováno za cestu ke svobodě. Sexuální problémy byly považovány za nejhlubší problémy lidské bytosti. Foucault diskutuje o sexuální zkušenosti na základě své teorie diskurzu, přičemž studuje spíše mechanismy moci diskurzu než samotný sex.

4.2.1 Kritika sexuální represe

Lidské sexuální chování je omezeno různými společenskými normami, jako jsou zákony a zvyky. Prostřednictvím sexuální socializace se lidé učí sexuálními hodnotám a metodám chování, které jsou kompatibilní s kulturou, ke které patří. Společnost se nezabývá pouze tím, jak u lidí vzniká sexuální chování, normy

společnosti pronikají také do soukromého života. „*Jednou z velkých novinek v technikách moci v 18. století bylo to, že se objevila populace jako ekonomický a politický problém. Vlády si uvědomily, že již nepracují jednoduše s poddanými, ba ani s lidem, ale s populací. Jádrem ekonomického a politického problému populace je sexualita.*“⁹¹ Příkladem může být „*legalizace potratů v ČR v roce 1957 nebo porodní politika realizovaná na počátku 70. let 20. století.*“⁹² Čína zahájila svou politiku plánovaného rodičovství v roce 1962, politiku jednoho dítěte v roce 1980 a umožnila všem párům mít dvě děti od 1. ledna 2016.“⁹³

V různých společnostech a kulturách se normy, které řídí lidské sexuální aktivity, liší - některé jsou přísnější, jiné jsou uvolněnější. Například v některých západních zemích mohou sňatek uzavřít dva lidé stejného pohlaví a být navzájem legálními partnery. V některých zemích jsou vztahy mezi osobami stejného pohlaví nezákonné a sexuální vztahy se stejným pohlavím jsou trestány zákonem. V konkrétních zemích se také liší pohled společnosti na stejnopohlaví vztahy. V různých dobách se tyto normy lišily, někdy byly přísnější, jindy uvolněnější. Například během dynastie Song v Číně se ženy nesměly znovu vdát poté, co jejich manžel zemřel, měly si chránit svou cudnost a jejich sexuální potřeby byly přísně kontrolovány a potlačovány.

Foucault také pojednává o sexuální výchově dětí a dospívajících. *Dětem nelze popisovat sex způsobem, příliš explicitním, vulgárním nebo absurdním, přičemž všechny tyto sexuální vztahy jsou úzce spjaty s problematikou moci.*⁹⁴ „*Sexuální postoje a chování čínské populace jsou také do značné míry ovlivněny politikou jednoho dítěte, rozdílem mezi venkovem a městem a tradičními přesvědčeními.*“⁹⁵ Rozdíly

⁹¹ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality* [online]. V Praze: Herrmann, 2003. [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/fss/jaro2016/SOC403/um/61766172/Foucault_-_Dejiny_sexuality_I.pdf s. 32-33

⁹² SOBOTKA, Tomáš, Anna ŠTASTNÁ, Kryštof ZEMAN, Dana HAMPLOVÁ a Vladimíra KANTOROVÁ. *Czech Republic: A rapid transformation of fertility and family behaviour after the collapse of state socialism*. Demographic Research [online]. 2008, 19, 403-454 [cit. 2024-02-08]. ISSN 1435-9871. Dostupné z: doi:10.4054/DemRes.2008.19.14

⁹³ WANG, Fei, Liqiu ZHAO a Zhong ZHAO. *China's family planning policies and their labor market consequences*. Journal of Population Economics [online]. 2017, 30(1), 31-68 [cit. 2024-02-08]. ISSN 0933-1433. Dostupné z: doi:10.1007/s00148-016-0613-0

⁹⁴ tamtéž

⁹⁵ ZHAO, Shuangyu, Yun LIANG, Jia Yi HEE, Xinran QI a Kun TANG. *Difference in the Sexual and Reproductive Health of Only-Child Students and Students With Siblings, According to Sex and Region:*

v sexuálních znalostech, postojích, chování a povědomí o sexuálním zdraví jsou výraznější mezi mladistvými, kteří jsou jedináčci, a studenty se sourozenci v městských oblastech ve srovnání s venkovskými oblastmi. Jedináčci, kteří žijí v městských oblastech, mohou mít lepší přístup k sexuální výchově, protože městské oblasti mohou mít lepší vzdělávací příležitosti a zařízení. „Menší povědomí o sexuálních tématech u mladistvých na venkově může pramenit z nedostatku sociální a finanční podpory ze strany rodičů.“⁹⁶ V minulosti byla v Číně sexuální témata tabuzována. Když byly například v televizi líbací scény, rodiče měli pocit, že by se tyto scény neměly ukazovat nezletilým. Dospívající však daný typ scén zajímá. Mezi rodiči a dětmi se tak rozvíjí mocenský vztah, kdy rodiče kontrolují své děti v oblasti sexuálních témat, děti však proti dané moci revoltují.

4.2.2 Od sexuální represe k sexuální svobodě: posun moci

Ve filmu jsou dva zjevné sexuální impulsy. Prvním je situace, kdy McMurphy vzal pacienta a jeho přítelkyni Candy na moře rybařit. McMurphy nechá Cheswicka na lodi, zatímco má sex s Candy. McMurphy tak uvolnil své dlouho potlačované sexuální instinkty. Druhá situace se zjevným sexuálním impulsem je na konci filmu, kdy McMurphy vzal Candy a Rose do psychiatrické léčebny. Billy měl poprvé sex se ženou. Po represích ze strany své matky a Ratched konečně zažívá sexuální svobodu. „Vztah moci by existoval všude tam, kde je touha: je tudíž iluzí odhalovat mocenský vztah v represi, která přichází až následně.“⁹⁷ Pro Billyho je držitelkou moci jeho matka. Po vstupu do psychiatrické léčebny tuto moc přepírá a Billy proto opět potlačuje své pocity. Když má poprvé sex, cítil se, jako by nabyl moc zpět. V této době přešel od represe ke svobodě. Sex je impulzivní a Billy nepřemýšlí o důsledcích, které po sexu mohou přijít. Následky jsou zřejmé - moc je stále na straně Ratched, a on proto páchá sebevraždu

Findings From the National College Student Survey. *Frontiers in Public Health* [online]. 2022, 2022-7-8, 10 [cit. 2024-02-08]. ISSN 2296-2565. Dostupné z: doi:10.3389/fpubh.2022.925626

⁹⁶ ZHAO, Shuangyu, Yun LIANG, Jia Yi HEE, Xinran QI a Kun TANG. *Difference in the Sexual and Reproductive Health of Only-Child Students and Students With Siblings, According to Sex and Region: Findings From the National College Student Survey*. *Frontiers in Public Health* [online]. 2022, 2022-7-8, 10 [cit. 2024-02-08]. ISSN 2296-2565. Dostupné z: doi:10.3389/fpubh.2022.925626

⁹⁷ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality* [online]. V Praze: Herrmann, 2003. [cit. 2024-02-26].

Dostupné z:

https://is.muni.cz/el/fss/jaro2016/SOC403/um/61766172/Foucault_-_Dejiny_sexuality_I.pdf s. 97

přímo při výslechu.

Ve společnosti je sex považován nejen za biologický instinkt, ale také za zdroj moci. Už v dávných dobách byl sex spojen s mocí, postavením a identitou a někteří ho dokonce považovali za symbol.

Historicky byl čínský pohled na sexualitu ovlivněn taoismem a konfucianismem. Ústředním konceptem taoistického pohledu na sexualitu je dualita jin a jang, přičemž jang je mužský a aktivní a jin je ženský a pasivní. Sexuální chování je považováno za interakci jin a jang. Když se konfucianismus stal v Číně dominantním myšlenkovým směrem, čínská společnost zavedla přísnou etiku. Držitelé moci považovali svobodu jednotlivce a sexuální touhu za hrozbu existujícím společenským, politickým a rodinným řádům.

Čínská kulturní tradice má k sexuálním otázkám represivní postoj a sexuální problémy dokonce považuje za morální tabu. Obecně se má za to, že dominantní konfuciánská ideologie obhajuje kontrolu nad individuálními biologickými touhami a považuje omezení sexuální touhy za důležitou součást „kultivace něčího mravního charakteru“. Není vhodné diskutovat o daném problému veřejně. Pod vlivem tohoto konceptu se problémy manželství stávají spíše sociálními než osobními. Manželství obvykle není založeno na vůli, natož na lásce, ale je výsledkem manipulace ze strany rodičů nebo dokonce klanu. V rámci klanů je „manželství mezi rodinami stejného společenského postavení“ odrazem sociálního výměnného vztahu mezi klanem a rodinou.

V patriarchální společnosti, jako je například v Číně, je sexuální svoboda mužů do určité míry zaručena, zatímco sexuální svoboda žen je převážně potlačována. Starověký čínský manželský systém byl založen na polygamii. V čínské feudální společnosti ženy neměly žádné společenské postavení. Žena se musela ve všem podřídit svému manželovi. V dávných dobách sloužila polygamie hlavně udržování rodinné linie spíše než za účelem citového spojení mužů a žen. Tento systém stavěl velké množství žen v patriarchální společnosti do ještě více bezmocného postavení. Kromě toho manželství úzce souviselí s reprodukcí a účelem manželství bylo obvykle mít děti. Tento přístup kombinuje problémy spojené s pohlavím, čímž se eliminuje nezávislý koncept sexu.

Když ženy v dávných dobách rodily, porodní asistentky často kladly otázku: „Pokud by na to došlo, zachránil bys spíš rodičku, nebo dítě?“ Pokud by to byl chlapec, manžel by si bez váhání vybral dítě, protože chlapec mohl pokračovat v jeho rodové linii.

Sinchajská revoluce svrhla dynastii Čching v roce 1911 a zahájila éru reoublíky (1911-1949). Postavení žen se zlepšilo a pod vlivem genderového rovnostářství se mnoho čínských žen stalo finančně nezávislých, což je zbavilo rodinné kontroly nad manželstvím. Změnila se i legislativa týkající se manželství. Ženy dostaly právo na rozvod, a proto již nebyly nuceny mít jen jednoho sexuálního partnera na celý život.⁹⁸

V dnešní době jsou muži i ženy stále otevřenější vůči sexu. Reformami otevřením Číny a rychlým ekonomickým rozvojem se postupně objevily pojmy jako sexuální svoboda a sexuální osvobození. Lidé si postupně uvědomili, že sex je přirozený a normální, a není proto třeba se stydět nebo se mu vyhýbat „sexuální represe“. Lidé od té doby mohli relativně volně nakládat se svými těly a uspokojovat své touhy. To lze také považovat za proces transformace moci.

V tradiční čínské feudální společnosti představují sex a moc absolutní protiklady. Tento řád má kořeny v etickém a kulturním modelu feudálního rodinného systému. V roce 1993, když vyšlo dílo *White Deer Plain* od spisovatele Čchen Čung-š, byly kritizovány rozsáhlé a podrobné sexuální pasáže knihy. Někteří komentátoři si myslí, že šlo o komerční humbuk. Já si myslím, že jakékoliv zjednodušené hodnocení této práce je nevhodné, zvláště pak v oblasti popisu sexu. Dílo ztělesňuje některé autorovy myšlenky a emoce. „Paj Ťia-suan⁹⁹ se později chlubil, že se za svůj život oženil se sedmi ženami.“ Zdá se, že tímto začátkem autor naznačil mimořádnou sexuální schopnost dané postavy. Někteří kritici se domnívají, že to má vyjádřit Paj Ťia-suanovu kulturní psychologii „úcty k předkům“ a „synovské zbožnosti ke klanu“. Nicméně, soudě podle vývoje zápletky později v románu, jeho „pocit hrdosti“ není jen o předvádění svých sexuálních schopností. „Úcta k předkům“ a „synovská zbožnost ke klanu“ jsou jen zdání. Opravdu je hrdý na to, že jeho vytrvalost nakonec vedla k jeho synovi a jeho

⁹⁸ YU, Jia, Weixiang LUO a Yu XIE. *Sexuality in China: A review and new findings*. Chinese Journal of Sociology [online]. 2022, 8(3), 293-329 [cit. 2024-02-12]. ISSN 2057-150X. Dostupné z: doi:10.1177/2057150X221114599

⁹⁹ Hlavní role v knize.

postavení vůdce. Získal svou autoritu jako „otec“ (otec a patriarcha).

Sexuální touha, produkt impulzů, neodpovídá uzavřenosti a konzervatismu čínské společnosti. Potlačení sexuální touhy podporuje stabilitu a rozvoj kolektivních vztahů. Konkrétní rodina si může upevnit postavení ve vesnici pouze syny, synové také znamenají dostatek pracovní síly k výrobě, což zveličuje roli reprodukční funkce sexu a povahu moci spojené s porodem. Pro patriarchy je manželství také symbolem náboženské moci a zároveň instrumentem pro rozšíření moci. Výsledek porodu často moc podvrací nebo posunuje. Pouze při zachování určitého statusu může existovat dostatek pracovních sil k zapojení do výroby, což na pozadí zveličuje reprodukční funkci pohlaví a mocenskou povahu reprezentovanou reprodukcí.

Ve filmu *Zavěste červené lucerny*¹⁰⁰ má fenomén „masáž chodidel s pomocí kladiva“¹⁰¹ sexuální konotace. Ženské nohy byly velmi soukromou součástí staré společnosti a postoje žen k sexu byly v té době poměrně konzervativní. Masáž chodidel může stimulovat nervy v chodidlech, což umožňuje každé ženě, která slouží svému muži, uvolnit se a probudit své sexuální vědomí. Proto postava manžela ve filmu říká, „Čím pohodlněji se cítíš při masáži nohou, tím lépe můžeš sloužit muži.“ Akt masáže nohou je zvláštní způsob, jak žena slouží svému manželovi. Je to vlastně symbol - čím větší počet masáží nohou, tím lepší a stabilnější postavení v rodině a tím také větší síla hlasu.

¹⁰⁰ *Zavěste červené lucerny* je romantické drama z roku 1991 v čínském jazyce režírované Čang I-mou a v hlavní roli s Kung Li. Film se odehrává ve dvacátých letech 20. století a vypráví příběh mladé ženy, která se během válečné éry stane čtvrtou manželkou bohatého muže.

¹⁰¹ Příloha č. 5: Obrázek: Masáž chodidel s pomocí kladiva. Dostupné z: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1746737337676359993&wfr=spider&for=pc> [cit. 2024-02-12].

5. Přelet nad kukaččím hnízdem v kulturní perspektivě

Subkultura je jedinečný koncept a životní styl skupiny patřící do určitého regionu v kontextu mainstreamové kultury. Subkultura obsahuje nejen hodnoty a koncepty, které jsou společné s hlavní kulturou, má také své vlastní jedinečné hodnoty a koncepty. Beatníci a hippies, jako typičtí představitelé subkultury, jsou skupiny mladých lidí, které se objevily ve Spojených státech po druhé světové válce. Ken Kesey, autor díla *Vyhoďte ho z kola ven*, byl nejen beatníkem, patří také ke skupině hippies. Jeho romány se zaměřují na marginalizované skupiny ve společnosti a jsou vnímány jako vzpoura proti mainstreamové kultuře.

Na Západě feministické hnutí zpočátku usilovalo o rovnost mezi muži a ženami. Ve 20. a 30. letech 20. století ženy v západních zemích v podstatě bojovaly za rovná politická práva, ale ve společenském životě si ženy a muži stále nebyli rovni. Feministická teorie si klade za cíl porozumět podstatě nerovnosti a zaměřuje se na problematiku genderu v politice, na mocenské vztahy a sexualitu. Postava Ratched ve filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem* podvrací tradiční ženskou roli. Keseyho román vyšel v roce 1962 a film byl uveden do kin v roce 1975, tj. během druhé vlny feminismu. Hlavním cílem je kritizovat sexismus. Na základě postavy Ratched v diskutovaném filmu si myslím, že Kesey byl ovlivněn feministickým hnutím a je misogynní.

5.1 Beatníci a hippies jako prototypy kontrakultury

Ken Kesey je považován za typického představitele beatníků v oblasti literatury, reprezentuje také filozofii beatníků. Keseyho sociální kritiku lze vnímat jako kritiku normalizace, protože psychiatrie v jeho románech funguje jako normalizační instituce. *Postavy ve filmu Přeletu nad kukaččím hnízdem jsou sociálně marginalizovaní, „blázni“ nebo outsiders, kteří nezapadají do současného stavu.*¹⁰² McMurphy byl považován za duševně nemocného kvůli jeho špatnému pracovnímu přístupu

¹⁰² Schleusener, Simon. “‘The Ward Is a Factory’: Macht Und Normalisierung in Ken Kesey’s ‘One Flew Over the Cuckoo’s Nest.’” [online]. 2006, 51(4), s. 542 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41158262>.

a konfliktům na pracovní farmě. Chief má problémy s rasou a identitou, Billy koktá - všichni jsou ve společnosti považováni za marginalizované. Kesey byl ovlivněn beatniky a jeho romány jsou věnovány vyloučené vrstvě společnosti a jejím příslušníkům. Beatnici měli velký zájem o extrémní životní styl, například měli silnou potřebu sexu a užívání drog. Jsou také nejtvrďšími vyzyvateli autorit a mainstreamové kultury mezi americkou inteligencí. Dané znaky lze nalézt i ve filmu - McMurphyho touha po sexu a přísné požadavky Ratched mohou být autorovou satirou společnosti, postava McMurphy mluví za tyto marginalizované skupiny a touží po svobodě.

Hippies lze chápat jako pokračování kultury beatníků. McMurphy, kterého v díle vytvořil Ken Kesey, je ve skutečnosti obrazem autora. McMurphy byl extrémně vzrušený, když ho policie převezla do psychiatrické léčebny. Když mu policie sundala pouta, křičel, vzrušeně skákal a líbal policii. Když zjistil, že Chief neumí mluvit, tančil jako gorila. Choval se, jako by byl na LSD. McMurphy měl s sebou nesl karty nahých žen, které odrážely touhu hippies po sexu. Když se ho doktor zeptal: „Myslíte si, že jste duševně nemocný?“ McMurphy odpověděl: „Jsem produktem moderní technologie.“ Myslím, že jeho slova mají dva významy. Za prvé, jeho slova reflektují rychlý sociální a ekonomický rozvoj Spojených států v té době. Je to „deformovaný“ produkt vývoje americké společnosti po válce. Za druhé se daný výrok vztahuje k hnutí hippies, které bylo v té době populární a on byl jeho členem. Na konci filmu McMurphy podstoupil lobotomii a Chief ho zabil, což je také předzvěstí konce hnutí hippies.

Ken Kesey se narodil 17. září 1935. Byl to spisovatel generace beatníků a hippies. Na McMurphyho je vidět, že má symbolizovat osobu Keseyho. „*Droga LSD (diethylamid kyseliny lysergové) byla poprvé syntetizována v roce 1938 a testována na lidech v roce 1943, následně přišel rychlý vzestup. Koncem 50. let s drogou experimentovala řada spisovatelů, intelektuálů a umělců a vznikla nezávislá psychedelická subkultura.*“¹⁰³ Kesey byl vzděláván na *Oregonské univerzitě a Stanfordově univerzitě. V nemocnici Veterans Administration v Menlo Park*

¹⁰³ ELCOCK, Chris. *The Fifth Freedom: The Politics of Psychedelic Patriotism*. Journal for the Study of Radicalism [online]. 2015, 2015-07-01, 9(2), s. 17 [cit. 2024-02-18]. ISSN 1930-1189. Dostupné z: doi:10.14321/jstudradi.9.2.0017

v Kalifornii byl placeným dobrovolným experimentálním subjektem, užíval léky měnící stav mysli a podával zprávy o jejich účincích. Tato zkušenost a jeho práce asistenta v nemocnici posloužily jako podklad pro jeho nejznámější román *Vyhoďte ho z kola ven*.¹⁰⁴ V rámci experimentů vstupoval do světa iluzí pomocí drog. V tomto světě si mohl dělat, co se mu zlíbilo, navzdory všemu. Bylo to, jako by byl „psychopat“. McMurphy je ve skutečnosti ztělesněním Kena Keseyho. Cítí, že společnost je obrovská psychiatrická léčebna a všechna stará pravidla jsou jako absolutní kontrola ze strany sestry Ratched. A chce-li se toho všeho zbavit, musí nejprve prolomit okovy vědomí. Keseyho zájem o psychedelické drogy den ode dne rostl. Nejprve se užívání drog omezovalo na úzké beatnické kruhy beatnic. Se vzestupem hnutí hippies postupně Keseyho psychedelických experimentů hodily. Kesey měl rád rockovou hudbu, často pořádal psychedelické večírky a při poslechu rockové hudby užíval halucinogeny, jako je např. LSD. V říjnu 1965 se Kesey a jeho „Merry Pranksters“ (skupina Keseyho nejbližších kamarádů) vydali do Berkeley na první Mezinárodní dny protestu proti válce ve Vietnamu. Přijeli svým společným autobusem, který pro tuto příležitost přebarvili na krvavě rudou barvu a vyzdobili hákovými kříži, srpy a kladivy, americkou orlicí a různými nacionalistickými symboly.¹⁰⁵ Tato zkušenost se odráží i ve filmu, kdy McMurphy řídil autobus, aby odvezl pacienty na moře rybařit.

Mainstreamová kultura v období po druhé světové válce se zoufale snažila nastolit nový a pevný kulturní řád. V intelektuální komunitě však existoval silný spodní proud, který se tomuto kulturnímu řádu bránil a prosazoval spontánní umění. Tvorba daného proudu revoltovala proti moci, která zabíjela duše lidí. Jednalo se o tvorbu plnou romantických citů, tvorbu toužící po nepořádku a zábavě. Beatnici představují literární žánr, který se objevil ve Spojených státech po druhé světové válce. „Beatnici, ačkoli se hlásili k této marginalizované skupině, se bouřili proti

¹⁰⁴ Dostupé z: <https://www.britannica.com/biography/Ken-Kesey> [cit. 2024-02-18].

¹⁰⁵ ELCOCK, Chris. The Fifth Freedom: The Politics of Psychedelic Patriotism. *Journal for the Study of Radicalism* [online]. 2015, 2015-07-01, 9(2), s. 26 [cit. 2024-02-18]. ISSN 1930-1189. Dostupné z: doi:10.14321/jstudradi.9.2.0017

konformním tendencím té doby.“¹⁰⁶ Spisovatelé reprezentovaní Salingerem, Kerouacem a Ginsbergem zpochybnili existující řád Spojených států svým vlastním jedinečným způsobem během měnícího se období amerických dějin v 50. letech 20. století. V literatuře opustili akademickou tradici zdůrazňování formy před obsahem, svobodně vyjadřovali své emoce, osobnost a potřeby a vytvořili eklektický kreativní pohled a estetické myšlenky.¹⁰⁷ Salingerovo dílo *Kdo chytá v žitě* z autora udělalo románů, které se pohybovaly na hranici mezi mystikou a fantazií. Román zobrazuje Holdena, středoškolského studenta z prosperujícího měšťanského prostředí, který je jedním z prvních antihrdinů současné americké literatury. Román odráží emoce středostavovských teenagerů, kteří byli v 50. letech nespokojeni se status quo: nemohli se ani začlenit do společnosti, ani se z ní vymanit. Poté, co se dozvěděli o podvodech dospělé společnosti, rozhodli se od ní odtrhnout.¹⁰⁸ Kerouacův román *Na cestě* je reprezentativním dílem beatnické generace. Hlavními postavami knihy jsou mladí bezdomovci. Nemají práci, protože nejsou ochotni pracovat pro tuto společnost, a nemohou tak žít normální život - chodit do školy, najít si práci a založit rodinu. Jsou talentovaní a plní energie, veškerý svůj život však tráví na cestě rozbitým autem. *Posmívají se policii, ošuntělého lháře oslovují „Kriste“, rouhají se, odmítají vše, co společnost přináší, hledají zapomění v alkoholu a drogách a hledají štěstí ve nespoutaném sexuálním životě.*¹⁰⁹ Dlouhá Ginsbergova báseň *Kvílení* vyjadřuje křik odcizené Ameriky. Jako jeden z duchovních vůdců a nejreprezentativnější básník beatníků svými šílenými výkřiky Ginsberg odhaloval nejružnější zmatky a pochmurné jevy v realitě americké společnosti. *Báseň vyjadřuje nejen bolest mladých lidí z okruhu beatníků, je také kritikou elit: amerického státního aparátu a společenské reality.*¹¹⁰ Ginsberg se později připojil k hnutí hippies 60. let a nějakou dobu propagoval svobodu v užívání drog. Během války ve Vietnamu byl předním

¹⁰⁶ Schleusener, Simon. “‘The Ward Is a Factory’: Macht Und Normalisierung in Ken Kesey’s ‘One Flew Over the Cuckoo’s Nest.’” [online]. 2006, 51(4), s. 541 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41158262>.

¹⁰⁷ ZHANG, YuXiao. 论 20 世纪 50 年代美国 “垮掉的一代” 文学. Study and Exploration [online]. 2007, (05) [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: doi:CNKI:SUN:XXTS.0.2007-05-049.

¹⁰⁸ tamtéž

¹⁰⁹ tamtéž

¹¹⁰ tamtéž

protiválečným aktivistou.

Hippies je nevyhnutelným výsledkem sociálně-politického a ekonomického rozvoje Spojených států po válce a je logickou vzpourou proti historii. Z ekonomického hlediska je to produkt abnormálního vývoje americké společnosti po válce. Po druhé světové válce zažila americká ekonomika období rychlého rozvoje. „*Hrubý národní produkt byl v roce 1950 287,1 miliard USD a v roce 1960 dosáhl 509 miliard USD. Ekonomická prosperita však neodstranila základní rozpory kapitalismu. V důsledku koncentrace výroby a kapitálu a rychlého rozvoje vědy a techniky se základní rozpory kapitalismu prohloubily.*“¹¹¹ Vlivem popularizace vzdělání se postupně ztrácí pocit nadřazenosti dětí ze střední třídy. Jít na vysokou školu už není zkratkou k vyšší třídě a vysokoškolský diplom už není cestou k vyšší společenské třídě a vtsokoškolský diplom už není spolehlivou zárukou stabilní kariéry. Pokud někdo po absolvování vysoké školy nenajde práci, zařadí se mezi nezaměstnané. Relativně svobodná a stabilní kariéra, které se dříve těšili jejich rodiče ze střední třídy, již neexistuje a jistotu zaměstnání vystřídal pocit krize. Mezi mladými lidmi je rozšířený pocit ztráty, věří, že je společnost ostrakizuje a trýzní, což vede k podezíravosti a odporu vůči současnému systému. „*Děti ze středostavovských rodin se cítí v průmyslové společnosti utlačované a mají pochybnosti o dalším rozšiřování společnosti ve výrobě a rozvoji vědy a techniky. Mají pocit, že jejich charakter a lidská etika byly zesměšňovány. To dalo vzniknout antitradičním a antimoderním civilizačním idejím.*“¹¹²

Neotřelý životní styl hippies se střetával s tradičními hodnotami, hlavně ve středostavovských rodinách. Kultura hippies představuje vznikající kulturu mládeže, antitradiční, mírumilovný životní styl se svobodou a rovností jako nevyšší hodnotou. Mladí lidé v tomto období ztratili důvěru v tradiční sociální systémy a autority a začali zkoumat a přetvářet svůj vlastní způsob života a kulturu. Na základě svých obav měli silné postoje k problémům skutečného života a aktivně se proto účastnili

¹¹¹ WANG, JinTang. *美国的反主流文化运动——嬉皮士运动剖析*. World History [online]. 1993, (03) [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: doi:CNKI:SUN:HIST.0.1993-03-003.

¹¹² tamtéž

různých hnutí a demonstrací. Pod vlivem kultury hippies, mnoho mladých lidí začalo vystupovat proti válce, bojovat za demokracii a rovná práva, silně podporovány byly sociální změny a ekologická hnutí. Aktivity hippies zahrnují především tyto aspekty: rockovou hudbu, život ve skupinách, užívání drog, nošení podivného oblečení, nenásilí. Rocková hudba obsahuje mnoho rebelských prvků, např. otevřenou propagaci drog nebo sexuální narážky, je proto přitažlivá pro mladé lidi, kteří se v dané době cítili potlačováni.

„Rockový koncert konaný ve Woodstocku v srpnu 1969 byl obrovským setkáním hippies. Trval tři dny, publikum činilo 300 000 až 400 000 lidí, a byl proto nazýván největší událostí v historii kontrakultury.“¹¹³ Další charakteristikou kultury hippies je užívání drog, protože tato generace mladých lidí se cítí v depresi a prázdně. Hlavní drogy spojené s kontrakulturou hippies byly marihuana a LSD. „Do konce roku 1969 31,9 % studentů na 57 univerzitách ve Spojených státech tvrdilo, že užilo marihamu, na Harvardské univerzitě byl počet uživatelů drog až 48 %. Americká veřejná zdravotnická služba odhaduje, že v 60. letech užívaly marihamu 2 miliony amerických teenagerů.“¹¹⁴

LSD se ve Spojených státech ujalo a rychle si získalo oblibu mezi mladými lidmi. Vytvořila se velká skupina lidí, kteří vyhledávali možnost uniknout realitě a zapomenout na všechnu hořkost. Vyhledávali možnost uniknout realitě a zapomenout na všechnu hořkost. Stejně jako v případě drog, i v honbě za tělesnou rozkoší odstartovali hormonálně rozbouření mladí lidé další etapu hnutí za sexuální volnost. Sex je podle nich přirozené chování a zkratka ke sdělování emocí. Myšlenku sexuálního osvobození začala řada mladých aktivně praktikovat, zapomněli tak na svou třídu a vzdali se svého postavení. Před sexem a drogami si jsou všichni rovni. Když k sobě lidé byli upřímní nebo vstoupili do světa psychedelie, bariéry a nenávist zmizely. Užívání drog a sexuální svoboda se tak staly zbraněmi mladých lidí, kteří pozvedli svůj hlas proti společnosti. V parku mladí lidé pózují nazi na znamení

¹¹³ WANG, JinTang. *美国的反主流文化运动——嬉皮士运动剖析*. World History [online]. 1993, (03) [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: doi:CNKI:SUN:HIST.0.1993-03-003.

¹¹⁴ tamtéž

míru.¹¹⁵ V rukou drží cedule s nápisem „*Make Love Not War*“.¹¹⁶

McMurphy symbolizuje Kena Keseyho, aby si budoucí generace vždy pamatovaly ducha hippies. *McMurphy platí vysokou, ale nevyhnutelnou cenu na moderní hranici: rozhodl se sdílet sám sebe a nakonec musí zaplatit svým životem.*¹¹⁷ Ať už se jedná o beatniky nebo hippies, charakteristiky kontrakulturního hnutí lze nalézt v osobě McMurphyho. McMurphy, beatnici a hippies, všichni měli rebelského ducha. McMurphy se vzbouřil proti instituci a autoritě psychiatrické léčebny, zatímco beatnici a hippies se vzbouřili proti morálním konceptům a kulturním hodnotám společnosti dané doby. Snaží se zbavit okovů tradice a usilují o osobní svobodu.

5.2 Feminismus, nebo misogynie?

V univerzální společenské struktuře, která existuje napříč dějinami a kulturami, jsou ženy oproti mužům znevýhodňovány, a to ve všech oblastech politického, ekonomického, kulturního, intelektuálního, kognitivního, koncepčního a etického života, dokonce i v soukromé rovině, např. v rámci rodiny. Patriarchální ideologie tvrdí, že tento genderový řád nadřazenosti mužů nad ženami je nejen univerzální, ale také neměnný, protože je přirozený. Feminismus naproti tomu tvrdí, že tento genderový řád není ani univerzální, ani neměnný, protože není „přirozený“, ale spíše uměle vytvořený společností a kulturou.

Misogynie je nenávist k ženám. Tato nenávist se může projevovat sexismem, sociálním vyloučením, nepřátelstvím, očerňováním, znehodnocováním žen, sexuální objektivizací, zbavováním žen práv, násilím na ženách, ale také nadvládou patriarchátu. Misogynie existuje nejen mezi muži, ale i mezi ženami. Na které ženy ji používají proti jiným ženám, dokonce i samy proti sobě. Misogynie není o nenávisti ke konkrétní ženě, ale o misogynii vůči ženám jako celku.

¹¹⁵ Příloha č. 6: Obrázek: Nahá jako znamení míru. Dostupné z: https://www.sohu.com/a/164093137_784525 [cit. 2024-02-18].

¹¹⁶ Příloha č. 7: Obrázek: *Make Love Not War*. Tamtéž. [cit. 2024-02-18].

¹¹⁷ FICK, Thomas H. *The Hipster, the Hero, and the Psychic Frontier in "One Flew Over the Cuckoo's Nest."* Rocky Mountain Review of Language and Literature [online]. 1989, 43(1/2) [cit. 2024-02-19]. ISSN 03611299. Dostupné z: doi:10.2307/1347186

5.2.1 Feminismus v kostce

Druhé feministické hnutí probíhalo v 60. letech 20. století. V roce 1962 vyšel román *Výhod' me ho z kola ven*. Boardman označil Kena Keseyho za sexistu: *nejzávažnějším obviněním proti Keseymu je obvinění ze sexismu, přičemž „skrytá sexistická zaujatost“ činí knihu „poněkud nebezpečnou.“ Peter G. Beidler tato obvinění shrnuje a rozšiřuje: Kniha „jako román se zřejmými nedostatky – je pouze hrdinským hrdinou, jeho kdysi latentní (a nyní do očí bijící) antifeminismus, jeho příliš propracovaný děj, prostředí a postavy.*¹¹⁸ Španić zastává obdobný postoj: *je zřejmé, že literatura beatníků má zjevné misogynní charakteristiky.*¹¹⁹ Kvůli nedostatku spisovatelek v rámci beat generation, si v sobě mužští spisovatelé postupně vypěstovali pocit nadřazenosti. Proto si myslím, že Kesey byl ve své době ovlivněn feministickým hnutím a když psal román, byl sexistický.

*„Feminismus v 60. letech byl druhou vlnou nejvýznamnější revoluce v dějinách. Jejím cílem bylo svrhnout nejstarší a nejrigidnější třídní a kastovní systémy Ameriky, stejně jako genderově založené třídní systémy.“*¹²⁰ Ačkoli ženy v té době měly právo volit, pracovat a získat vzdělání, povrchní genderová rovnost skrývala skutečnou genderovou nerovnost. Klíčovou myšlenkou tohoto ženského hnutí je odstranit genderové rozdíly a považovat dané rozdíly za základ podřízenosti žen mužům.

Základní premisou všech feministických teorií je, že ženy jsou utlačovanou a diskriminovanou třídou na celém světě. Muži byli utlačováni v různých dobách a kulturách, ale byli utlačováni proto, že jsou příslušníky třídy nebo vrstvy, nikoli proto, že jsou muži. Ženy jsou naproti tomu utlačovány prostě proto, že jsou ženami, kromě toho mohou být utlačovány kvůli příslušnosti k určité třídě nebo vrstvě. V historii proběhlo mnoho revolucí, kdy se určité skupiny se postavily vládnoucí

¹¹⁸ BOARDMAN, Michael M. “‘One Flew over the Cuckoo’s Nest’: Rhetoric and Vision.” *The Journal of Narrative Technique* [online]. 1979, 9(3), s. 173 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/30225674>

¹¹⁹ ŠPANIĆ, Damir. *Feminizam i žene beat-generacije*. [sic] - a journal of literature, culture and literary translation [online]. 2019, 2019-12-01, (1.10) [cit. 2024-02-15]. ISSN 1847-7755. Dostupné z: doi:10.15291/sic/1.10.lc.3

¹²⁰ NACHESCU, Voichita. “Radical Feminism and the Nation: History and Space in the Political Imagination of Second-Wave Feminism.” *Journal for the Study of Radicalism* [online]. 2009, 3(1), s. 37 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41887617>

vrstvě, ale pouze feminismus se postavil patriarchátu jako takovému.

Součástí feminismu je, například hnutí za osvobození žen. Hnutí je proti diskriminaci žen, má ženám umožnit získat jim náležející společenské postavení a práva a dosáhnout plné rovnoprávnosti s muži. V patriarchální společnosti znamená boj za osvobození žen především přijetí zákonů zaručujících ženám plnou rovnoprávnost v oblasti rasy, pohlaví, majetku a svobody manželství. Dále je kladen důraz na odstraňování tradičních předsudků a zvyklostí zděděných z třídní společnosti, kde byly ženy diskriminovány a týrány. Postupně by tedy mělo být dosaženo rovnosti mezi pohlavími v politické, hospodářské, kulturní, sociální a rodinné oblasti.

Beauvoirová v knize *Druhé pohlaví* uplatňuje existencialistickou filozofii při analýze a studiu ženského stavu. Její existencialistická feministická teorie je systematicky rozpracována. Beauvoirová vychází z teorie formování ženy, daná teorie se zakládá především na kritice dichotomie pohlaví. „Ženou se člověk nerodí, ale stává. Beauvoirová v této formulaci odlišuje biologické pohlaví od genderu a naznačuje, že gender je aspektem postupně získané identity. Rozlišení mezi pohlavím a genderem bylo klíčové pro dlouhodobé úsilí feministek vyvrátit tvrzení, že anatomie určuje osud.“¹²¹

Judith Butlerová je jednou z nejvýznamnějších postmoderních myslitelů současnosti, která se věnuje feministické kritice, genderovým studiím, současné politické filozofii a etice. Její teorie genderové manipulace je ústředním bodem jejího myšlení. Gender se utváří v rozkazovacím nebo donucovacím diskurzu, který se opakuje v průběhu dospívání, dokud není zformován do společensky přijatelného „genderového obrazu“.

Li Jin-che¹²² jako badatelka čínského feminismu, nemůže své studium feminismu oddělit od specifického historického pozadí Číny. Když začala svůj výzkum, bylo to v období čínských reforem a otevírání se světu. Svou feministickou teorii zformovala na základě západních feministických teorií a jejich propojení s realitou. Je přesvědčena, že aby ženy dosáhly stejného postavení, stejných práv jako

¹²¹ BUTLER, Judith. *Sex and Gender in Simone de Beauvoir's Second Sex*. Yale French Studies [online]. 1986, (72) [cit. 2024-02-19]. ISSN 00440078. Dostupné z: doi:10.2307/2930225

¹²² Li Yinhe, první čínská socioložka, která se zabývala sexuologií.

muži, musí se změnit tím, že samy zpochybní vyšší postavení mužů. Ačkoli v čínské historii proběhlo mnoho revolucí, které zpochybnily vládnoucí skupinu, pouze feminismus zpochybnil samotný patriarchát. Její feministická teorie vysvětluje realitu nerovnosti mezi muži a ženami v současné Číně spíše ze sociologického hlediska a její feministický pohled je skutečným sledováním fenoménu rovnosti mezi muži a ženami.

5.2.2 Ratched jako symbol misogynie

Ratched pořádala ve filmu čtyři setkání. Jako příklad si vezmeme první setkání. Pacienti diskutovali o problému pana Hardinga a jeho ženy, Panu Hardingovi vadilo, že se jeho žena často dívala na muže na ulici. Pan Harding řekl své ženě: „Nenávidím tě, už tě nechci vidět, zradila jsi mě.“ Jako žena a zdravotní sestra v psychiatrické léčebně měla Ratched poskytnout panu Hardingovi psychologické poradenské služby, ale zveřejnila jeho tajemství, aniž by vzala v úvahu Hardingovy pocity. Ratched požádala pacienty, aby vyjádřili svůj názor, ale všichni ztichli. Poté se Harding a pacienti pohádali, ale Ratched jako zdravotní sestra pacienty nezastavila. Na pacienty se dívala s úsměvem, jako by sledovala „představení“.

Kniha *Žena v podkroví* zkoumá dva nereálné obrazy žen, a to v dílech, jejichž autory jsou západní spisovatelé počátku 19. století. Jedná se o vyobrazení ženy jako anděla na straně jedné a netvora na straně druhé. Dílo odhaluje, jak je obraz ženy v mužské patriarchální společnosti zkreslován a prokazuje také na utlačování žen. Z díla vyplývá, že obraz ženy zobrazovaný v tradiční literatuře, zejména v dílech spisovatelů-mužů, je většinou falešný a neodpovídá obrazu ženy v reálném životě. *Odráží pouze genderovou zaujatost mužských spisovatelů a jejich snahu postavit ženu do podřízeného postavení, přičemž ženy jsou zobrazovány buď jako jemní, krásní a obětaví andělé, nebo jako netvoři.*¹²³ Andělé jsou vším, dcerami, manželkami a matkami, jen ne samy sebou. Autorka se domnívá, že tato sakralizace žen jako andělů ve skutečnosti vnucuje ženám mužské estetické ideály, zbavuje je vitality

¹²³ GILBERT, Sandra M. a Susan GUBAR. *The madwoman in the attic: the woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. [online]. 2nd ed. New Haven: Yale University Press, 2000. [cit. 2024-02-20]. ISBN 9780300084580. Dostupné z: <https://archive.org/details/TheMadwomanInTheAttic/page/n7/mode/2up?view=theater> s. 16

a kreativity, redukuje je na mužské podřízené a naplňuje očekávání a představy, které na ženy kladou patriarchální kulturní mechanismy. Typ netvora je poté úplným opakem obrazu anděla. Tento typ ženského obrazu je pro muže hrozbou a výzvou a muži ho také nesnášejí, což je projevem misogynie děl.

„*Boj mezi McMurphy a sestrou Ratched je založen na genderové konstrukci, kterou mnozí kritici považují za hrubě misogynní.*“¹²⁴ Pro feministky jsou tyto obrazy formou vzpoury ženské tvořivosti proti mužskému útlaku. Ratched ve filmu vystupuje jako mocná postava, archetypální netvor, symbol řádu a moci a představitelka centralizované vlády. Jako zdravotní sestra je stereotypní a bezcitnou osobou. Jako žena nedává plně vyniknout svým genderovým přednostem a jemná a ohleduplná povaha se u ní neobjevuje. Naopak, není ochotna přiznat své genderové charakteristiky, a dokonce se ze všech sil snaží potlačit a skrýt své ženské fyzické vlastnosti. Jako faktická vládkyně psychiatrické léčebny a vedoucí oddělení zavedla dehumanizující pravidla a předpisy. Billyho matka je kamarádka Ratched, je tedy také netvor. Billyho slova a činy si také zaslouží rozbor. Povrchním důvodem jeho stavu je nedostatek sebevědomí, neschopnost vytvářet harmonické mezilidské vztahy, dále také neschopnost přizpůsobit se vnější společnosti. Prvotní příčina je však hluboko uvnitř, vyplývá z deformované a pokřivené mateřské lásky jeho matky.

McMurphyho kamarádka Candy a Rose působí andělé připoutaní k mužům. Candy je prostitutka, řídí se McMurphyho dohodou, podle níž jej má navštěvovat v psychiatrické léčebně a chodit na ryby s ostatními pacienty, což jim umožňuje poznat živý a jemný obraz ženy. Na konci filmu se řídila pokyny McMurphyho a společně s Rose se vplížila do psychiatrické léčebny pozdě v noci s vínem, aby se zúčastnila závěrečného večírku pacientů. Také strávila noc s Billym, aby mu pomohla vybudovat si sebevědomí a odvahu před ostatními ženami. ženy. Ať už je s McMurphyem, na rybářské lodi nebo na posledním večírku, Candy se vždy usmívá, poslechne McMurphyho a ve vztahu muž-žena hraje roli podřízené a pasivní. Její postava se dá vnímat jako typický anděl.

¹²⁴ Daniel J. Vitkus/ دانيال ج. فيتكوس. *Madness and Misogyny in Ken Kesey's One Flew over the Cuckoo's Nest*/ قوا قوللا شء قو ف ريطلا يسيك نك تياور ي فءأر ملا ذينو نونجلا. Alif: Journal of Comparative Poetics [online]. 1994, (14) [cit. 2024-02-20]. ISSN 11108673. Dostupné z: doi:10.2307/521766

Vytvoření dvou typů ženských obrazů, netvorů a andělů, má hlubší význam. „V tradičních literárních dilech existují ženy pouze proto, aby byly ovlivněny muži.“¹²⁵ Ženské postavy jsou tiché oběti patriarchální společnosti, nemají právo mluvit ani jednat, nemohou řídit směr a vývoj vlastního osudu, natož ovlivňovat a zasahovat do vývoje mužských postav. Ken Kesey v díle *Vyhod'ne ho z kola ven* vytvořil dva zcela odlišné obrazy žen jako netvorů a andělů. Ženám-netvorům autor dává právo mluvit a právo vládnout, umožňuje jim překonat mužské role, vládnout institucím, kde působí muži, a ovládat převážně mužskou společnost. Autor staví Ratched do role nelítostné vládkyně a bezpohlavní ženy, která vládne nemocnici a utlačuje pacienty. Dalším obrazem ženy-netvora v diskutovaném díle je Billyho matka, která potlačuje citový vývoj svého syna. Co se týče obrazu andělů ve filmech, do této role autor staví dvě McMurphyho přítelkyně prostitutky, které mohou muži bavit a hrát si s nimi. Tyto ženy jsou připoutané k mužům, přinášejí jim štěstí a smích. Jedná se o tradiční literární díla obraz ženy, která ztratila právo mluvit a ztratila svou osobní identitu. Takové ženy jsou závislé na mužích a tvoří ostrý kontrast s obrazem netvora. Navenek autor dává ženám jako Ratched právo mluvit, jsou v dominantním postavení v práci, manželství i rodině a mají právo kontrolovat a potlačovat mužské subjekty. Tento jev, který přesahuje obraz ženy v tradiční literatuře, zdánlivě vyvrací útlak a diskriminaci ženských postav, ve skutečnosti je však ještě závažnějším projevem potlačování a diskriminace žen. Vytváří se ošklivý a pokřivený obraz ženy, který lze považovat za ještě krutější patriarchální útlak. „*McMurphy a pacienti přenesli svůj boj s „neinspirovaným a bezcitným jazykem“ na fyzickou úroveň: smáli se, hádali se s dozorci a neverbálně vyjadřovali sexuální potřeby. Po McMurphyho vzoru se jejich přístup ke vztahům mezi pohlavími omezuje na erotizaci těla s velkou dávkou machistického pózování.*“¹²⁶

Ratched vládne psychiatrické léčebně prostřednictvím své moci a potřeby

¹²⁵ GILBERT, Sandra M. a Susan GUBAR. *The madwoman in the attic: the woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. [online]. 2nd ed. New Haven: Yale University Press, 2000. [cit. 2024-02-20]. ISBN 9780300084580. Dostupné z: <https://archive.org/details/TheMadwomanInTheAttic/page/n7/mode/2up?view=theater> s. 8

¹²⁶ سكتيف، Daniel J. Vitkus/ لايناد a Daniel J. VITKUS. *Madness and Misogyny in Ken Kesey's One Flew over the Cuckoo's Nest/ قاولا شء قو ف ريطلا يسك نك تياور ي فءأر ملا ذينو نونجلا*. Alif: Journal of Comparative Poetics [online]. 1994, (14) [cit. 2024-02-20]. ISSN 11108673. Dostupné z: doi:10.2307/521766

kontroly. K udržení své pozice využívá autoritu, tresty a manipulaci a uvaluje na své pacienty přísný disciplinární režim. Obraz Ratched odpovídá některým stereotypům ve feministické kritice, zejména misogynii. Je zobrazena jako nelítostná, násilnická osoba, která se velmi liší od tradiční ženskosti. Tento obraz naznačuje, že způsob, jakým ženy uspějí na pracovišti, je často prostřednictvím mužských vzorců chování, a že úspěšné ženy jsou často vnímány negativně. Ačkoli je Ratched zobrazena jako misogynní ikona, lze ji vnímat také jako postavu, která se vzpírá mainstreamovému vnímání. Přebírá vedoucí roli v psychiatrické léčebně a prokazuje sebevědomí a schopnosti žen na pracovišti. Její metody však mohou být považovány za příliš tvrdé a nelidské, odrážející dvojí metr ve společnosti. Postava Ratched vyvolala úvahy o feminismu, konkrétně diskuse o roli a chování žen u moci a vedení. Její obraz je připomínkou výzev a překážek, kterým mohou ženy čelit ve své honbě za mocí, úspěchem a také tlaku.

6. Přelet nad kukaččím hnízdem a Komorná

Cílem této kapitoly je srovnávací analýza filmu Přelet nad kukaččím hnízdem a Komorná. Na základě předchozích čtyř kapitol analyzuji podobnosti a rozdíly mezi asijskými a západními filmy.

Film Komorná je milostný a napínavý film natočený Park Chan-wookem, který byl uveden v Jižní Koreji 1. června 2016. Vypráví příběh japonské koloniální nadvlády Koreje v roce 1930. Hlavní postavy jsou: aristokratická slečna Hideko, která zdělila obrovský majetek; falešný hrabě Fujiwara, který chtěl její majetek okrást; kapsářka Sook-hee, kterou hrabě najal, aby se s Hideko sblížila a Kouzuki, který je strýcem Hideko.

Film je rozdělen do třech částí. První část vypráví příběh z pohledu Sook-hee. Sook-hee je kapsářka, kterou vybral Fujiwara, aby mu pomohla okrást majetek Hideko. Fujiwara plánoval, že okrade majetek Hideko poté, co se do něj zamiluje, a poté ji pošle do psychiatrické léčebny. Posláním Sook-hee je pomoci Fujiwarovi přimět Hideko, aby se do něj zamilovala. Ale v procesu sblížení se Sook-hee a Hideko do sebe zamilují. Když se Hideko konečně zamilovala do hraběte, přišli do psychiatrické léčebny a podle plánu měla Hideko už v psychiatrické léčebně zůstat. Doktor však zatahl Sook-hee do psychiatrické léčebny. Konec prvního dílu.

Druhá část vypráví příběh z pohledu Hideko a je také dekonstrukcí podvodu v první části. Ukázalo se, že Hideko a Fujiwara před třemi lety plánovali svatbu a zdědění majetku a součástí plánu bylo i odeslání Sook-hee do psychiatrické léčebny. Ale v procesu sblížení se Sook-hee a Hideko do sebe zamilovaly. Vymyslely tedy také plán, jak společně bojovat proti Fujiwarovi a strýci, a nakonec z hradu utekly.

Hideko žije na hradě odmalička. Její teta je vdaná za Kouzukiho. Chlípny Kouzuki rád sbírá erotické knihy, pořádá čtení knih a zve „gentlemany“ ke sledování. Teta Hideko spáchala sebevraždu pod stromem sakury, protože neunesla to mučení. Jako „nástupkyně své tety“ byla Hideko odmalička nucena číst „gentlemenovi“ erotické knihy. Aby tyto knihy prodala za lepší cenu, tak je četla věrohodným způsobem, aby uspokojila „gentlemany“.

Ve třetí části Sook-hee způsobila požár a utekla z psychiatrické léčebny. Hideko omámila Fujiwaru a úspěšně utekla. Nakonec se setkaly a nastoupily na výletní loď, a začaly nový život.

Film Komorná zkoumá hluboká témata, jako jsou moc, pohlaví a identita, prostřednictvím složitých vztahů mezi postavami a emocionálních propletenců. Postavy příběhu se zapojují do psychologického boje mezi touhou a pravdou, což vyvolává úvahy o lidské povaze a společenské etice. Film také zkoumá složitost a hloubku lidské povahy tím, že ukazuje spletené vztahy mezi protagonisty. Režisér Park Chan-wook je známý svým jedinečným vizuálním stylem a vypravěčskými postupy. K umocnění atmosféry a emocí příběhu využívá velké množství vizuálních prvků a symbolů. Jeho jedinečné použití fotografie, hudby a objektivů dodává filmu osobitý ráz a styl. Jako jedno z mistrovských děl režiséra Parka Chan-wooka si Komorná vyslouží širokou chválu a uznání. Je fascinující nejen na úrovni příběhu, ale také demonstruje jedinečný talent režiséra v emocionálním vyjádření a vizuální prezentaci. Film Komorná také získal mnoho ocenění a nominací na mezinárodní úrovni.

Přelet nad kukaččím hnízdem je americký film odehrávající se v psychiatrické léčebně, vyprávějící životní a emocionální příběhy skupiny duševně nemocných pacientů. Komorná je jihokorejský film, který se odehrává během japonského koloniálního období ve 20. století a vypráví složitý příběh o spiknutí zahrnujícím podvod, pomstu a genderovou moc. Přelet nad kukaččím hnízdem ukazuje postoj společnosti k duševním chorobám a způsob, jakým duševní choroby léčí, prostřednictvím životních zkušeností duševně nemocných pacientů. Film Komorná věnuje více pozornosti zkoumání emocí, pohlaví a touhy, ukazuje složitost lidské povahy a hloubku touhy prostřednictvím vztahů mezi postavami.

6.1 Komorná a existencialismus

Na základě Sartrových existenciálních myšlenek analyzuji ve filmu hlediska „existence předchází esenci“ a „bytí pro druhého“.

Největší rozdíl mezi Hideko a McMurphym je ten, že McMurphy je svobodný

a může si vybrat život, jaký chce. I když po uvěznění v psychiatrické léčebně se mu podařilo uprchnout. Kromě svobody chování má také svobodu slova. V psychiatrické léčebně mohl mluvit nahlas a namítat sestřím. Hideko žila na hradě odmalička a její strýc ji omezoval v každodenním životě. Její slova také nejsou svobodná, potřebuje „gentlemenovi“ číst erotické knihy, takže může mluvit jen o sexuálních znalostech. Ale po setkání se Sook-hee se Hideko rozhodla zbavit kontroly nad svým strýcem a Fujiwarem kvůli lásce.

Hideko se zdá být na začátku typickým příkladem bytí v sobě, jejíž životní dráha byla zásadně ovlivněna strýcovým vlivem, zejména prostředím domova. Nicméně postupně si uvědomuje bytí pro sebe, která je určována samotnou sebou, a začíná jednat tak, aby změnila své osudy. Nakonec se rozhodne uniknout ze strýcovy kontroly. Tento vývoj ukazuje, jak Hideko postupně přechází z bytí v sobě k bytí pro sebe.

McMurphy lze považovat za typického představitele bytí pro sebe. Je vždycky energický a sebevědomí. Jeho jednání je často založeno na vlastní volbě a rozhodnutích, nikoliv na vnějších vlivech. Má své vlastní cíle a touhy a usiluje o ně svým vlastním úsilím a činy, například se pokouší uniknout z psychiatrické léčebny. Naopak ostatní pacienti jsou spíše bytí v sobě. Jejich jednání je často ovlivněno vnějším prostředím a autoritou, jejich myšlenky a chování jsou omezeny společenskými normami. Ti pacienti zdánlivě ztratili schopnost rozhodovat o svém vlastním osudu, jejich životní dráhy jsou determinovány vnějšími faktory než vlastními volbami.

Obě postavy, Hideko a Sook-hee, zažily ve filmu své vlastní volby a boje. Hideko je nucena žít pod příkazy svého strýce, ale postupně si uvědomuje, že má možnost volby nad svým vlastním životem. Sook-hee jako služka také čelí vlastní volbě a osudu. Hideko a Sook-hee učinily řadu důležitých rozhodnutí, která přímo ovlivnila jejich osud a životní trajektorii. Například Sook-hee se rozhodla stát se služkou Hideko a podílela se na sérii složitých plánů. Jejich jednání není omezeno vnějšími silami, ale je založeno na jejich vlastních vůlích a rozhodnutích.

Sartre řekl, že *„člověk se může narodit do feudální aristokracie nebo do*

proletariátu. Tato omezení nejsou ani subjektivní, ani objektivní. Objektivní, protože s těmito omezeními se setkáváme všude. Subjektivní proto, že jsou lidé, kteří pod těmito hranicemi žijí, a tyto hranice by byly bezvýznamné, kdyby pod těmito hranicemi nikdo nežil, tedy pokud by člověk ve vztahu k těmto hranicím svobodně neurčoval sebe a svou vlastní existenci.“¹²⁷ Kontrola a disciplína jejího strýce je pro Hideko limitující pro její existenci. Sook-hee se živí tím, že je kapsářka. Fujiwara ji požádal, aby se sblížila s Hideko, ale ty dvě se do sebe zamilovaly. Sook-hee se rozhodla skončit s profesí kapsářky, aby byly s Hideko spolu.

Na rozdíl od McMurphyho, který existuje pro sebe, Hideko existovala pro druhého, než se setkala s Fujiwarou a Sook-hee. Účelem jejího dětství bylo číst erotické romány svému strýci a „gentlemenovi“, aby uspokojila jejich zvrácené choutky. Sartre věřil, že existence druhých je důkazem a potvrzením individuální existence. Jednotlivci si mohou uvědomit svou vlastní existenci a identitu prostřednictvím interakce a srovnáním s ostatními. „Právě ve vztahu k sobě jako k subjektu se o sebe zajímám, a přesto mi tato starost (o sebe) odhaluje bytost, která je mým bytím bez bytí pro mě.“¹²⁸

Při diskusi o bytí pro druhého Sartre zkoumá stud jako formu vědomí, *stud si tedy uvědomuje svůj intimní vztah k sobě samému. Skrze stud jsem objevil aspekt svého bytí.*¹²⁹ Hideko četla „gentlemenovi“ erotický knihy a po předvedení pozic při pohlavním styku se začervenala a otřela si pot kapesníkem. To ukázalo, že má pocit studu, ale když vzhlédla k „pánům“, zjistila, že se na ni všichni dívají. V tuto chvíli objevila smysl svého bytí. „Nemohu se nikdy setkat s ničím jiným než s vědomím, které je mé. Ale ten druhý je nepostradatelným prostředníkem mezi mnou a mnou. Stydím se za sebe, když se druhému jevím. Pouhým zjevením druhého jsem uveden do pozice vynášení soudu nad sebou samým jako nad objektem, protože se jako objekt

¹²⁷ SARTRE, Jean-Paul. *Existentialism Is a Humanism*. [online]. [cit. 2024-02-29]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/complexity/people/students/dtc/students2011/maitland/philosophy/sartre-eih.pdf s. 10

¹²⁸ SARTRE, Jean-Paul. *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. [online]. [cit. 2024-02-29]. Dostupné z: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/6564640/mod_resource/content/2/Being%20and%20Nothingness.pdf s. 198

¹²⁹ tamtéž

jevím druhému.“¹³⁰

To je podobné teorii pohledu. Sartre věřil, že pohled druhých má na jednotlivce důležitý dopad, protože na něj působí neobvyklý tlak a vystavení. Pod pohledem druhých už jedinec není izolovanou existencí, ale objektem pozorování a hodnocení druhými. Tento druh pohledu není jen vizuálním chováním, ale také dopadem na individuální vnímání sebe sama a identitu. „*Vše se odehrává, jako bych měl dimenzi bytí, od které mě oddělovala radikální nicota, a tato nicota je svobodou toho druhého.*“¹³¹ Nicota Hideko je způsobena tím, že má pocit, že život nemá smysl, což také vede k nesmyslnosti její existence. Když ale čte erotické knihy „gentlemenovi“, získává smysl své existence prostřednictvím jejich reakcí. Věří, že její existence slouží k uspokojení jejich tužeb.

Strýc byl impotent, a tak si svou nedokonalost vybíjel na Hideko. Odmala ji učil sexu a bil ji bičem, protože nezvládal svou touhu. „*Používá nástroje k tomu, aby přimulil odhalit své tělo ostatním a zároveň ho popíral.*“¹³² Existencialismus věří, že jednotlivci mají svobodnou vůli, zatímco sadismus vidí ostatní jako nástroje nebo předměty spíše než svobodné jednotlivce. Zneužíváním druhých získává sadista smysl své existence. *Když se na něj sadistický masochista dívá, zažívá odcizení vlastní existence. Znovu získal svou „externí přítomnost“.*¹³³ Když Kouzuki týral Hideko, cítil svou mužskou důstojnost a už nebyl impotent.

6.2 Komorná a psychoanalýza

McMurphy ve filmu Přeletu nad kukaččím hnízdem představuje individuální svobodnou vůli a ducha odporu vůči autoritě. Jeho chování odráží to, co Freud popsal jako konflikt mezi id a superegem, stejně jako touhy superega a touhu po seberealizaci. Prostřednictvím svobody projevu a chování se McMurphy pokouší uniknout zábránám a omezením ve svém podvědomí a také očekáváním společnosti

¹³⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. [online]. [cit. 2024-02-29]. Dostupné z: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/6564640/mod_resource/content/2/Being%20and%20Nothingness.pdf s. 198

¹³¹ tamtéž s. 330

¹³² tamtéž s. 321

¹³³ tamtéž s. 325

od něj. Pokud jde o Hideko a Sook-hee v Komorné, tyto dvě postavy představují ženské obrazy ovlivněné rodinným a společenským tlakem. Hideko je ovládána a zbavena svého strýce Kouzukiho, zatímco Sook-hee představuje ženu, která utekla z chudého prostředí. Jejich chování a emoce odrážejí freudovské koncepty nevědomého konfliktu a psychologické obranné mechanismy. Každý z nich má své vlastní touhy, zábrany a obranné mechanismy, které hrají roli v jejich vztazích a chování.

Freud řekl, že *represe je prototypem podvědomí*.¹³⁴ *Předpokládáme existenci velmi silného mentálního procesu nebo ideje a stavů, ve kterém tyto ideje existují, nazýváme předtím, než se stanou vědomou represí, a síla, která tuto represi vytváří a udržuje, je chápána jako odpor*.¹³⁵ Na vědomé úrovni je Hideko žena uvězněná pod Kouzukiho kontrolou, která na povrchu působí jemně, ale hluboko uvnitř je naplněna pocitem nejistoty a pronásledování. Na podvědomé úrovni je Hideko složitější. Může mít masochistické sklony a její život je v depresi kvůli hrubému chování jejího strýce. Vzhled Sook-hee může představovat vysvobození, protože najde někoho, kdo jí rozumí a podporuje ji. Sook-hee představuje osvobozující sílu v podvědomí Hideko. Je kapsářka, ale díky vztahu s Hideko se postupně stává opravdovější a starostlivější. Na vědomé úrovni je Sook-hee žena s nápady, ale také ji ovládá Fujiwara. Na podvědomé úrovni může Sook-hee představovat ego, kterým chce být Hideko, které je svobodné, odvážné, nezávislé a schopné rozhodovat o svém vlastním osudu. Její vztah s Hideko také odráží vnitřní touhu Hideko po svobodě.

*Id, jako úložiště pohonů života a smrti, je zdrojem objektových vztahů ve formě výběru a identifikace objektů. Superego není tvořeno pouze externě k id, je také zástupcem id. Toto je specifická forma, ve které může být hybná síla uspokojena a vítána, aby se předešlo zahlcení mé vnitřní normy, která je zárukou osobní „nezávislosti a originality“.*¹³⁶ Id Hideko mohla být ovlivněna disciplínou

¹³⁴ FREUD, Sigmund. *The Ego and the Id*. [online]. London: Leonard and Virginia Woolf at the Hogarth Press, 1926. [cit. 2024-03-01]. Dostupné z: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.218607/page/n47/mode/2up> s. 12

¹³⁵ tamtéž s. 11

¹³⁶ WESTERINK, Herman. *Analyses of the ego*. In: *A Dark Trace* [online]. Leuven University Press, 2013, 2013-03-20, s. 175-206 [cit. 2024-03-01]. ISBN 9789461664174. Dostupné z:

a zneužíváním, které se jí dostalo jako dítěti, což vedlo ke zmatku a rozporům ohledně její vlastní hodnoty a sexuální identity hluboko v ní. Tyto vnitřní konflikty mohou vést ke zmatku a bolesti při hledání její skutečné identity. Její ego ovládal a utvářel hlavně strýc a ona se naučila, jak se podřídí strýčkovým požadavkům. V jejím egu je však také touha po svobodě a svém pravém já, což se odráží v jejím vztahu se Sook-hee. Hideko byla od dětství ukázněna svým strýcem a jeho silná duchovní subjektivita v ní působila dlouhodobý strach a boj, což je také ztělesněním jejího superega. Příchod Sook-hee inspiroval její silný smysl pro odpor. Hideko si uvědomila, že se do Sook-hee zamilovala a vyjádřila jí svou lásku. Pak se v tuto chvíli Sook-hee neodvážila čelit svému srdci a dokonce přesvědčila Hideko, aby si vzala Fujiwaru, aby se vyhnula jeho citům. Hideko byla extrémně zklamaná a odehnala Sook-hee. Lásky a touhy donutili Hideko spáchat sebevraždu.

Id Sook-hee mohla být ovlivněna chudobou a společenským tlakem, což ji přimělo k tomu, aby se zapojila do nezákonných činností, jako jsou krádeže, aby si vydělala. Tento vnitřní konflikt v ní může zanechat pocit zmatenosti a bezmoci. Ego Sook-hee je odvážné, vtipné a nezávislé. Má své vlastní cíle a touhy a tvrdě pracuje na dosažení svých ideálů. Její ego je však svázáno i závislostí a citovými vazbami na Hideko. Poté, co se Sook-hee zamiluje do Hideko, bude se kvůli vlivu rozumu a lásky cítit úzkostně a depresivně. Hideko říká své skutečné myšlenky, které jsou také ztělesněním jejího superega.

6.3 Komorná a moc

Přelet nad kukaččím hnízdem i Komorná demonstrují fungování moci, včetně autoritativních institucí, autorit (Ratched a Kouzuki) a kontrolovaných jedinců (pacienti a Hideko). Tyto mocenské vztahy hrají zásadní roli při kontrole a regulaci individuálního chování a myšlenek. Ať už v psychiatrické léčebně nebo na Kouzukiho hradě, jednotlivci podléhají přísné disciplíně a kontrole. Jsou povinni dodržovat specifická pravidla a disciplíny, poslouchat pokyny autorit a přijímat specifické vzorce chování a myšlení. Tento druh disciplíny a kontroly způsobuje, že jednotlivci

ztrácejí svobodu a autonomii a stávají se nástroji mocenských institucí. V obou dílech se jednotlivci pokoušejí vzdorovat kontrole a disciplíně moci různými způsoby. V „Přeletu nad kukaččím hnízdem“ představuje McMurphy sílu odporu a osvobození, snaží se zpochybnit autoritu a pravidla psychiatrické léčebny a umožnit pacientům znovu získat svobodu a důstojnost. *Kdekoli jsou mocenské vztahy, existuje možnost odporu.*¹³⁷ Přestože je Hideko Kouzukim přísně kontrolována a disciplinována, jednatel má stále možnost odporu a vzpoury. Hideko a Sook-hee se pokoušejí najít vlastní osvobození bojem proti Kouzukiho kontrole a dominanci. Snaží se zbavit své pasivní a utlačované situace a získat zpět svou svobodu a důstojnost.

Foucault věřil, že působení moci v moderní společnosti zahrnuje nejen přímý útlak, ale také kontrolu jednotlivců prostřednictvím hierarchického pozorování a normalizační sankce. Ve filmu Přelet nad kukaččím hnízdem je uvnitř psychiatrické léčebny přísná hierarchická struktura, zdravotní sestry a pacienti jsou na různých úrovních moci. Tato úroveň pozorování se odráží v dohledu a kontrole pacientů ze strany zdravotnického personálu. Mocenská vrstva, kterou Ratched představuje, neustále sleduje chování pacientů. Jakmile se zjistí, že mají pacienti nějaké abnormální nebo iracionální chování, budou potrestáni. Lékaři na základě vlastního pozorování zařazují pacienty do kategorií „normální“ a „šílení“ a podle toho se k nim chovají. Normalizační sankce odrážejí utváření a vliv sociální kultury na koncepty normality a abnormality. Navzdory přísné mocenské struktuře a normativním pravidlům, které v psychiatrické léčebně existují, film také ukazuje odpor a vzpuru pacientů proti této moci. Prostřednictvím boje se správci nemocnice a solidarity pacientů se McMurphy pokusil zlomit okovy psychiatrické léčebny a bojovat za svobodu a důstojnost. Tento druh individuální vzpoury a odporu zpochybňuje legitimitu a racionalitu autority psychiatrické léčebny. Film také zobrazuje prolínání moci a znalostí, jak lékaři uplatňují moc a kontrolu nad svými pacienty prostřednictvím svých pozorování. Lékaři, kteří se spoléhali na své psychologické a psychiatrické znalosti, se stali autoritami v psychiatrické léčebně a tato autorita byla

¹³⁷ HELLER, Kevin Jon. *Power, Subjectification and Resistance in Foucault*. SubStance [online]. 1996, 25(1) [cit. 2024-03-04]. ISSN 00492426. Dostupné z: doi:10.2307/3685230

z velké části založena na pozorování pacientů.

Také ve filmu *Komorná* se hierarchické pozorování ukazuje v tom, že Hideko, jako dědička bohaté třídy, je neustále sledována a kontrolována členy rodiny a služebnictvem, zejména jejím strýcem, který pomocí různých prostředků sledoval Hideko, aby dosáhl svých vlastních cílů. Hideko je považována za symbol slávy rodiny a je po ní požadováno, aby se řídila určitými kodexy chování a očekáváními, jinak by čelila trestu. Normalizační sankce nevycházely pouze z očekávání v rámci rodiny, ale byly ovlivněny i tehdejší sociální kulturou, která přísně regulovala genderové role žen. Pasivní postavení Hideko pod mužskou mocí a regulace genderové identity v tehdejší společnosti ukazují na složitost a útlak genderové moci. Přestože je Hideko pod silnou rodinnou mocenskou strukturou, nepřijímá to zcela pasivně, ale snaží se bránit rodinné kontrole prostřednictvím strategie a akce. Pokouší se uniknout omezením svého postavení dědičky a usilovat o vlastní svobodu a nezávislost.

Rozdíl mezi nimi je ten, že *Přelet nad kukaččím hnízdem* se odehrává ve zvláštním prostředí, jako je psychiatrická léčebna, zatímco *Komorná* se odehrává na bohatém a uzavřeném hradě. Různá prostředí psychiatrických léčeben a hradů vedou k různým způsobům fungování moci a různým disciplinárním metodám. *Kouzukiho* síla se navíc projevuje především v soukromé sféře a vlastní touhy a zájmy uspokojuje kontrolou rodinných příslušníků. Síla *Ratched* se projevuje především ve veřejné sféře, udržuje společenský řád a mravní normy prostřednictvím vedení psychiatrických léčeben.

Hideko a *McMurphy*, *Kouzuki* a *Ratched* představují podobnosti a protiklady ve svých charakterových kontrastech. Hideko i *McMurphy* představují stranu utlačovaných, kteří se snaží prolomit okovy moci a hledají svobodu a osvobození. *Kouzuki* a *Ratched* představují stranu vládců, kteří se snaží udržet stabilitu a mocenský řád a dosáhnout svých vlastních zájmů ovládnutím a ukázněním ostatních.

Ve filmu *Komorná* je sex zobrazen jako nástroj k dosažení moci a kontroly. *Kouzuki* ukazuje, jak může být sex formou moci prostřednictvím svého sexuálního

zneužívání a kontroly Hideko. Využil své kontroly nad sexem k udržení své dominance na hradě, ukáznil a připravil Hideko o sex, aby uspokojil své vlastní touhy a zájmy. Foucault viděl sex jako objekt, který je třeba disciplinovat, regulovat a ovládat. Kouzuki dosáhne kontroly a dominance nad Hideko prostřednictvím sexuální disciplíny. Hideko je nucena přijmout Kouzukiho definice a požadavky sexu a její sexuální prožitek je pevně ovládán dynamikou moci.

Foucault řekl, že *jádrem mocenských vztahů je vzdorovitost vůle a neústupnost svobody, a neustále ji inspiruje*.¹³⁸ Vůle jedince má charakteristiku vzdorovitosti, to znamená, že jedinec zcela nepřijme vládu a kontrolu vnější moci, ale bude se snažit vzdorovat a vzdorovat. Tento druh vzdorovitosti odráží autonomii a subjektivitu jednotlivců, kteří nepodlehnu snadno tlaku vnější moci, ale budou se ze všech sil snažit chránit svá práva a zájmy. Individuální svoboda je nekompromisní postoj, to znamená, že jednotlivci se nevzdají svých svobodných práv, když budou čelit vnější moci, ale budou pevně bránit svou svobodu a důstojnost. Jednotlivci nebudou snadno disciplinováni a ovladatelní, ale budou se snažit udržet si schopnost myslet a jednat nezávisle, bez zasahování a vlivu vnějších sil. Hideko a Sook-hee jsou právě takoví jedinci. I když je Kouzuki a Fujiwara utlačují, tvrdě pracují na boji proti útlaku a usilují o svobodu.

Mocenská vrstva ve filmu *Komorná* odhaluje nespravedlnost společnosti. Tito bohatí a mocní lidé žijí luxusním životem, ale jejich morálka je často nahlodána bohatstvím a mocí. Využívají svého postavení k uspokojení svých vlastních tužeb. Odhalení společenských jevů ve filmu nutí diváky přemýšlet o morálním dnu a dotýká se složitosti lidské povahy a hranic morálních konceptů.

6.4 Komorná a feminismus

Ve filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem* představují McMurphy a *Ratched* konfrontaci mezi mužskou silou a ženskou autoritou a demonstují výzvu vůči tradičním genderovým rolím. V *Komorné* jsou emocionální propletence a interakce mezi ženami představeny mezi postavami Hideko a Sook-hee, a také odráží omezení

¹³⁸ BOVE, Paul A. *Power and Freedom: Opposition and the Humanities*. October [online]. 1990, 53 [cit. 2024-03-04]. ISSN 01622870. Dostupné z: doi:10.2307/778916

a útlak, kterým čelí ženy v patriarchální společnosti.

Rozdíl mezi nimi je v tom, že *Přelet nad kukaččím hnízdem* se odehrává ve speciálním prostředí, jako je psychiatrická léčebna, zahrnuje vztah mezi duševně nemocnými a zdravotnickým personálem a zdůrazňuje otázky moci a svobody. *Komorná* se odehrává na Korejském poloostrově na počátku 20. století, zkoumá útlak a kontrolu žen ve feudální společnosti a zaměřuje se spíše na komplexní vztah mezi třídou a genderem.

Lacanův koncept pohledu má hluboké důsledky pro analýzu genderu, moci a dynamiky objektivizace. Pohled je úzce spjat s patriarchálními strukturami, které formují společenské normy a očekávání. V kontextu genderu se pohled stává nástrojem, jehož prostřednictvím dominantní ideologie přenášejí a posilují genderové role a stereotypy. V Lacanově teorii ženy často zaujímají pozici požadovaných předmětů v symbolickém pořadí. Všudypřítomný mužský pohled v literatuře, umění a médiích redukuje ženy na objekty, které existují pro mužskou touhu. Tento pohled ženy objektivizuje a činí je pasivními. Objektivizující pohled zachovává cykly touhy a nedostatku, posiluje tradiční genderové hierarchie a normy.

Teorii mužského pohledu navrhla francouzská marxistická kulturní teoretička Laura Mulvey. Teorie mužského pohledu zdůrazňuje genderovou mocenskou strukturu, která existuje ve vizuálních médiích, tedy utváření a ovládání ženských obrazů mužským publikem a mužskými režiséry. To je v souladu s jedním ze zájmů feminismu, kterým je odhalit genderovou nerovnost a mocenské vztahy, které ve společnosti existují, a usilovat o genderovou rovnost a osvobození žen. „*V patriarchální kultuře jsou ženy vnímány jako slabší pohlaví a jsou vázány symbolickým řádem, v němž mohou muži ukládat své verbální příkazy tichému obrazu žen, aby realizovaly své fantazie a posedlost, zatímco ženy zůstávají svázané se svým nižším postavením.*“¹³⁹ Ženy jsou ve vizuální kultuře často objektivizovány a jejich obrazy jsou často používány jako sexuální objekty pro mužské diváky. „*Jejich jediné sexuální uspokojení pochází ze sledování objektivizovaných druhých aktivně*

¹³⁹ MULVEY, Laura. *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. Screen [online]. 1975, 1975-09-01, 16(3), 6-18 [cit. 2024-03-05]. ISSN 0036-9543. Dostupné z: https://www.academia.edu/32269509/Visual_Pleasure_and_Narrative_Cinema

kontrolovaným způsobem.“¹⁴⁰ Tento fenomén vyvolal feministickou kritiku, že jde o formu vykořisťování žen a porušování jejich práv.

Teorie mužského pohledu se ve filmu *Komorná* projevuje způsobem, jakým hlavní mužští hrdinové nahlíží a zacházejí s ženskými postavami, a také uspořádáním filmových záběrů.

Zaprvé, Kouzukiho pohled na Hideko. Kouzuki, jako silná mužská postava, neustále hledí a kontroluje Hideko. Hideko považuje za svůj majetek a předmět a její krásu za symbol moci. Kouzukiho pohled není jen estetizací vzhledu Hideko, ale také formou kontroly a zbavení jejího těla a mysli.

Zadruhé, Fujiwarův pohled na Hideko a Sook-hee. Fujiwara je další mužská postava, která získává bohatství Hideko manipulací a podvodem. Když chtěl Fujiwara pochválit Hideko u jídelního stolu, začal používat slova, která britští gentlemani v erotických knihách obvykle rádi používají, než se dotknou ženských prsou. Jeho pohled na Hideko a Sook-hee také ztělesňuje některé charakteristiky teorie mužských pohledů, zachází s nimi spíše jako s nástroji a předměty jejich vlastních zájmů než s jednotlivci s nezávislou subjektivitou.

Zatřetí, pohled „gentlemenů“ na Hideko.¹⁴¹ Na čtenářské schůzce měli „gentlemen“ navenek obleky, ale jejich psychologie byla temná. Potí se a červenají, když Hideko čte erotické knihy a provádí sexuální polohy. Dokonce požádali Hideko, aby jim pro potěšení šlehala zadky. „*V tradiční exhibiční roli jsou ženy současně pozorovány a zobrazovány, jejich vzhled je zakódován intenzivní perspektivou a erotickým dopadem, který uspokojuje a symbolizuje mužskou touhu.*“¹⁴²

Podle Mulvey, mainstreamová kinematografie funguje v rámci, který se přizpůsobuje mužskému pohledu a umisťuje ženské postavy jako objekty vizuálního potěšení pro mužské publikum. Úhel kamery je v souladu s mužským pohledem

¹⁴⁰ MULVEY, Laura. *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. Screen [online]. 1975, 1975-09-01, 16(3), 6-18 [cit. 2024-03-05]. ISSN 0036-9543. Dostupné z: https://www.academia.edu/32269509/Visual_Pleasure_and_Narrative_Cinema

¹⁴¹ Příloha č. 8: Obrázek: Gentlemeni. Dostupné z: <https://www.iyf.tv/play/wccmPyE6HtI?id=sP8Yy5msf> [cit. 2024-03-05]

¹⁴² MULVEY, Laura. *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. Screen [online]. 1975, 1975-09-01, 16(3), 6-18 [cit. 2024-03-05]. ISSN 0036-9543. Dostupné z: https://www.academia.edu/32269509/Visual_Pleasure_and_Narrative_Cinema

a zachovává objektivizaci žen na obrazovce prostřednictvím vizuální reprezentace. Tato dynamika nejen odráží sociální mocenské struktury, ale také tyto struktury posiluje a normalizuje prostřednictvím vizuální reprezentace.

Základem mužského pohledu je hluboký sexismus, patriarchát a misogynie. Z feministické perspektivy mužský pohled omezuje a definuje ženy škodlivým a ponižujícím způsobem. Je to podobné sexismu a misogynii zobrazené v *Přeletu nad kukaččím hnízdem*, o tom bylo pojednáno v páté kapitole.

Ken Kesey, jako spisovatel beatníků, získal postupně mysogynní myšlenky či sklony jednak od své generační skupiny, jednak pod vlivem feministického hnutí.

6.5 Miloš Forman a Park Chan-wook

Miloš Forman se narodil v Československu v roce 1932 a vyrůstal v kulturně bohaté rodině, ale jeho dětství bylo nešťastné. *„Oba rodiče později zemřeli v koncentračním táboře a osiřelý Miloš Forman pak prožil část války v Náchodě u strýce a tety. Později vystudoval filmovou tvorbu na Pražské filmové akademii a svou kariéru zahájil jako režisér.“*¹⁴³

Miloš Forman byl jedním z prvních účastníků hnutí československé nové vlny. Spolu s dalšími režiséry prosazoval modernizaci české kinematografie. *Československá nová vlna bylo filmové hnutí, které začalo v roce 1963 a trvalo až do konce reformy Pražského jara v roce 1968. Tato nová vlna kinematografie pod vedením studentů Filmové a televizní fakulty Akademie múzických umění (FAMU) v Praze, vznikla převážně v důsledku nových směrů v umění a tlaků na sociální a politické reformy, které se vyvíjely uvnitř a mimo KSČ v 60. letech. Výsledek – tento kolektivní tlak vedl ke zrušení cenzury a hnutí za větší demokratizaci.*¹⁴⁴

Formanův filmový styl je odlišný od ostatních režisérů československé nové vlny. Jeho díla více dbají na hlubokou analýzu lidské povahy a sociální reality, mají také výrazný smysl pro humor a ironii. Dokáže dobře ukázat složitost lidských bytostí a absurditu života prostřednictvím jemných vyprávění a skutečných charakteristik.

¹⁴³ Dostupné z:

<https://www.novinky.cz/clanek/kultura-milos-forman-oscarovy-reziser-a-cesky-rodak-ktery-si-splnil-a-mericky-sen-40350575> [cit. 2024-04-18].

¹⁴⁴ Dostupné z: <https://www.newwavefilm.com/international/czech-new-wave.shtml> [cit. 2024-04-18].

Miloš Forman, který se věnoval českým človíčkům, natočil barevný film Hoří, má panenku. Filmová satira na byrokracii vyvolala velké kontroverze. Kvůli přílivu zahraničního kapitálu zakázala československá vláda film za „hanobení dělnické třídy“. Stal se tak posledním filmem, který Miloš Forman natočil v Československu.¹⁴⁵ Protože filmy Lásky jedné plavovlásky a Hoří, má panenku získaly nominace na Oscara za nejlepší cizojazyčný film, proto Miloš Forman získal pozornost mezinárodní filmové komunity. Později Miloš Forman natočil ve Spojených státech světoznámý film Přelet nad kukaččím hnízdem.¹⁴⁶

Socialistická vize Miloše Formana dala jeho českým filmům konkrétní idealismus, který jeho americkým filmům chyběl. Zážitky z dětství ho na jedné straně přiměly věnovat pozornost znevýhodněným skupinám ve společnosti, na druhé straně orientace československé nové vlny na realismus a společnost ovlivnila jeho filmový styl. Jeho filmy často ukazují zkoumání lidských emocí a morálních dilemat, stejně jako snahu o lidskou důstojnost a svobodu. Marginalizovaná skupina ve filmu Přelet nad kukaččím hnízdem je přesně tou skupinou ve společnosti, na které se Miloš Forman zaměřuje.

Park Chan-wook se narodil a vyrostl v Soulu v Jižní Koreji. Vypěstoval si velký zájem o filmy a již v mladém věku si začal plnit své filmové sny. Park Chan-wook vystudoval bakalářský titul z filozofie na Yonsei University a později studoval filmovou tvorbu na postgraduálním studiu téže univerzity. Během školy začal s vlastní filmovou tvorbou a podílel se na školních filmových a televizních produkčních projektech.¹⁴⁷ Jeho hlavní díla jsou Oldboy, Ledová archa, Podezřelá, Nebohá paní Pomsta atd.

Sledoval jsem tři filmy Parka Chan-wooka. Jako příklady jsem použil filmy Podezřelá a Komorná. Oba filmy mají společné prvky: erotiku, násilí, zkoumání lidské povahy a emoce, a krutá realita společnosti. Bohatá lidskost a emoce jsou prezentovány prostřednictvím vztahů a motivací chování mezi postavami. *Park Chan-wook má samostatný zobrazovací systém. I když je vidět, že byl ovlivněn*

¹⁴⁵ Dostupné z: <https://www.163.com/dy/article/E14VVIIIP051281TV.html> [cit. 2024-04-18].

¹⁴⁶ tamtéž

¹⁴⁷ Dostupné z: <https://movie.douban.com/celebrity/1137414/> [cit. 2024-04-18].

Hitchcockem, obecně je jeho styl stále jedinečný. Největší předností tohoto zobrazovacího systému je jeho „působivost a výrazová síla“, která vytváří nejen postmoderní interpretační prostor, ale také zkracuje vzdálenost mezi prohlížením a uměleckým vyjádřením.¹⁴⁸

Na základě výše uvedené analýzy lze říci, že Miloš Forman i Park Chan-wook se zajímají o sociální témata. Miloš Forman se zaměřuje na „velká témata“, např. svoboda a osvobození, Park Chan-wook se zaměřuje na emoce mezi lidmi.

6.6 Shrnutí

Přelet nad kukaččím hnízdem a Komorná jsou dva filmy pocházející z různých kulturních prostředí, které reprezentují kulturní charakteristiky západního a východního filmu.

Oba filmy zahrnují prvky existencialismu. Oba zkoumají existenční stav jednotlivce pod sociálním a psychickým tlakem, hledání svobodné vůle a volby. Přelet nad kukaččím hnízdem přímo zachycuje existenční stav pacientů v psychiatrické léčebně. Komorná pak skrze emocionální a psychický stav postav ukazuje existencialismus, zejména v oblasti lásky a sebepoznání.

Oba filmy lze spojit s Freudovou teorií osobnosti. Oba zahrnují nejhlubší touhy, strachy a konflikty postav. Přelet nad kukaččím hnízdem odhaluje vnitřní konflikty a duševní choroby postav a jde hlouběji do psychoanalýzy a chápání psychických stavů. Komorná vývojem děje a interakcí mezi postavami naznačuje vnitřní touhy a strachy postav a představuje temnější psychologickou rovinu.

V kontextu Foucaultovy teorie moci, oba filmy ukazují dopad moci na jednotlivce a jak jednotlivci hledají svobodu a osvobození pod mocenskou strukturou. Přelet nad kukaččím hnízdem zkoumá kontrolu, kterou mají psychiatrické léčebny nad jednotlivci jako mocenská instituce a snahy jednotlivců této kontrole odolat. Komorná ukazuje mocenský boj mezi postavami přes mocenský vztah mezi třídou a pohlavím.

Oba filmy zkoumají postavení žen, jejich moc a snahu o svobodu ve společnosti

¹⁴⁸ Dostupné z: <https://www.zhihu.com/question/20948597/answer/3234638756> [cit. 2024-04-18].

a rodině. Ve filmu Přelet nad kukaččím hnízdem je Ratched zachycena jako silná žena ve společnosti, vyjadřující touhu za mocí. Ve filmu Komorná je Hideko zachycena jako slabá žena ve společnosti, vyjadřující chápání vlastní identity a vlastních tužeb.

Závěr

Prostřednictvím kulturní interpretace filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem* lze vyvodit následující myšlenky.

Za prvé, v prostředí, které omezuje osobní svobodu, jako je např. psychiatrická léčebna, by si jednotlivci měli stále zachovat svobodu myšlení a chování. Když se jednotlivci potýkají s obtížemi, musí se rozhodovat a zároveň musí nést odpovědnost za svá rozhodnutí. Svoboda je součástí lidské přirozenosti a bytí pro sebe vyžaduje, abychom se vědomě rozhodovali a sami volili svou životní cestu.

Za druhé, na základě Foucaultovy definice šílenství a definice abnormální psychologie Susan Nolen-Hoeksema, práce analyzovala šílenství a psychologii pacientů ve filmu. V moderní společnosti jsou tyto šílenci nebo mentálně abnormální lidé považováni za psychiatrické pacienty a jsou léčeni elektrokonvulzivní terapií a jinými problematickými terapeutickými procedurami v psychiatrických léčebnách. Třetí kapitola analyzuje racionalitu těchto technologií, zda jsou skutečně účinné v psychiatrické léčbě, příp. zda by mělo být jejich další využití podmíněno podrobnějším odborným výzkumem.

Za třetí, práce analyzovala vztah mezi mocí, disciplínou a sexem. Jako nejmocnější osoba v psychiatrické léčebně používá vrchní sestra *Ratched* řadu disciplinárních metod k ovládnutí pacientů. Jako příklad lze uvést postavu *Billyho*. Nejprve má největší moc jeho matka. V psychiatrické léčebně se moc dostává k *Ratched*. Obě ženy pak potlačují *Billyho* sexualitu. Práce dále zkoumá názory čínské společnosti na sex a předkládá úvahy a účinky, které sex a moc zanechávají na jednotlivcích.

Za čtvrté, práce analyzovala životní zkušenosti autora knižní předlohy, *Kena Keseyho*, hlavního představitele beatníků, který do postavy *McMurphyho* a *Ratched* vložil svou vlastní osobní zkušenost. *McMurphyho* chování v psychiatrické léčebně odpovídá vzpurnému, svobodnému duchu mladých lidí během kontrakulturního hnutí. V 60. a 70. letech, kdy bylo aktivní feministické hnutí, byli spisovatelé z řad beatníků zaujatí vůči ženám, dokonce i misogynní při psaní. Postoj sestry *Ratched* k pacientům

to odráží.

Za páté, prostřednictvím srovnávací studie západního filmu Přelet nad kukaččím hnízdem a východního filmu Komorná práce objevila podobnosti a rozdíly v kulturních perspektivách obsažených v těchto dvou filmech. Pokud jde o osobní svobodu a svobodnou volbu, většina postav se rozhodne vzdorovat, to znamená být pro sebe - postavy se snaží, překonat obtíže a získat svobodu. Přelet nad kukaččím hnízdem se zaměřuje na vztah moci a disciplíny, Komorná na vztah moci a sexu. Ratched je produktem diskriminačního konceptu žen v patriarchální společnosti a Kouzuki je typickým nositelem moci v patriarchální společnosti, který odráží ženský obraz pod „mužským pohledem“.

Film zobrazuje věznění „marginalizovaných skupin“ v psychiatrických léčebnách a odhaluje, jak společnost odmítá „jiné“. S McMurphyho odporem a sebeosvobozením film vyvolává touhu jednotlivce po svobodě a vyjadřuje ducha odporu proti omezením systému. Interakce mezi duševně nemocnými pacienty a zdravotnickým personálem naznačují sociální vnímání duševní nemoci. Film zkoumá hranici mezi „racionalitou“ a „šílenstvím“ prostřednictvím různých chování a rozhovorů v psychiatrické léčebně. Odpor není izolované individuální chování, ale kolektivní zpochybňování a výzva společenskému systému. McMurphyho „šílené“ akce inspirovaly publikum k zamyšlení nad sociální nespravedlností a výzvou k širší sociální změně a individuálnímu osvobození.

Použité zdroje

Literatura

FOUCAULT, Michel. Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby. Edice 21. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-085-2.

FOUCAULT, Michel. Dějiny sexuality [online]. V Praze: Herrmann, 2003. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/fss/jaro2016/SOC403/um/61766172/Foucault_-_Dejiny_sexuality_I.pdf

FOUCAULT, Michel. Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Studie (Dauphin). Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9.

FREUD, Sigmund. *The Ego and the Id*. [online]. London: Leonard and Virginia Woolf at the Hograth Press, 1926. [cit. 2024-01-24]. Dostupné z: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.218607/page/n47/mode/2up>

FROMM, Erich. *Strach ze svobody*. Přeložil Vlastislava ŽIHLOVÁ. Praha: Portál, 2014. Klasici (Portál). ISBN 978-80-262-0615-6.

GILBERT, Sandra M. a Susan GUBAR. *The madwoman in the attic: the woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. [online]. 2nd ed. New Haven: Yale University Press, 2000. [cit. 2024-02-20]. ISBN 9780300084580. Dostupné z: <https://archive.org/details/TheMadwomanInTheAttic/page/n7/mode/2up?view=theater>

LU Xun, 狂人日记. 1918. [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/chinese/reference-books/luxun/03/005.htm>

MILL, John Stuart. *On Liberty* [online]. 2001 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>

NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Abnormal psychology*. Edice 8. New York: McGrawHill Education, 2020. ISBN 978-1-260-50018-9.

Webové zdroje

- AQUILA, Richard E. *Two Problems of Being and Nonbeing in Sartre's Being and Nothingness*. *Philosophy and Phenomenological Research* [online]. 1977, 38(2) 167-186 [cit. 2024-03-10]. ISSN 00318205. Dostupné z: doi:10.2307/2107159
- BATES, Robin. "The Ideological Foundations of the Czech New Wave." *Journal of the University Film Association* [online]. 1977, 29(3), 37-42 [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20687379>
- BOARDMAN, Michael M. "'One Flew over the Cuckoo's Nest': Rhetoric and Vision." *The Journal of Narrative Technique* [online]. 1979, 9(3), 171-183 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/30225674>.
- BOURGEOIS, Patrick Lyall. "Dostoevsky and Existentialism: An Experiment in Hermeneutics." *Journal of Thought* [online]. 1980, 15(2), 29-37 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42588842>
- BOVE, Paul A. *Power and Freedom: Opposition and the Humanities*. October [online]. 1990, 53 [cit. 2024-03-04]. ISSN 01622870. Dostupné z: doi:10.2307/778916
- BUTLER, Judith. *Sex and Gender in Simone de Beauvoir's Second Sex*. *Yale French Studies* [online]. 1986, (72) [cit. 2024-02-19]. ISSN 00440078. Dostupné z: doi:10.2307/2930225
- CAMUS, Albert. *The Myth Of Sisyphus*. [online]. 2016 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://archive.org/details/AlbertCamusTheMythOfSisyphus/page/n1/mode/2up>
- CABRERA, Laura Y., Maryssa M. C. GILBERT, Aaron M. MCCRIGHT, Eric D. ACHTYES a Robyn BLUHM. *Beyond the Cuckoo's Nest: Patient and Public Attitudes about Psychiatric Electroceutical Interventions*. *Psychiatric Quarterly* [online]. 2021, 92(4), 1425-1438 [cit. 2024-01-24]. ISSN 0033-2720. Dostupné z: doi:10.1007/s11126-021-09916-9
- CHEN, Qiqi, Ko CHAN a Anne CHEUNG. *Doxing Victimization and Emotional Problems among Secondary School Students in Hong Kong*. *International Journal of Environmental Research and Public Health* [online]. 2018, 15(12) [cit. 2024-02-07].

ISSN 1660-4601. Dostupné z: doi:10.3390/ijerph15122665

CHEN, Sujun. 萨特自由哲学中的“自为存在”释义. Shanghai, 2014. Disertační práce. Shanghai Jiao Tong University. Fakulta humanitních věd. [online] s. 10 [cit. 2024-01-11]. Dostupné z:

<https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD201501&filename=1015028525.nh>

سكتيف, Daniel J. Vitkus/ لايناد a Daniel J. VITKUS. *Madness and Misogyny in Ken Kesey's One Flew over the Cuckoo's Nest/ شء قوف ريطلا يسيك نكتياور يفة أرملا ذبنو نونجلا*. ق. او قولاً. Alif: Journal of Comparative Poetics [online]. 1994, (14) [cit. 2024-02-20]. ISSN 11108673. Dostupné z: doi:10.2307/521766

DOUGLAS, David M. *Doxing: a conceptual analysis. Ethics and Information Technology* [online]. 2016, 18(3), 199-210 [cit. 2024-02-26]. ISSN 1388-1957. Dostupné z: doi:10.1007/s10676-016-9406-0

DUFRENNE, Mikel. *Existentialism and Existentialisms*. Philosophy and Phenomenological Research [online]. 1965, 26(1), 51-62 [cit. 2024-03-10]. ISSN 00318205. Dostupné z: doi:10.2307/2105468

ELCOCK, Chris. *The Fifth Freedom: The Politics of Psychedelic Patriotism*. Journal for the Study of Radicalism [online]. 2015, 2015-07-01, 9(2), 17-40 [cit. 2024-02-18]. ISSN 1930-1189. Dostupné z: doi:10.14321/jstudradi.9.2.0017

FICK, Thomas H. *The Hipster, the Hero, and the Psychic Frontier in "One Flew Over the Cuckoo's Nest."* Rocky Mountain Review of Language and Literature [online]. 1989, 43(1/2) [cit. 2024-02-19]. ISSN 03611299. Dostupné z: doi:10.2307/1347186

GELLER, Jeffrey L. *A History of Private Psychiatric Hospitals in the USA: From Start to Almost Finished*. Psychiatric Quarterly [online]. 2006, 77(1), 1-41 [cit. 2024-01-24]. ISSN 0033-2720. Dostupné z: doi:10.1007/s11126-006-7959-5

HARDRÉ, Jacques. *"Sartre's Existentialism and Humanism."* Studies in Philology [online]. 1952, 49(3), 534-547 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4173026>

HELLER, Kevin Jon. *Power, Subjectification and Resistance in Foucault*. SubStance [online]. 1996, 25(1) [cit. 2024-03-04]. ISSN 00492426. Dostupné z:

doi:10.2307/3685230

HU Junfei. *驳杂与悖离: 中西“疯癫”文化义涵的衍变*. 长江师范学院学报 [online]. 2008, 6, 24-29 [cit. 2024-01-31]. Dostupné z: doi:CNKI:SUN:FLSZ.0.2008-06-006.

JAEGER, Hans. *Heidegger's Existential Philosophy and Modern German Literature*. PMLA [online]. 1952, 67(5), 655-683 [cit. 2024-03-08]. ISSN 00308129. Dostupné z: doi:10.2307/460020

MAGID, Henry M. “*Mill and the Problem of Freedom of Thought*.” Social Research [online]. 1954, 21(1) 43-61 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40982370>

MULVEY, Laura. *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. Screen [online]. 1975, 1975-09-01, 16(3), 6-18 [cit. 2024-03-05]. ISSN 0036-9543. Dostupné z: https://www.academia.edu/32269509/Visual_Pleasure_and_Narrative_Cinema

NACHESCU, Voichita. “*Radical Feminism and the Nation: History and Space in the Political Imagination of Second-Wave Feminism*.” Journal for the Study of Radicalism [online]. 2009, 3(1), 29-59 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41887617>

RASMUSSEN, Keith G. a Mary E. LUNDE. *Patients who develop epilepsy during extended treatment with electroconvulsive therapy*. Seizure [online]. 2007, 16(3), 266-270 [cit. 2024-01-24]. ISSN 10591311. Dostupné z: doi:10.1016/j.seizure.2006.12.002

SAFER, Elaine B. “*‘It’s the Truth Even If It Didn’t Happen’: Ken Kesey’s ‘One Flew Over the Cuckoo’s Nest.’*” Literature/Film Quarterly [online]. 1977, 5(2), 132-141 [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/43796071>

SARTRE, Jean-Paul. *Existentialism Is a Humanism*. [online]. [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/complexity/people/students/dtc/students2011/maitland/philosophy/sartre-eih.pdf

Schleusener, Simon. “*‘The Ward Is a Factory’: Macht Und Normalisierung in Ken Kesey’s ‘One Flew Over the Cuckoo’s Nest.’*” [online]. 2006, 51(4), 539-566 [cit.

2024-02-27]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41158262>.

SOBOTKA, Tomáš, Anna ŠTASTNÁ, Kryštof ZEMAN, Dana HAMPLOVÁ a Vladimíra KANTOROVÁ. *Czech Republic: A rapid transformation of fertility and family behaviour after the collapse of state socialism*. *Demographic Research* [online]. 2008, 19, 403-454 [cit. 2024-02-08]. ISSN 1435-9871. Dostupné z: [doi:10.4054/DemRes.2008.19.14](https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.14)

ŠPANIĆ, Damir. *Feminizam i žene beat-generacije*. [sic] - a journal of literature, culture and literary translation [online]. 2019, 2019-12-01, (1.10) [cit. 2024-02-15]. ISSN 1847-7755. Dostupné z: [doi:10.15291/sic/1.10.lc.3](https://doi.org/10.15291/sic/1.10.lc.3)

TERRIER, Louis-Marie, Marc LÉVÊQUE a Aymeric AMELOT. *Brain Lobotomy: A Historical and Moral Dilemma with No Alternative?* *World Neurosurgery* [online]. 2019, 132, 211-218 [cit. 2024-01-24]. ISSN 18788750. Dostupné z: [doi:10.1016/j.wneu.2019.08.254](https://doi.org/10.1016/j.wneu.2019.08.254)

TUFT, Mia a Karl O. NAKKEN. *Post-lobotomy epilepsy illustrated by the story of Ellinor Hamsun, the daughter of the famous Norwegian author Knut Hamsun*. *Epilepsy & Behavior Case Reports* [online]. 2017, 8, 87-91 [cit. 2024-01-24]. ISSN 22133232. Dostupné z: [doi:10.1016/j.ebcr.2017.08.003](https://doi.org/10.1016/j.ebcr.2017.08.003)

WANG Enming. *美国嬉皮士运动: 对正统文化的反抗和颠覆*. *历史教学问题* [online]. 2009, 5, 4-10 [cit. 2024-01-30]. Dostupné z: [doi:CNKI:SUN:LSJX.0.2009-05-002](https://doi.org/CNKI:SUN:LSJX.0.2009-05-002)

WANG, Fei, Liqiu ZHAO a Zhong ZHAO. *China's family planning policies and their labor market consequences*. *Journal of Population Economics* [online]. 2017, 30(1), 31-68 [cit. 2024-02-08]. ISSN 0933-1433. Dostupné z: [doi:10.1007/s00148-016-0613-0](https://doi.org/10.1007/s00148-016-0613-0)

WANG, JinTang. *美国的反主流文化运动——嬉皮士运动剖析*. *World History* [online]. 1993, (03) [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: [doi:CNKI:SUN:HIST.0.1993-03-003](https://doi.org/CNKI:SUN:HIST.0.1993-03-003).

WANG, Shuai, Chao YANG, Junpu JIA, Yuming ZHOU a Yi ZHENG. *Use of electroconvulsive therapy in adolescents with schizophrenia in China*. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* [online]. 2018, 12(1) [cit. 2024-01-24].

ISSN 1753-2000. Dostupné z: doi:10.1186/s13034-018-0254-z

WESTERINK, Herman. *Analyses of the ego*. In: A Dark Trace [online]. Leuven University Press, 2013, 2013-03-20, s. 175-206 [cit. 2024-03-01]. ISBN 9789461664174. Dostupné z: doi:10.2307/j.ctt9qdx21.9

YU, Jia, Weixiang LUO a Yu XIE. *Sexuality in China: A review and new findings*. Chinese Journal of Sociology [online]. 2022, 8(3), 293-329 [cit. 2024-02-12]. ISSN 2057-150X. Dostupné z: doi:10.1177/2057150X221114599

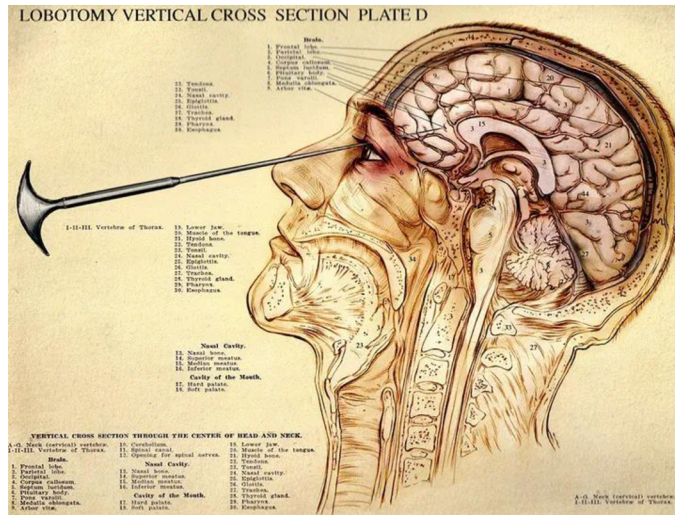
ZHAO, Shuangyu, Yun LIANG, Jia Yi HEE, Xinran QI a Kun TANG. *Difference in the Sexual and Reproductive Health of Only-Child Students and Students With Siblings, According to Sex and Region: Findings From the National College Student Survey*. Frontiers in Public Health [online]. 2022, 2022-7-8, 10 [cit. 2024-02-08]. ISSN 2296-2565. Dostupné z: doi:10.3389/fpubh.2022.925626

ZHANG, YuXiao. 论 20 世纪 50 年代美国“垮掉的一代”文学. Study & Exploration [online]. 2007, (05) [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: doi:CNKI:SUN:XXTS.0.2007-05-049.

Přílohy

Příloha č. 1, Obrázek: *lobotomie*. Dostupné z: <https://zhuanlan.zhihu.com/p/23691825>

[cit. 2024-01-24].

Příloha č. 2, Obrázek: *Martini*. Dostupné z: <https://www.iyf.tv/play/t46XICxzNQ7>

[cit. 2024-01-25].

Příloha č. 3, Obrázek: *Cheswick*. Dostupné z: <https://www.iyf.tv/play/t46XICxzNQ7>
[cit. 2024-01-25].

Příloha č. 4: Obrázek: *DSM-5 Diagnostic Criteria for Antisocial Personality Disorder*.
Dostupné z: NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Abnormal psychology*. Edice 8. New York:
McGrawHill Education, 2020. ISBN 978-1-260-50018-9.

TABLE 3 DSM-5 Diagnostic Criteria for Antisocial Personality Disorder

- A. A pervasive pattern of disregard for and violation of the rights of others, occurring since age 15 years, as indicated by three (or more) of the following:
1. Failure to conform to social norms with respect to lawful behaviors, as indicated by repeatedly performing acts that are grounds for arrest.
 2. Deceitfulness, as indicated by repeated lying, use of aliases, or conning others for personal profit or pleasure.
 3. Impulsivity or failure to plan ahead.
 4. Irritability and aggressiveness, as indicated by repeated physical fights or assaults.
 5. Reckless disregard for safety of self or others.
 6. Consistent irresponsibility, as indicated by repeated failure to sustain consistent work behavior or honor financial obligations.
 7. Lack of remorse, as indicated by being indifferent to or rationalizing having hurt, mistreated, or stolen from another.
- B. The individual is at least age 18 years.
- C. There is evidence of conduct disorder with onset before age 15 years.
- D. The occurrence of antisocial behavior is not exclusively during the course of schizophrenia or bipolar disorder.

Reprinted with permission from the *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. Copyright ©2013 by American Psychiatric Association. All Rights Reserved.

Příloha č. 5: Obrázek: *Masáž chodidel s pomocí kladiva*. Dostupné z: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1746737337676359993&wfr=spider&for=pc> [cit. 2024-02-12].

Příloha č. 6: Obrázek: *Nahá jako znamení míru*. Dostupné z: https://www.sohu.com/a/164093137_784525 [cit. 2024-02-18].

Příloha č. 7: Obrázek: *Make Love Not War*. Dostupné z:
https://www.sohu.com/a/164093137_784525 [cit. 2024-02-18]. [cit. 2024-02-18].

Příloha č. 8: Obrázek: *Džentlmeni*. Dostupné z:
<https://www.iyf.tv/play/wccmPyE6HtI?id=sP8Yy5msf> [cit. 2024-03-05]

